

universität
wien

DIPLOMARBEIT

Titel der Diplomarbeit

„Die Entstehung des rumänischen Volkes:
geschichtliche, religiöse, sozio-kulturelle
Besonderheiten“

Verfasserin

Tamara Abigail Pencea

angestrebter akademischer Grad

Magistra der Philosophie (Mag.phil.)

Wien, im Oktober 2008

Studienkennzahl lt. Studienblatt: A 236 354
Studienrichtung lt. Studienblatt: Rumänisch
Betreuer: Dr., ao. Univ.-Prof. Heinrich Stiehler

Geneza poporului român: particularități istorice, religioase și socio-culturale

CUPRINS – pag. 2

CUVÂNT ÎNAINTE - pag. 5

0. INTRODUCERE: PROCESUL ROMANIZĂRII - pag. 6

0.1 Iteloromania – pag. 6

0.2 Galoromania - pag. 13

0.3 Iteloromania – pag. 15

1. CAPITOLUL I: CIVILIZAȚIA ȘI CULTURA DACILOR - pag. 19

1.1 Dacii în lumina izvoarelor scrise - pag. 19

1.2 Infățișarea, îmbrăcămintea, îndeletnicirile - pag. 22

1.3 Organizarea socială - pag. 23

2. CAPITOLUL II: PARCURSUL ISTORIC - pag. 25

2.1. Cucerirea romană - pag. 25

2.1.1 Expediția lui Alexandru Macedon

2.1.2 Dromihetes

2.1.3 Celții

2.1.4 Burebista. Apogeul puterii politice

2.1.5 Decebal. Biruința împotriva lui Domițian

2.1.6 Traian. Cele două războaie. Prăbușirea statului dac

2.2 Dacia Traiana - pag. 32

2.2.1 Hotarele și populația. Coloniștii romani

2.2.2 Organizarea administrativă

2.2.3 Viața socială. Colegiile

2.2.4 Procesul romanizării în Dacia

2.3 Năvălirile migratorilor, retragerea aureliană - pag. 38

2.3.1 Năvălirile migratorilor

2.3.2 Retragerea

EXCURS:TEORIA CONTINUITĂȚII/TEORIA MIGRAȚIEI - pag. 43

A. Introducere - pag. 43

B. Context -pag. 44

C. Cronologie – argumentație - pag. 46

D. Sinteză - pag. 53

3. CAPITOLUL III: RELIGIA - pag. 63

3.1 Religia dacilor - pag. 63

3.1.1 Principii ale religiei geto-dace

3.1.2 Zamolxis

3.1.3 Deceneu

3.2 Creștinarea daco-romanilor - pag. 73

3.2.1 Religia biruitoților

3.2.2 Creștinismul în Dacia romană - misionarii -

3.2.3 Creștinarea în Dacia liberă – misionarii -

3.2.4 Caracterul latin al creștinismului daco-roman

3.3 Procesul de slavonizare - pag. 86

3.3.1 Apariția și creșterea imperiului bulgar

3.3.2 Creștinarea bulgarilor

3.3.3 Alfabetul glagolitic și alfabetul chirilic

3.3.4 Slavonizarea

3.3.5 Mărturii ale istoricilor români cu privire la slavonizare

4. ÎNCHEIERE - pag. 100

4.1 Elegie pentru Dacia - pag. 100

5. ZUSAMMENFASSUNG - pag. 106

5.1 Die Zivilisation und die Kultur der Daker - pag. 107

- 5.1.1 Die Daker im Licht der schriftlichen Quellen
- 5.1.2 Das Aussehen, die Kleidung, das Leben
- 5.1.3 Die Wirtschaft, die Verwaltung und Militär

5.2 Die Geschichte Dakiens - pag. 110

- 5.2.1 Die römische Eroberung
- 5.2.2 Dacia Traiana - die römische Provinz

5.3 Exkurs - pag. 113

- 5.3.1 Die Kontinuitätstheorie
- 5.3.2 Die Migrationstheorie

5.4 Die Religion - pag. 116

- 5.4.1 Die Religion der Daker
- 5.4.2 Die Christianisierung
- 5.4.3 Die Slawisierung

6. BIBLIOGRAFIE - pag. 119

6.1 Autori români

6.2 Autori străini

6.3 Surse electronice

LEBENS LAUF

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea cu titlul „Geneza poporului român: particularități istorice, religioase, socio- culturale” își propune să abordeze o seamă de fenomene care există în jurul momentelor decisive care au conlucrat în ansamblul acestui proces de definire al poporului român.

Le-am selectat pe cele mai reprezentative prin unicitatea lor tipologică... și m-am străduit să prezint pe cât posibil o privire de ansamblu asupra acestor probleme. În mod voit, am evitat să intru în amănunte deoarece fiecare aspect al problemei respective merită un studiu special separat.

Sunt conștientă că acest subiect este foarte complex, și pe măsură ce căutam și adunam material bibliografic am observat pe de o parte prolificitatea autorilor care au studiat începuturile poporului român, pe de altă parte că acești autori sunt relativ vechi...nu aș îndrăzni să spun învechiți, însă se simte nevoia unui avânt nou care să împrăspăteze pe scriitor și pe cititor deopotrivă.

În introducerea lucrării am prezentat pe scurt parcursul pe care l-au avut celelalte popoare romane spre formare ca entități diferite și unice : Galoromania, Italomania, Iberoromania. Am continuat apoi cu Dacoromania și aici am dedicat primul capitol civilizației și culturii dacilor și caracteristicilor specifice.

Capitolul 2 tratează istoria politică a Daciei : înainte de contactul și primele ciocniri cu romanii, apoi războaiele, și formarea Daciei Traiana.

Capitolul 3 este rezervat religiei: religia dacă, creștinarea daco-romanilor și apoi, ca deznodământ, procesul slavonizării și consecințele lui, văzute prin prisma marilor istorici români.

Controversatei discuții despre teoria continuității și reversul ei, teoria migrației, i-am rezervat excursul.

Capitolul 4, care este și încheierea lucrării, abordează un alt punct de vedere: este locul unde mi-am permis să-mi prezint părerea personală și, bineînțeles, subiectivă, cu privire la 3 aspecte deja tratate în lucrare: considerente asupra dacilor și a religiei lor, teoria continuității românilor în spațiul dacic după retragerea aureliană, și consecințele slavonizării.

0. INTRODUCERE: PROCESUL ROMANIZĂRII ÎN ITALOROMANIA, GALOROMANIA SI IBEROROMANIA

0.1 Italoromania

0.2 Galoromania

0.3 Iberoromania

Romanizarea reprezintă un proces istoric complex în urma căruia civilizația romană pătrunde în toate domeniile vieții unei provincii și duce la înlocuirea limbii populației autohtone supuse, cu limba latină. Alături de aspectul limbii, romanizarea afectează toate structurile societății: cultura, sistemul juridic, religia, relațiile comerciale.

Astfel printre condițiile favorabile procesului de romanizare se numără:

- nivelul înalt de dezvoltare a populației băștinașe;
- introducerea în provincia respectivă a armatei și a administrației romane, iar împreună cu aceste instituții și a unei anumite populații: militari, funcționari, veterani, coloniști;
- urbanizarea;
- răspândirea religiei, dreptului, învățământului în limba latină.

Prezența acestor condiții a dus la romanizarea unor imense spații în vestul și estul Europei (spațiile lusitan, celt, iberic, galic, iliric, sud-tracic și daco-moesian). Ca urmare a romanizării în evul mediu timpuriu, s-au format popoarele europene: portughez, spaniol, francez, italian și român.

0.1 Italoromania

0.1.1 Aspecte istorice

Grecii credeau ca denumirea „Italia” s-a născut undeva în sudul țării, în Bruttium-ul antic, Calabria de astăzi.

Originea ei ar fi avut astfel două rădăcini probabile diferite: pe de-o parte se credea că regele mitic Italos ar fi dat provinciei numele său, pe de altă parte că denumirea se trăgea de la un neam dispărut mai târziu, numit *Itali*.

Această a doua supoziție este de asemenea susținută de exemplele altor neamuri care-și trag numele de la diferite noțiuni: neamul piceților – Picente – de la picus

(ciocanitoare), neamul hirpinilor – Hirpini - de la hirpus (lup)... astfel se poate ca și neamul itaților să-și fi căpătat numele de la animalul pe care îl divinizau, - vitulus – (taur tânăr).

Încă din epoca fierului se întâlnesc pe teritoriul de astăzi al Italiei diferite culturi: cultura Golasecca în Lombardia, cultura Villanova în Etruria, și cultura Este în Veneția; acestea sunt continuate și dezvoltate în cultura orășenească etruscă și cultura orășenească latină a Italiei mediene, care are relații comerciale cu grecii și cu Orientul.

Sudul Italiei și Sicilia sunt începând cu secolul al VIII-lea î.Hr. înglobate în coloniile grecești care vor influența cultural teritoriile. Între orașele latine, Roma se va ridica din ce în ce mai mult până va ajunge întâi la o supremație regională și apoi la una ce se întinde pe întreaga peninsulă italică.

Pe parcursul secolelor V-II î.Hr. găsim statul roman structurat în următoarele segmente:

-orașul Roma plus teritoriile limitrofe – *ager Romanus* - , unde magistrații romani acționează direct și unic în afara unui soi rudimentar de administrare autonomă a satelor;

-coloniile cetățenilor romani: așezări aflate pe teritoriul sau la marginea lui *agerus Romanus* în care există un număr destul de mic de cetățeni romani – în jur de 300 -, alături de un număr de obicei considerabil mai mare de locuitori ai orașului respectiv care urmează a fi sau a fost deja, colonizat...

Misiunea coloniștilor este supravegherea și romanizarea politică a unei populații neromane. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, coloniile primesc o oarecare autonomie administrativă.

-municipiile cetățenilor romani: au fost inițial comunități învecinate Romei care i s-au supus de bună voie și astfel au primit de asemenea o anumită autonomie;

-comunitățile aliaților: state de origine străină cu care Roma a încheiat o alianță militară; acestea își păstrează propria limbă și sunt autonome în administrație; în cursul celui de-al doilea război punic dispar ca formă de organizare și se transformă în comunități romane cu drepturi cetățenești depline.

-uniunea latina: se restrânge la Roma și influențează decisiv politica întregului stat, numește funcționarii majori și are inițiativa administrativă, legislativă și culturală.

Deci, structura politică romană se compune din Roma, alături de teritoriile imediate și dependente administrativ, și teritoriile statelor aliate care livrează trupe pentru armata romană.

Relațiile politice între Roma și aliații săi se concretizează printr-o mediere: un roman (patron), de obicei persoană publică, preia reprezentarea statului respectiv (client) înaintea senatului și a poporului; în schimb statul respectiv trebuie să se revanșeze față de patronul său care de asemenea mijlocește comunicarea între Roma și statul în cauză.

Ultimul împărat de la Roma a fost detronat în 476, dar, pe atunci, regiunile din estul imperiului erau deja administrate de un al doilea împărat, ce se afla la Constantinopol.

Imperiul Bizantin a continuat să existe, deși își micșora încet teritoriul, până în 1453, când Constantinopolul a fost cucerit de Imperiul Otoman. Statele succesoare din vest (Regatul Franc și de Națiune Germană) și din est (țările ruse) foloseau titluri preluate din practicile romane chiar și în perioada modernă. Imperiul Roman a constituit un model peren, preluat, cu mici diferențe, de toate statele europene post-romane, în activitatea de guvernare, drept și organizarea justiției, tipul de arhitectură și în multe alte aspecte ale vieții.

Au urmat un șir de năvăliri barbare dintre care, pentru teritoriul italic cea a lombarzilor în anul 568 a fost hotărâtoare în ceea ce privește cursul pe care avea să-l ia istoria în teritoriu.

După o primă fază a groazei pe care o răspândesc cuceritorii, cu multe victime mai ales în rândul proprietarilor agrari, se ajunge la un compromis în cadrul căruia însă populația băștinașă rămâne practic în afara legii. Diferența între cuceritorii barbari și cuceritorii italo-romani va fi mai mare decât în celelalte teritorii cucerite de migratori însă această diferență se va micșora de la generație la generație.

0.1.2 Aspecte socio-culturale:

Începând cu secolul II î.Hr., Roma cunoaște o dezvoltare cosmopolită la nivel judiciar, social, economic și cultural.

Civilizația greacă se află în declin, ca și cea etruscă, și nu mai poate opri creșterea atât a Romei cât și a unora dintre coloniile sale: Ostia, Cales, Brundisium etc.

Se construiesc drumuri care facilitează comerțul, transportul nautic ia avânt, marea Mediterană devenind cea mai largă cale și mijloc de transport, și se observă o migrație a populației de la țară la oraș, mai ales ca urmare a celui de-al doilea război punic.

Însa ce-a mai importantă trăsătură a epocii este romanizarea Italiei: aceasta se realizează în prima fază prin adoptarea limbii latine ca *lingua franca*, prin adoptarea la scară largă a obiceiurilor și percepțiilor morale romane, prin uniformizarea tehnicilor de război și adoptarea aceleiași îmbrăcăminți.

La cumpăna celor două milenii I (î.Hr. – d.Hr.) se observă o tendință, de cele mai multe ori realizată prin acțiuni militare, de uniformizare în toate compartimentele societății: în acest sens pot fi nominalizate războaiele civile cât și lăsarea la vatră în masă a veteranilor, condusă de Sulla și Octavian.

Asa se ajunge că sub August se poate spune că limba, dreptul și civilizația în Italia sunt uniform romanizate. Această stare de fapt continuă în era cezarilor până la reformele lui Dioclețian.

Dezvoltarea socială și economică a Italiei în epoca împăraților romani nu este ușor de interpretat datorită complexității sale. Se pare că populația este în scădere mai ales în mediul rural vis-a-vis de un fenomen migrator care este în creștere. Traian chiar va iniția introducerea unei alocații pentru copii pentru a încuraja creșterea natalității, proiect care însă va eșua datorită colaborării defectuase cu marii proprietari obligați la plata acestei alocații.

Agricultura rămâne cel mai important sector al economiei însă se cultivă din ce în ce mai puține cereale, producția de ulei și de vin crește. De asemenea se exportă marmura de Carrara, teracotă și sticlă.

Invazia lombarzilor ca urmare a dezmembrării Imperiului Roman aduce cu ea o seamă de schimbări sociale. Populația italo-romană își pierde toate drepturile și este în mare parte expropriată. Regatul lombar este condus de o suită de 36 de conducători, toți vasali ai regelui. Aceștia își conduc principatele autonom și sunt în mare parte independenți față de rege.

0.1.3 Aspecte religioase

Zeii au făcut parte din mentalul societăților preistorice și antice până la apariția creștinismului și uneori au supraviețuit în paralel cu monoteismul creștin.

Originile religiei romane se regăsesc în ideologia religioasă indo-europeană, foarte activă în perioada formării poporului roman, care cuprindea o mitologie și o tehnică religioasă specifică și o tehnologie clar formulată, ceea ce dezvăluie o vocație metafizică realistă, un interes religios al romanilor față de realitățile vieții cosmice, a fenomenelor insolite (prevestiri) și încrederea în puterea riturilor.

Orice anomalie- mituri, fenomene insolite-denunță o criză în raporturile dintre zei și oameni- sacrul fiind consecința religiei și naturii, istoriei – deci a concretului, particularului și imediatului; riturile constituind un alt aspect al acestui comportament, care tind spre personalitatea în grup și care nu depășesc zona în care acționează, și nu împărtășesc condiția zeilor. Abia mai târziu, sub influența grecească și orientală a mântuirii, romanii au descoperit importanța religioasă a persoanei, mai ales în mediul urban.

Sacrificiul în numele unui scop anume, face parte din vechiul ritual al romanilor, ca și mitologia funerară arhaică, și, de asemenea, concepția despre lumea de dincolo.

Cultul public era săvârșit de oficanți și confrerii religioase, regele deținând primul rang în ierarhia sacerdotală.

Panteonul roman cuprinde o varietate foarte mare de zeități, atât "pur romane" cât și de împrumut de la alte popoare, în special din lumea greacă. Inițial romanii dispuneau de o singură grupare ierarhică: Triada arhaică compusă din Jupiter-Marte-Quirinus, iar asociați Ianus și Vesta (care prelungesc tradiția indo-europeană).

Despre Ianus (Janus) se spune că ar fi fost un celebru rege – în zona Latium, plasat în timp undeva prin preistorie-cu mult înainte de întemeierea Romei.

El a adus oamenilor pace și prosperitate în vremea "Vârstei de Aur" când oamenii și regii trăiau împreună.

A introdus banii, cultivarea câmpurilor și legile. După moartea sa a fost sanctificat, devenind protector al Romei. A primit calitatea de zeu patron al "începuturilor" iar Vesta a fost situată la sfârșit ca

protectoare a oraşului. Mai apoi, ierarhia a fost completată cu alți zei ai războiului și solului, în timp ajungându-se la o mare varietate de divinități.

Ianus (prima) subordonat direct al lui Iupiter (summa), locuiește – conform mitologiei romane- în pragul caselor și la porți, și guvernează "începuturile anului" (după numele lui a fost dat numele lunii Ianuarie).

În timpul dominației etrusce vechea triada arhaică își pierde actualitatea și este înlocuită prin triada divină: Jupiter-Iunona-Minerva, cu influențe etrusco-latine și elemente grecești, cultul suferind modificări: Jupiter devine unicul stăpân, Iunona forța vitală (regina) iar Minerva patroana artelor și meșteșugurilor. Ianus a fost uitat probabil și datorită faptului că nu și-a găsit corespondent în lumea greacă.

Apariția creștinismului schimbă întregul tablou religios: într-o primă instanță el este ilegal ceea ce nu împiedică însă formarea unei importante comunități de credincioși, mai ales la Roma, care crește și se dezvoltă în ciuda repercursiunilor și a unei persecuții care trimite la moarte sau în surghiun mii de creștini.

În primele trei secole ale erei creștine creștinismul a continuat răspândirea lui atât în imperiu cât și în afara lui. Această răspândire n-a fost oprită nici măcar de persecuțiile dezlănțuite de unii împărați romani, motivate de refuzul creștinilor de a recunoaște divinizarea împăratului, deși proclamau fidelitatea lor față de legi.

Între principalele persecuții se numără cele de sub domnia lui Nero (64-67), Decius (249-251), Valerian (257-258) și Dioclețian (303-311).

Situația aceasta se schimbă radical prin *Edictul de la Milano* (313), inițiat de împăratul Constantin cel Mare (306-337), și prin *Edictul de la Tesalonic* (380), al împăratului Teodosie (346-395). Creștinismul reușește să devină o realitate mai întâi tolerată, iar mai apoi constitutivă a Imperiului Roman.

Tradiția a reușit să împăământenească chiar și în cultura laică ideea că *Edictul de la Milano*, proclamat de Constantin și Licinius este actul prin care se institue toleranța față de cultul creștin, dar monografiile istorice precizează că Galerius emisese un edict de toleranță deja în 311.

Odată cooptat în angrenajele puterii, creștinismul se va transforma rapid într-un crud persecutor al celorlalte culte și religii, dar și al

filozofiei vremii, fapt care se va materializa în interzicerea practicării oricărei alte religii în afară de creștinism dar și cu închiderea școlilor de filozofie atât de prețuite de către lumea clasică.

În acest proces au existat, desigur, și numeroase victime omenești, de la membrii ai clerului și simplii credincioși ai diverselor religii "păgâne", până la filozofi.

Instalarea creștinismului ca religie de stat în imperiu și pătrunderea acestuia în sferele politice, administrative și politice, au reprezentat mijlocul de prevalare a continuității moștenirii romane mai ales după prăbușirea Imperiului Roman.

Biserica și papalitatea reprezintă centrul religios al Iteloromaniei și nu numai, și vor influența întreaga viață religioasă de la acest punct încolo.

Ele au reușit să conserve elementele semnificative componente ale ideii politice romane prin preluarea și dezvoltarea administrației, dreptului, limbii, literaturii, artei și comerțului.

Această continuitate s-a realizat în ciuda năvălirilor barbare care marchează secolele IV și V d.Hr.

Lucrarea de predicare a creștinismului s-a realizat în Imperiul Roman la început prin viața și mărturia credincioșilor, realizându-se o strânsă legătură între creșterea internă a Bisericii și cea externă. După oficializarea creștinismului ca religie de stat, misionarismul este organizat de cler, călugări și conducători, în strânsă legătură cu interese politice și religioase în regiuni cu populație necreștină dar de interes pentru politica europeană.

Astfel între secolele IV și VI se realizează creștinarea germanilor din spațiul mării Mediterane, evanghelia ajunge la irlandezi, scoțieni și la picți.

Germanii și galii din nord-vestul și sud-estul Europei sunt de asemenea creștinați.

Între secolele VI și VIII se creștinează anglo-saxonii, și irlandezii de pe continent.

Până la finele secolului X creștinismul ajunge la slavi și la scandinavi.

0.2 Galoromania

0.2.1 Aspecte istorice:

Unii cercetatori afirmă că prezența umană pe actualul teritoriu al Franței datează încă de acum 1.800.000 de ani. Se afirmă că de-a lungul timpului s-au dezvoltat o serie de culturi, printre cele mai cunoscute fiind cea de la Lascaux, fiind datată la 15.000 ani î. Hr. Neoliticul apare cu 7000 ani î.Hr. iar la începutul Secolului al IX-lea î.Hr. în regiune apar galii, un trib de origine celtică.

Aceștia ocupau un teritoriu ce se întindea între Alpi și Pirinei, Rin și Dunărea superioară.

Începând cu secolul IV î.Hr. se iscă o serie de conflicte între celți și romani. În cursul celui de-al doilea război punic Roma își manifestă interesul de ocupare al sudului Galiei datorită drumului spre Spania care trecea prin regiune.

Sextius Calvinus supune sudul Galiei în 123 î.Hr. iar Cezar completează acest deziderat înglobând întreaga Galie în Imperiul Roman.

Unul dintre primele fenomene ce se înregistrează în Galia romana este procesul de romanizare al provinciei, acesta este promovat și de modul de administrare al teritoriului printr-un proconsul pretorian alături de un legat pretorian și un chestor.

După cucerirea completă de către Cezar, Galia este împărțită în trei părți: Gallia Belgica, Gallia Lugdunensis și Gallia Aquitania.

Colonizarea romană se restrânge la Galia de est, comunitățile galeze rămân în mare parte neschimbate.

Bineînțeles că hotărâtoare pentru provinciile Galiei a fost invazia francilor și amestecarea lor cu populația galo-romană.

Cea mai mare parte din regiunile care formează Franța actuală, au fost aduse sub un conducător unic de către Clovis I în anul 507.

Biserica împreună cu noua aristocrație francă sunt stâlpii pe care se sprijinește administrația și organizarea imperiului franc. Ulterior acesta a cunoscut mai multe dezbinări sub dinastia Merovingiană.

Cea de-a doua dinastie francă, care a urmat primei în secolul al VIII-lea întărind considerabil regatul și transformându-l în timp într-un imperiu, a fost dinastia Carolingiană.

După moartea lui Carol cel Mare, imperiului franc este divizat în 3 entități statale: Francia orientală, Francia occidentală și între ele efemera Lotharingia. Partea orientală corespunde entității statale

care a devenit mai târziu Germania, pe când cea occidentală corespunde Franței.

Din anul 842, prin Jurămintele de la Strasbourg, datează prima atestare a folosirii a două limbi diferite de o parte și de alta a Rinului (germana și romana lingua, protofranceza). Descendenții lui Carol cel Mare, au condus Franța până în anul 987, când Hugo Capet, Duce de Franța și Conte de Paris, a fost ales drept rege al Franței și a fondat o nouă dinastie.

0.2.2 Aspecte socio-culturale

Asimilarea culturii și civilizației romane se realizează mai ales în mediul urban. În comunitățile sătești se păstrează limba celtă, obiceiurile și datinile, până în secolul al IV-lea d.Hr. Această întârziere a romanizării a dat naștere noțiunii false de "renaștere celtică".

Începând cu secolul al III-lea, pe teritoriul galez se așează elemente străine, preponderent germane și france, dar ele nu vor fi asimilate de populația autohtonă galo-romană.

Primele neliniști sociale apar abia după primele năvăliri barbare: năvălirile germanilor, în secolele al IV-lea și al V-lea.

Acestea aduc cu ele sărăcire, izolare, robie, și scădere demografică. Cel mai puternic afectate sunt provinciile din nordul și nord-estul Galiei.

Acest regres se simte în întregul teritoriu și afectează structura socială și pe cea economică.

Cultura este de asemenea în regres în Galia cu excepția provinciei Narbonensis care între secolele al II-lea și al IV-lea adăpostește vestita școală latină de retorică de la Augustodunum, de unde apar istoricii Pompeius Trogus și Cornelius Tacitus împreună cu alți oameni de cultură: scriitori, oratori, poezi, care deși nu mai pot influența literatura imperiului care își trăia ultimele clipe, o vor influența pe cea a Occidentului.

De asemenea în Galia există multe teatre și temple (Arelate și Viena) alături de monumente arhitectonice cum ar fi porțile orașului Reims, aquaducte (Pont-du-Gard), mausolee și poduri.

0.2.3 Aspecte religioase

În domeniul religios au loc schimbări profunde odată cu cucerirea romană: astfel cultul druizilor este interzis de Claudiu după cucerirea Galiei, iar o seamă de zei, unii dintre ei cunoscuți doar regional, primesc nume romane.

Populația este caracterizată de o religiozitate intensă care se exprimă prin daruri și jertfe oferite pe altare în orașe și sate.

În afara cultelor romane și galeze se întâlnesc și religii orientale, mai ales de-a lungul Rinului.

Creștinismul a prins rădăcini în secolele al II-lea și al III-lea d. Hr. Răspândirea lui se face prin mediul orășenesc; cele mai vechi comunități creștine se găsesc la Lugdunum unde a avut loc și o persecuție în anul 177, și la Viena.

În secolul al III-lea apar comunități creștine în Trier, Köln și Paris. Organizarea Bisericii o urmează în general pe cea politico-administrativă. Unul dintre cele mai efective instrumente politice și administrative ale dinastiei caroliene a fost Biserica: începând cu reformele interne monastico-bisericești ale anilor 739-766, ea este instrumentalizată pentru realizarea dezideratelor monarhilor chiar și în domeniul militar.

În această perioadă ia naștere conceptului dualismului stăpânirii laice combinată cu cea eclesiastă, concept care va fi prezent în întreg evul mediu.

0.3 Iberoromania

0.3.1 Aspecte istorice

Cele mai vechi izvoare relatează despre valuri migratoare care năvălesc în peninsula iberică începând cu anul 1000 î.Hr.

După anul 730 î.Hr. aceste năvăliri se intensifică: se formează colonii vest-feniciene care apar mai ales ca rezultat al unor presiuni asiriene.

În jurul anului 600 î.Hr. Cartago preia reprezentarea externă a fenicienilor, controlează culoarul ce pornește de la Gibraltar, și formează în sudul peninsulei o colonie proprie.

Începând cu 226 î.Hr. apar și se intensifică conflictele cu Roma care era în plină expansiune; deznodământul este unul fericit pentru

Roma: în bătălia de la Ilipa în 206 ei supun pe spanioli și împart teritoriul în două provincii: Hispania Citerior și Hispania Ulterior . Cât despre numele **Hispaniae**, originea sa este încă neclară, se presupune însă o rădăcină punică.

Odată cu căderea Tarragonei, peninsula Iberica se desprinde din imperiu.

Cu toate acestea, cultura romană a teritoriului este atât de puternică încât se menține în limbă, religie și mod de viață în ciuda opoziției noilor stăpânitori.

Peninsula iberica se împarte geografic în două părți: coasta mediterano-atlantică, și podișul uscat din interior. Aceste aspecte au influențat cursul istoriei după dezmembrarea Imperiului Roman. Prin expansiunea vizigoților în întreaga peninsulă, și stabilirea unui regat cu capitala la Toledo, începe dezvoltarea unei identități naționale din care se hrănesc și regatele – Reconquista având viziunea unui stat unitar hispanic, respectiv portughez.

0.3.2 Aspecte socio-culturale

În teritoriile mai civilizate unde este prezentă și o pătură mai bogată a populației, romanizarea avansează rapid.

Agenți ai romanizării sunt înainte de toate, soldații staționați, plus coloniști romani și italieni care se găseau în peninsulă din interese economice și administrative.

Se practică minierul, la început sub tutela statului apoi concesionat persoanelor particulare, se bat monede, se construiesc drumuri.

Centre importante sunt Carthago Nova, Tarraco (Tarragona), Corduba, Hispalis (Sevillia) și Gades.

Sub principat, Iberoromania trăiește o perioadă de 200 de ani de prosperitate. Centrele mari urbane ale țării sunt caracterizate de prosperitate culturală și economică, și se împodobesc cu bijuterii arhitectonice.

Zonele romanizate își aduc aportul la viața spirituală și politică a imperiului.

Familia Seneca, literații Columella, Mela, Bochus și Quintilian sunt hispanici. De fapt în senatul roman crește numărul hispano-romanilor iar Traian, Hadrian și Balbinus sunt împărăți romani de origine hispanică.

Această prosperitate este susținută de productivitate în agricultură și meșteșug ca și în export.

Hispanicii exportă ulei, vin, pește, textile și cai până chiar în York și Xanten.

Importate vor fi bunurile de consum și articolele de lux.

Infrastructura se îmbunătățește mereu.

Odată cu formarea regatului vizigot, populația hispano-romană este pusă în fața unei serii de schimbări sociale: vizigoții au propriul lor drept și sistem judecătoresc, nu plătesc impozite pe teren, și au o alta religie - arianismul - . Cu toate acestea, în numai decursul unei singure generații, stăpânitorii vor fi asimilați și vechea ordine socială revine.

Regele Leowigild înlocuiește ceremonialul simplu germanic printr-unul pompos și complex copiat după cel bizantin.

Alegerea domnului se face de către magnații (nobili bogați) și prelații regatului, și deși regii se străduiesc să instaureze monarhiile ereditare, cu excepția a doi dintre ei, acest deziderat rămâne neîmplinit.

0.3.3 Aspecte religioase

În decursul secolelor al II-lea și al III-lea apar în peninsulă religiile și cultele orientale. Acestea, ca și iudaismul, și ca și primii creștini, își găsesc adepți în centrele urbane de pe coastă, și în lagarele militare.

Creștinismul iberic este originar din nordul Africii deoarece între cele două teritorii a existat o legatura continuă.

Primul sinod hispanic reunește 19 episcopi în anul 305. După persecuțiile care au decimat creștinătatea în primele două secole, odată cu decretul lui Constantin, Biserica se dezvoltă în peninsulă, din rândurile ei ridicându-se membrii importanți ai clerului la nivel european.

După dispariția Imperiului Roman ca stat, Biserica rămâne reprezentantă a spiritului roman, și va continua să-și exercite influența și în nou formatul regat vizigot.

Vizigoții erau arieni în timp ce populația hispano-romană rămăsese catolică, și aceasta este și religia care va prevala.

Conciliile bisericesti primesc cu timpul din ce în ce mai multă putere începând cu secolul al III-lea. Alături de funcțiile religioase, se adaugă și cele politice care nu se ocupa exclusiv cu rezolvarea problemelor spirituale, ci trasează și parcursul guvernamental al statului; astfel conciliile hotărăsc succesiunea la tron, asigură

securitatea familiei regale, atribuie anumite funcții importante administrative, acordă amnestii, confiscă averi, hotărăsc statutul juridic al evreilor etc.

1. CAPITOLUL I: CIVILIZAȚIA ȘI CULTURA DACILOR

1.1 Dacii în lumina izvoarelor scrise

1.2 Infățișarea, îmbrăcămintea, îndeletnicirile

1.3. Organizarea socială

1.1 Dacii în lumina izvoarelor scrise

În comparație cu datele de ordin arheologic și numismatic, izvoarele scrise privitoare la geto-daci sunt, în general, mai puțin numeroase, variate și deseori dispersate.

Dintre mărturiile scrise, pe primul loc, ca vechime, sunt acelea ale lui Hecateu din Milet (cca 530-470 î. Hr.), păstrate fragmentar, privind pe crobizii din Dobrogea, cetatea Orgame (eventual Argamum, din alte informații mai noi) de lângă Gurile Dunării, precum și alte aspecte de la sfârșitul secolului al VI-lea î. Hr.

Urmează apoi opera istorică a lui Herodot (cca 484-425 î. Hr.), care, în afară de prima mențiune despre geții din sudul Dunării de Jos, conține diverse date cu privire la geografia (Dunărea Inferioară, râurile Prut/Poarta sau Pyretos, Siret/probabil Tiarantos, Mureș/Maris, ș.a.), etnografia, credințele și practicile religioase ale dacilor, precum și informații despre agatârșii din Transilvania și siginii din Câmpia Tisei, unele erori și inconsecvențe datorându-se faptului că autorul nu s-a informat la fața locului, ajungând doar până la Olbia.

Din secolul al V-lea î. Hr. datează și informațiile istoricilor Hellanicos din Lesbos (prima jumătate a secolului al V-lea î. Hr.), relativ la geții sud dunăreni și tribali, ca făcând parte din statul tracilor odrisi, precum și ale tragedianului Sofocle, care se referea la „regele” geților Charnabon, neamintit în alte surse scrise.

Izvoarele literare privitoare la geto-daci, în perioada secolelor al IV-lea și al III-lea î. Hr. sunt mai numeroase în urma expedițiilor lui Filip II, Alexandru cel Mare și Lynimachos la Dunărea de Jos. Acestea au prilejuit lui Trogus Pompeius (primele decenii ale secolului I), a cărui operă s-a păstrat în rezumat la Iustus (mijlocul secolului la II-lea), transmiterea primelor informații despre triburi ale geților în frunte cu un Histrianorum rex. Arrina din Nicomedia (secolul al II-lea). Tot el a comunicat știri despre uniunea tribală getică din Câmpia Muntenia lui Diodor din Sicilia (secolul I î. Hr.) despre evenimentele din vremea

puternicii uniuni tribale getice de sub conducerea lui Dromihetes, la care s-au referit mai târziu, cu unele deosebiri Strabon și Pausanias.

După această perioadă de la Dromihetes la Burebista, nu se mai reflectă în izvoarele scrise nimic despre regii daci.

Situația se schimbă odată cu expansiunea romană la Dunărea de Jos. Atunci apar noi consemnări în special în opera geografului Strabon (63 î. Hr. – 19 d. Hr.), deosebit de importantă pentru știrile de ordin geografic, istoric, etnografic și lingvistic, privitoare la dacii din vremea lui Burebista și imediat după el, din care rezultă că dacii și geții formau un singur popor, cu o limbă unitară, geții fiind localizați către Pontul Euxin și răsărit, iar dacii în partea opusă, geții, ajungând în sud până în nordul Munților Balcani și spre est până la cetatea Tyras, de la limanul Nistrului, zonă în care se localizau, după el, tirageții și „pustiul getic”.

În schimb, dacii și anarții (trib celtic), după Caius Iulius Caesar (102 – 44 î. Hr.), care a transmis cea mai veche informație în acest sens, se învecinau cu „pădurea Hercinică”, din Nordul Alpilor până în munții Slovaciei.¹

Despre cuceririle lui Burebista, în est până la Olbia, s-a referit și Dion Chrysostomos (40 -120), cunoscător al geților, în mijlocul cărora a și trăit.

Informațiile literare cu privire la geto-dacii de după Burebista și până la cucerirea Daciei de către romani și în continuare, până la retragerea aureliană, sunt mai puțin numeroase.

Dintre acestea, transmise de Dio Cassius (născut pe la 155 d. Hr. și care și-a scris opera sa istorică cu începere din 229), păstrate în rezumat la istoricii bizantini Xiphilinos (sfârșitul secolului al XI-lea) și Zonaris (mijlocul secolului al XII-lea), se referă atât la evenimentele din Dobrogea, care au dus la înglobarea acestei regiuni în statul clientelar al tracilor odrisi, cât și, îndeosebi, la luptele dacilor cu romanii din vremea lui Domițian și Traian, cu care prilej a făcut și portretul lui Decebal, singurul din literatura antică.

Din nefericire, la aceste lupte, se referă numai informațiile mai târzii ale lui Dio Cassius, din vremea severilor, deoarece operele lui Traian și ale medicului său, Criton, s-au pierdut. Criterion l-a însoțit pe Traian în luptele respective, denumindu-l pe Decebal „conducătorul geților”.

Diferite informații cu privire la geto-daci din perioada dintre Burebista și cucerirea dacilor de către romani au mai fost transmise de:

¹C.Iulius Caesar, *De bello galico*, VI, 25,2, București, 1964

- Annaeus Florus (contemporan cu Traian și Hadrian), privitor la luptele dintre daci și romani, din vremea lui August, și chiar de către acesta din urmă în legătură cu înfrângerea unor triburi dacice;
- Plinius cel Bătrân (23 - 79) din domeniul etnografiei și geografiei, istoriei și al științelor naturale; precum și în ceea ce privește numele de Dacia (Naturalis Historia, 1, 47), menționat de Tacitus (55 - 120) și de alți istorici romani;
- Discoride (contemporan cu Claudiu și Nero) și Pseudo – Apuleius pentru denumirile de plante medicinale în limba dacică cu corespondentele în limbile greacă și latină;
- Plinius cel Tânăr (61/62 - 114) în privința raporturilor romanilor cu dacii;

Informații cu privire la geto dacii din această perioadă se găsesc și în operele poetice ale lui P. Ovidius Naso (43 î.Hr.-17), C. Valerius Martial (40-104) și Papinius Status (40/45-95), care, în ciuda unor exagerări prezintă totuși interes pentru cunoașterea unor aspecte reale din viața și istoria geto-dacilor.

Din acest punct de vedere, rapoartele respective trebuie receptate cu prudență și în spirit critic, ca de altfel și acelea ale istoriografiei din această perioadă, datorită exagerărilor din pasiuni politice sau de altă natură, precum și din necunoașterea reală a faptelor.

Informațiile cu privire la daci scad apoi în perioada secolelor al II-lea respectiv al III-lea, corespunzătoare provinciilor Dacia și Moesia Inferioara, totuși le avem pe acelea de ordin geografic, datorită lui Claudiu Ptolemeu (100 - 170), cu privire la triburile și asezările mai importante din Dacia.

În această privință, situația, după 250 sau eventual, din secolul al IV-lea, se reflectă și în Tabula Peutingeriană, harta drumurilor mai importanta din antichitate, denumită astfel după consilierul Conrad Peutinger din Augsburg, care, în 1507, a intrat în posesia manuscrisului acestei lucrări.

Mărturiile scrise cu privire la geto daci se completează cu cele de ordin epigrafic. Astfel, un interes aparte pentru cunoașterea faptelor dacilor din vremea lui Burebista, între 61/62 și 48 î. Hr. precum și a personalității acestuia, prezintă decretul în cinstea solului Acornion din Dionysopolis.

De asemenea, interesează în mod deosebit, inscripția lui Tiberius Plinius Silvanus Aelianus, guvernatorul Moesiei, care se referă la mutarea a 100.000 „transdanubieni” de la nord de gurile Dunării la sud de fluviu,

Întrucât sub denumirea de transdanubieni se înțeleg geți și eventuali un amestec de populație getică și sarmatică.

La acestea se adaugă și piatra funerară cu inscripție și reliefuri, a lui Tiberius Claudius Maximus, de la Grammeni, lângă Philippi, în Macedonia, care permite reconstituirea sfârșitului tragic al lui Decebal, în momentul imediat după cel ilustrat pe Columnă.

Semnificative pentru istoria și civilizația dacică sunt microinscripțiile în limbile greacă și latină, din vremea lui Burebista și Decebal, de la Costești la Grădiștea Muscelului, din Transilvania și Ocnița-Ocnele Mari, din Oltenia, prin care, pe lângă faptul că se atestă cunoașterea scrierii cu litere grecești și apoi latine de către pătura conducătoare dacică, ne transmit și unele nume de regi daci.

1.2 Înfățișarea, îmbrăcămintea, îndeletnicirile

Se spune că dacii erau blonzi-roșcovani, de statură potrivită; purtau cu toți plete și barbă. Nobilii aveau, ca semn deosebitor, un fel de căciulă sau bonetă de păslă (de aceea romanii le spuneau *pileati*); ceilalți umblau cu capul gol (*comati*). Se îmbrăcau cu o cămașă care le venea până la genunchi, strânsă la mijloc cu o curea; pantalonii erau legați jos, la gleznă. Peste cămașă aveau o manta, prinsă la umăr într-o copcă; iarna purtau cojoace. În picioare purtau opinci. Femeile aveau o cămașă cu mâneci scurte și fustă; o broboadă înnodată la spate, sub coc, le acoperea părul.

Îmbrăcămintea era făcută din lână și cânepă, pe care știau să o toarcă așa de subțire și de frumos că nu se putea deosebi de in. (Dacii au învățat și pe germani să cultive și să lucreze cânepa: numele german al acestei plante, *Hanf*, vine din dacicul *kanabiz*).

Îndeletnicirea de căpetenie a dacilor sau geților a fost *agricultura*. Ei erau înainte de toate, un popor de plugari. Când Alexandru cel Mare a trecut în stânga Dunării, soldații lui au mers prin holde în care grâul crescuse atât de înalt, încât au trebuit să-l dea la o parte cu sulile, spre a nu le împiedica înaintarea. Iar Decebal, în timpul luptelor cu romanii, hotărâse ca o parte din nobili să poarte războiul, apărând cetățile, iar altă parte să aibă grijă de bunul mers al agriculturii.

Pe lângă agricultură și cultivarea viței de vie, daco-geții se ocupau și cu creșterea vitelor.

Rasa *cailor* getici era vestită, iar turmele de oi și boi și vaci constituiau o bogăție de căpetenie.

Se pare că dacii obișnuiau să bea mult lapte: faptul a fost remarcat de scriitorii antichității. Apicultura era și ea dezvoltată; Herodot povestește, exagerând, evident, cu mult lucrurile, că spre miazănoapte de Istru sunt atât de multe albine, încât împiedică

oamenii să treacă fluviul. Nu-i mai puțin adevărat că trebuie să fi fost multe prisăci prin poienile pădurilor și în mijlocul fânețelor așa de întinse în vremea aceea.

Dacii se pricepeau și la exploatarea metalelor: aur, argint, fier, ajungând să bată și monede care se asemănau cu cele grecești și macedonene.

Armele lor erau: o sabie încovoiată, caracteristică, sulița și arcul, iar pentru apărare aveau platoșe. Drept steag, purtau înfipt într-o prăjină un fel de balaur, cu trupul de pânză sau piele și cu capul de aramă. Când bătea vântul, trupul balaurului flutura, iar din gură ieșea un sunet prelung și ascuțit

În medicină erau, se pare, meșteri: învățații greci au rămas foarte uimiți de știința lor, de felul cum vindecau bolile.

În special i-a impresionat faptul că dacii puneau în legătură sănătatea trupului cu aceea a sufletului.

Platon, celebrul filozof, citează acest principiu de medicină dacic în felul următor: *„Zamolxis... spune că, precum nu trebuie să încercăm a vindeca ochii fără să încercăm a vindeca întâi capul, ori capul fără trup, tot așa nu se poate să încercăm a vindeca trupul, fără să îngrijim și de suflet, și că tocmai de aceea sunt multe boli la care nu se pricep medicii greci, fiindcă nu cunosc întregul de care ar trebui să se ocupe. Căci dacă acesta merge rău, este cu neputință ca partea să meargă bine.”*²

1.3 Organizarea socială

Geto-dacii erau împărțiți într-o serie de neamuri sau triburi, având fiecare câte un nume deosebit și locuind un anume teritoriu.

Geograful Ptolemeu, descriind Dacia, îndată după cucerirea ei de romani, înșiră aceste triburi și arată tot odată și orașele ei mai însemnate. În urma cercetărilor făcute, s-a ajuns la concluzia că în cuprinsul Daciei Traiane, existau douăsprezece triburi dacice.

Cea mai mare parte din populația dacică locuia în sate, așezate, ca și mai târziu, pe cursurile de apă și în locuri mai adăpostite.

Casele se făceau, în regiunea de șes, din nuiele lipite cu pământ, după cum arată săpăturile. La munte și la deal, unde materialul întrebuintat era mai ales lemnul, casele se făceau din bârne încheiate. Acoperișul era tot din lemn. Columna lui Traian înfățișează în mai

² Constantin Giurescu, *Istoria Românilor, vol.1, pag.55, București, 2000*

multe rânduri asemenea case din lemn. De formă pătrată, nu rotundă, ele aveau două camere și erau înconjurată fiecare de un gard de scânduri tăiate ascuțit la vârf.

Societatea se împărțea în două mari clase: *nobili*, cărora în limba greacă li se spunea *tarabostes*, adică, pe românește: „domnii de neam”, și *oameni de rând*.

În fruntea statului era *regele*. El guverna țara ajutat de un sfat de nobili. În împrejurările grele, cerea și povața *marelui preot*.

Sucesiunea la tron se făcea – după câte se pare – pe baza principiului *ereditar-electiv*.

Înscripția lui Acornion din Dionysopolis ne spune, într-adevăr, că înainte de Burebista, a fost rege al dacilor *tatăl* acestuia, așadar principiul succesiunii. Cassius Dio, pe de altă parte, ne povestește că regele Duras, văzând greutățile și primejdia care amenințau statul, a dat domnia, de bunăvoie, lui Decebal, așadar principiul *electiunii*.

Iar un alt izvor istoric, Dio Chrysostom, arată lămurit că dacii *aleg*, atât pe regi cât și pe preoți (*reges et sacerdotes*), dintre cei numiți *tarabostes*, adică dintre nobili.

CAPITOLUL 2: PARCURSUL ISTORIC: ISTORIA POLITICĂ A DACIEI

2.1 Cucerirea romană

- 2.1.1 Expediția lui Alexandru Macedon
- 2.1.2 Dromihetes
- 2.1.3 Celții
- 2.1.4 Burebista. Apogeul puterii politice
- 2.1.5 Decebal. Biruința împotriva lui Domițian
- 2.1.6 Traian. Cele două războaie. Prabușirea statului dac

„Regele Burebista... cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre!” *Acornion din Dionysopolis*

Datorită golurilor în materie de izvoare, nu se poate rescrie o istorie a dacilor...sunt epoci întregi unde lipsesc documente sau izvoare de felul celui amintit mai sus; cu toate acestea, un cercetător asiduu poate reconstitui o imagine de ansamblu a ceea ce s-a întâmplat pe meleagurile carpato-dunărene cu peste două mii de ani în urmă.

Primele izvoare cu privire la istoria politică sunt constituite de scrierile lui Herodot și ale lui Tucidie. Ultimul relatează despre geți că aceștia „ ca și celelalte popoare din aceste ținuturi sunt vecine cu sciții, au aceleași arme și aceleași obiceiuri; toți trag cu arcul de pe cai.”

2.1.1 Expediția lui Alexandru Macedon

Ptolemeu al lui Lagos, contemporan și martor ocular, redă cronica expediției pe care a făcut-o marele Alexandru Macedon pe malul stâng al Dunării în anul 335 înainte de Hristos. Conducătorul grec venise împotriva tribalilor, un neam trac din nordul Balcanilor pe care îi bănuia de răscoală. Aceștia se retrag din fața armatei și se refugiază într-o insulă dunăreană.

Alexandru se folosește de prilej pentru a face o scurta incursiune și împotriva geților.

Traversarea fluviului are loc noaptea în bărcile localnicilor. Pe malul getic se gaseau culturi de grâu. Se spune despre Alexandru că acesta a ordonat armatei sa pornească prin semănături culcând grâul cu sulilele aplecate.

Raidul este încununat de succes și macedonii se întorc din incursiunea de pe malul stâng încărcăți cu pradă.

Mărturia lui Ptolemeu este foarte importantă deoarece permite cristalizarea unor concluzii cu privire la geții de atunci:

-tărmul Dunării trebuie să fi fost foarte populat, de vreme ce armata a putut trece într-o singură noapte Dunărea, în bărcile localnicilor;

-geții trebuie să fi fost bogați dacă armatele macedonene, după cucerirea unui singur oraș, se întorc cu atâta pradă de război;

-populația acestui oraș trebuie să fi fost numeroasă deoarece Ptolemeu spune că patru mii de călăreți nu au putut lua pe caii lor decât o parte din femei și copii în fuga lor din naintea navalitorilor;

-lanurile întinse de grâu conduc spre ideea că agricultura era încă din vremea aceea una din îndeletnicirile de bază ale geților.

Expediția lui Alexandru marchează începutul unui șir de conflicte între macedoneni și geți.

2.1.2 Dromihetes

Se spune despre Dromihetes că ar fi fost primul conducător însemnat al geților și că poate fi pus alături de Burebista și Decebal. Aceste trei figuri reprezintă triumful central al istoriei geto-dacilor.

Între Dromihetes și Lisimah, urmașul lui Alexandru a avut loc un conflict de lungă durată care se pare că a izbucnit datorită pretențiilor lui Lisimah de a se întinde și pe tărmul stâng, pe de-o parte, și datorită pretenției regelui get de revendicare a cetăților de pe malul dobrogean. Au fost mai multe lupte care însă s-au încheiat nefericit pentru regele macedonean... în cursul acestor lupte atât Lisimah cât și fiul sau au fost luați prizonieri, fiind însă eliberați ulterior.

Deznodământul acestui conflict a fost unul mulțumitor pentru ambele părți, cei doi conducători devenind din dușmani prieteni...se pare chiar că Lisimah i-a dat lui Dromihetes pe fiica lui de soție și i-a oferit cetățile pe care acesta le dorea.

2.1.3 Celții

După epoca puternic dominată de Dromihetes și domnia sa, urmează una caracterizată de decădere și tulburare, anume epoca navăririi celților; ei ajung în ținuturile geto-dace în jurul anului 300 înainte de Hristos.

Celții cuprind Dacia din două direcții unii venind de-a lungul Dunării, iar ceilalți de-a lungul Carpaților.

Dintre neamurile celților care s-au așezat pe teritoriul dac au fost: anarții, britolagii, scordiscii, tauriscii și cotensii.

Dominația celților a durat peste două sute de ani...despre aceasta perioadă există încă multe supoziții, mai ales cu privire la participarea geto-dacilor la luptele celților, alături de aceștia.

De la celți se pare că geto-dacii au împrumutat roata olarului.

În cursul secolului al II-lea începe cucerirea romană în Peninsula Balcanică, legiunile romane trecând în Iliria și începând acțiunile de cucerire a regatului macedonean care, fusese deja împărțit în patru provincii girate de Roma. Acum acesta este desființat cu totul și încorporat în Imperiul Roman.

În a doua jumătate a secolului au loc lupte neîntrerupte între romani pe de-o parte, și iliri, celți și traci de cealaltă parte.

Rezultatul final al acestor lupte a fost o slăbire a popoarelor celtice, ilirice și trace de la sudul Dunării care curând încetează să mai joace vre-un rol politic.

2.1.4 Burebista. Apogeul puterii politice

Unul dintre izvoarele semnificative pentru această perioadă este istoricul și geograful Strabo. Acesta îl înfățișează pe Burebista astfel: „*Boirebistas, Getul, luând conducerea națiunii sale, a ridicat pe oamenii aceștia înrăiți de nesfârșitele războaie și i-a îndreptat prin abstinență și sobrietate și ascultare de porunci, așa încât, în câțiva ani, a întemeiat o mare înmărație și a supus getților aproape pe toți vecinii; ba era de mare primejdie și pentru romani, pentru că trecea Dunărea fără să îi pese de nimeni și prăda Tracia până în Macedonia și în Iliria, iar pe celții ce se amestecaseră cu tracii și cu ilirii i-a pustiiit cu totul și pe boii care ascultau de regele Critasiros, precum și pe taurisci i-a șters de pe fața pământului.*”³

³ Constantin Giurescu, *Istoria Românilor, vol.1, pag. 62-63, București, 2000*

Trebuie relevat înainte de toate că titlul ce i se dă lui Burebista „cel dintâi și cel mai mare dintre regii Daciei” dă mărturie despre amploarea autorității și stăpânirii pe care o avea acesta...peste aproape o mie cinci sute de ani, Mircea cel Bătrân avea să se intituleze de asemenea „ stăpânitor pe amândouă malurile Dunării până la Marea cea Mare”.

Războaiele purtate de Burebista au fost încununate de victorii... i-a învins pe celți, atribuindu-se porecla „Celtoctonul”, - ucigătorul de celți -, și a supus orașele de la Pontul Euxin.

Statul dac sub Burebista se întindea înspre apus până la cadrilaterul Boemiei și Alpii nordici; granița de sud era reprezentată de „ munții autariatilor și dardanilor”, la est se oprea la revărsarea Bugului, iar în nord la Carpați și Nistru.

Capitala se numea Argedava. Nu se știe precis unde era situată însă se presupune o locație în sud-vestul Carpaților.

Burebista a reușit să mobilizeze o armată de două sute de mii de soldați și a dus o politică de dușmănie față de romani, sprijinind pe oricine și orice ar fi reprezentat o amenințare pentru Roma.

În jurul anului 44 înainte de Hristos, Burebista cade victima unui complot și este ucis. Ucigașii lui își împart teritoriul între ei, și astfel după puțin timp existau deja 5 regate în Dacia și alte trei în Dobrogea....iar Strabo spune că dacii nu mai puteau aduna decât patru zeci de mii de oameni la armata.

Urmașii lui Burebista au constituit umbre slabe în ceea ce privește geniul politic și militar...dintre ei sunt amintiți:

-Cotiso, contemporan cu Octavian August care se pare că a stăpânit în sud-vestul Daciei;

-Roles, conducător get din Dobrogea, aliat cu armata romană condusă de Crassus, primește numele de „prieten și aliat” al romanilor;

-Scorylo, rege dac, a evitat să se amestece în intrigile interne romane, și a evitat de asemenea să se împotrivescă pe fața romanilor;

-Comosicus, monarh dac pe care istoricul Iordanes îl prezintă ca urmaș direct al lui Deceneu pe linie preoțească și al lui Burebista pe linie regală, unind cele două demnități într-o singură persoană.

2.1.5 Decebal. Biruința asupra lui Domițian

În toamna anului 69, dacii trec Dunărea, atacă castrele romane auxiliare și înfrâng o întreagă armată romană; conducătorul acesteia este ucis, și abia generalul Rubrius Gallus izbutește printr-o serie de lupte ulterioare să respingă armatele dace și să apere malul drept dunărean, clădind niște castele dotate cu garnizoane puternice de paza.

Acest status quo se păstrează vreme de 15 ani când imperator roman ajunge Domițian, iar în Dacia domnește Decebal.

Dintre toate popoarele dunărene cel mai periculos pentru romani era, prin organizare, civilizație și credința în nemurire care-i făcea curajoși în fața morții, poporul dac. Aceștia se găseau, odata cu urcarea pe tron a lui Domițian, înconjurați din trei părți de dușmani: la sud și est se găseau romanii, în vest regii clientelari suebi și iazygi...astfel simțeau că se apropie momentul decisiv pentru pasul următor al istoriei.

În acest context, regele dac Duras oferă de bună voie domnia lui Decebal pentru că acesta era văzut ca un strateg înzestrat și un luptător neînfricat. Decebal izbutește să refacă unitatea politică a dacilor și își întinde autoritatea peste întreg ținutul dintre Tisa, Dunăre și Nistru.

Conflictul romano-dac începe în anul 85 după Hristos, printr-un atac dac peste Dunăre. Legiunile staționate în Moesia sub conducerea lui Oppius Sabinus sunt înfrânte, Sabinus este ucis iar capul lui luat trofeu.

Știrea acestei înfrângerii îl determină pe Domițian să pornească personal în această campanie de cucerire, însă nu ajunge pe câmpul de bătălie oprindu-se în Moesia unde începe să chefuiască într-o serie de banchete opulente. Armata mărșăluiește însă mai departe și ajunge la graniță. Urmează confruntarea. Nu se știe exact unde a avut loc lupta, probabil în vreo strâmtoare sau pe un teren accidentat...însă rezultatul a fost pentru armata romană un dezastru complet.

Decebal se oprește aici, se mulțumeste cu prada bogată și cu spaima pe care momentan a insuflat-o Romei.

Anul următor, Domițian trimite un nou comandant care introduce o disciplină severă în legiunile sale, trece Dunărea prin Banat și se îndreaptă spre Sarmisegetuza.

Nu departe de Portile de Fier, la Tapae, s-a dat lupta în care se pare că armatele dace au fost surprinse de romani și au suferit o grea înfrângere. Lui Decebal îi este teama acum pentru soarta capitalei

sale și astfel cere pacea printr-o delegație de nobili conduși de Diegis, fratele regelui.

Domițian primește delegația și se stabilesc termenii: Decebal este recunoscut oficial ca rege al dacilor, este încoronat simbolic în persoana fratelui său, i se dă o suma de bani anual, i se trimit, ca unui aliat, arme, muniții, mașini de război, meșteri și ingineri pentru construcții militare.

În aceste condiții, pacea era onorabilă pentru Decebal însă ea aducea o serioasă atingere mândriei romane.

2.1.6 Traian. Cele două războaie. Prăbușirea statului dac

Pacea durează până în anul 101. După Domițian și Nerva, pe tronul Romei ajunge Traian, unul dintre cei mai remarcabili împărați romani: comandant admirabil, instruit în tainele artileriei militare, divinizat de armată, excelent administrator, tolerant în chestiunile religioase, slujitor și împlinitor al legii.

În primăvara anului 101, împăratul pornește la executarea ambițiosului său plan de a preface Dacia în provincie romană. Armata traversează Dunărea exact prin același loc unde o făcuse cu 15 ani mai devreme și ajunge încă o dată la Tapae unde și de data aceasta se da o bătălie crâncenă. Învingători sunt acum romanii. După această biruință, armata romană o apucă pe Bistrița în sus spre Sarmisegetuza, unde nu ajunge însă înainte de venirea iernii. Decebal trimisese deja o solie prin care cerea pacea printr-o delegație de oameni de rând, însă aceasta nu îi fusese acordată.

Un an mai târziu, în primăvara lui 102 se reia ofensiva în vest. Romanii câștigă din nou bătălie după bătălie; Decebal cere iarăși pacea trimițând de aceasta dată o solie formată din nobili... însă împăratul refuză și de această dată. Au loc noi bătălii și armatele romane se aproprie tot mai mult de capitală. Văzând această stare de lucruri, Decebal însuși merge să ceară pacea... și împăratul i-o acordă; condițiile sunt însă grele: înapoierea tuturor armelor, mașinilor, meșterilor, predarea dezertorilor, dărâmarea cetăților, părăsirea cuceririlor făcute în afara propriei țări și alte considerațiuni administrative.

În afara de aceste condiții, Traian anexează Oltenia și Banatul; apoi organizează o prezență militară romană puternică în centrele importante dace și se întoarce la Roma unde serbează cu fast triumful și împlinirea dorinței anexării Daciei luându-și numele de Dacicus.

Condițiile păcii aveau ca și consecințe reducerea statului dac la o aparență și un simulacru de stat, regele având un rol pur decorativ...iar Decebal nu era un astfel de rege... Așa că ambii conducători erau conștienți de următorul act în această dramă: război până la distrugerea uneia dintre părți.

Traian, pleacă din Roma în iarna anului 104. La începutul lui iunie 105 începe campania propriu-zisă... în cadrul căreia ambii comandanți recurg la soluții extreme, pornind de la lupte deschise cu pierderi majore, la comploturi și șantaj.

După lupte sângeroase pentru cucerirea cetăților din munți care apărau drumul spre capitală, armatele romane ajung în fața Sarmisegetuzei. Decebal solicită din nou pacea. Traian îi cere predarea fără condiții. Regele dac refuză și se pregătește pentru lupta supremă. Romanii se angajează într-un prim atac împotriva zidurilor dar sunt respinși de apărători, urmează un al doilea atac în cursul căruia cuceritorii pătrund în oraș. Dacii dau foc cetății...o parte din conducători se sinucide luând otravă în timp ce Decebal împreună cu o grupă se retrage în munți, și, văzând că totul este pierdut, își împlântă sabia în piept. Capul lui este adus în fața lui Traian care îl trimite la Roma.

Prada pe care o recoltează Roma din Sarmisegetuza este enormă...aur, argint, alte metale prețioase, „vase și cupe care desfid orice evaluare” (scriitorul antic Ioanes Lydus), turme de vite, arme, prizonieri.

Cucerirea Daciei a produs la Roma o satisfacție deosebită. Serbările date cu această ocazie au întrecut în somptuozitate tot ce se făcuse până atunci și au durat 123 de zile, cu participarea a zece mii de gladiatori. Cu această ocazie s-au batut monede și medalii jubiliare...s-au realizat în ceramica bibelouri și diferite obiecte decorative în legătură cu supunerea Daciei; însă în afară de acestea s-au construit și 2 monumente de proporții mari, destinate să amintească generațiilor viitoare strălucitele fapte de arme ale împăratului Traian.

Primul monument s-a construit în sudul Dobrogei în anul 109 și se numea *Tropaeum Traiani*; avea proporții impunătoare (înălțimea cca 32 m, diametrul bazei 38,62 m) și era împodobit cu sculpturi reprezentând scene din război.

Al doilea monument comemorativ a fost *Columna lui Traian*, așezată în mijlocul forului construit de împărat la Roma și inaugurată la data de 12 mai 113.

Este o coloană din marmura albă, înaltă de 39 m, cu un diametru de cca 4 m, și împodobită cu un șir continuu de sculpturi care o acoperă de la bază la vârf, și care reprezintă scene din cele două războaie dacice.

2.2 Dacia Traiana

2.2.1 Hotarele și populația. Coloniștii romani

2.2.2 Organizarea administrativă

2.2.3 Viața socială. Colegiile

2.2.4 Procesul romanizării în Dacia

Prin cucerirea Daciei de către romani, hotarul imperiului a fost mutat peste Dunăre spre nord, fapt pe care istoricul A..D. Xenopol îl caracterizează ca pe o greșeală politică ce a condus către formarea poporului român: Dunărea astfel nu ar fi trebuit depășită pentru că astfel s-a întemeiat o provincie greu de apărat.

În replică Constantin C. Giurescu consideră că deși este adevărat că imperiul nu putea fi apărat pe Dunăre, istoria arată limpede că fluviul nu a împiedicat niciodată năvălirile dinspre nord, și astfel deducția logică ar fi că Traian nu a ocupat dacia dintr-o greșeală politică sau din vreun capriciu, ci dintr-o necesitate politică.

2.2.1 Hotarele și populația. Coloniștii romani

Cu privire la granițele noii provincii romane, părerile sunt împărțite datorită gamei diverse de informații pe care le oferă izvoarele. Există dovezi documentare însă că în Muntenia și în sudul Moldovei au fost localizate permanent detașamente ale legiunilor și că erau așezări daco-romane. În anii imediat următori războaielor dacice, câmpia munteană și sudul Moldovei se pare că într-adevar au aparținut, din punct de vedere administrativ și militar, provinciei Moesia Inferioară. Mai târziu, se crede că cel puțin Muntenia a fost încorporată Daciei *Malvensis*. În orice caz, oricare ar fi fost încadrarea câmpiei muntene și a sudului Moldovei, un lucru se poate afirma cu siguranță: ele au făcut parte integrantă din imperiu, au fost supuse acțiunilor de romanizare, și s-au romanizat.

Deci la stadiul actual al cercetărilor, se socotește că Dacia Traiana la jumătatea secolului al II-lea avea ca hotare pe acele arătate de Ptolemeu, adică Tisa, Dunărea, Prutul și Carpații nordici.

Ea cuprindea Muntenia propriu-zisă, Oltenia, Banatul, Crișana, Ardealul și Moldova până la Prut. Suprafața ei întrecea 250.000 km pătrați.

Populația: Problema populației este una dintre cele mai importante și discutate...

...importantă, pentru că în cei aproximativ 170 de ani cât a durat ocupația romană, s-a pregătit mixtura etnică din care s-a format poporul român; în această perioadă, populația autohtonă și-a însușit limba cuceritorilor și s-a amestecat cu ei, dându-se naștere astfel unui nou popor romanic, care, la rândul lui, a absorbit mai târziu populația slavă așezată ulterior în Dacia și a format astfel poporul român.

...discutată pentru că în jurul acestui complex de probleme s-au emis păreri atât de diverse în ceea ce privește componența etnică a populației din Dacia Traiana, cât și a persistenței ei în această provincie după plecarea legiunilor.

Reprezentanții Scolii Ardelene au susținut că românii sunt urmașii curați ai coloniștilor romani aduși în Dacia.

Gheorghe Șincai în *Cronica* sa, susține ipoteza că populația a fost complet distrusă în războaiele cu Traian, și atunci nu s-a putut face nici un amestec etnic.

Petru Maior, fără a susține desființarea totală a dacilor, crede totuși că n-a avut loc nici un fel de amestecare între cuceritori și cucerțiți, prin urmare că românii sunt descendenții curați ai coloniștilor romani, fără alt sânge în vene decât cel roman.

În ce privește continuitatea, discuția a fost și încă mai este, pe alocuri, înfocată. Pe de o parte s-a susținut că populația Daciei Traiane a părăsit această provincie din ordinul împăratului Aurelian în 271, și că nu s-a reîntors decât târziu, pe la sfârșitul secolului al XII-lea la nord de Dunăre, când Transilvania era deja ocupată de unguri.

Pe de altă parte, s-a contrat că o asemenea strămutare nu a existat în masă și că segmente majore ale populației au rămas în teritoriu și după retragerea aureliană (vezi excursul).

Cât de numeroasă a fost populația băștinașă în Dacia la sfârșitul războaielor nu se poate ști cu siguranță...se poate însă bănuși.

Cu toate pierderile suferite în luptă, cu toată emigrarea unor triburi care, nevoind să se supună imperiului, s-au retras în munții din nord, se crede că populația rămasă în teritoriu a fost una considerabilă, constituind majoritatea locuitorilor noii provincii.

Popor de agricultori în primul rând, dacii au continuat să locuiască la

sat spre deosebire de coloniștii romani care s-au stabilit mai ales în mediul urban.

Coloniștii romani: deci peste populația băștinașă, romanii au adus coloniști. Eutropius, cu exagerarea-i retorică proverbială, spune că aceștia au fost „mulțimi nenumărate” din tot imperiul și că motivul aducerii lor era „pentru a cultiva ogoarele și a locui orașele”, deoarece Dacia „fusesse golită de bărbați în timpul războiului îndelungat al lui Decebal.”

Puțin mai moderat și mai credibil se prezintă raportul lui Cassius Dio care, sprijinit de izvoare contemporane evenimentelor, povestește despre numeroasele supuneri de triburi dacice față de Traian.

Se constată astfel în Dacia coloniști din toate colturile imperiului, majoritatea dintre ei purtând nume romane: prenumele Aelius se întâlnește în inscripții de peste 100 de ori, acela de Aurelius de 150 de ori, Julius de circa 50 de ori etc. evident acest fapt nu înseamnă neapărat că purtătorii erau cu toții neapărat de origine pur romană, din Italia sau din provinciile puternic romanizate. De mai multe ori, sub un nume specific roman se ascundea un grec, un sirian sau un dac...

Astfel există inscripții care dau marturie despre coloniști veniți din Asia Mica, din Galația, Bithinia, Caria, Galia, Siria, Africa...

Totuși nu este mai puțin adevărat că elementele romanizate, vorbind limba latină, au format marea majoritate a coloniștilor veniți în Dacia... altfel nu ar fi reușit să-și impună limba.

Cât despre Italia, se pare că numai puțini coloniști au venit de acolo...la acea dată Italia nu mai avea un excedent puternic de populație pe care să-l trimită peste hotare...asa că Roma nu a trimis în Dacia decât funcționari: administratori, perceptori, vameși și alții de felul acesta.

Concluzionând, se poate rezuma că prin adăugarea de coloniști civili la populația băștinașă, Dacia a ajuns să aibă în scurtă vreme un număr considerabil de locuitori. La această creștere au ajutat și condițiile prielnice de trai și, de asemenea, și împrăștierea succesivă ale soldaților eliberați din armată sau, cum li se spunea pe atunci, ale veteranilor.

Aceasta sporire a populației a necesitat o organizare administrativă din ce în ce mai complexă.

2.2.2 Organizarea administrativă

La început, Dacia a format o singură provincie. Mai târziu, pe vremea împăratului Hadrian, ea s-a împărțit în două: Dacia Superior și Dacia Inferior. Si mai târziu, s-a făcut o nouă împărțire, de data aceasta în trei: Dacia Porolissensis, Dacia Apulensis și Dacia Malvensis.

Fiind la hotarele imperiului, mai expusă, prin urmare, Dacia a fost așezată, ca și alte provincii în aceeași situație, sub supravegherea directă a împăratului. Era așadar, o provincie imperială, condusă de un trimis al acestuia, numit Legatus Augusti Pro Praetore, în timp ce alte provincii, situate mai înlăuntrul imperiului erau senatoriale, fiind conduse de reprezentanți ai Senatului.

Resedința lui Legatus Augusti a fost, la început, în capitala provinciei, Sarmisegetuza, iar după 118 la Apulum. Tot în Sarmisegetuza se afla și preotul încoronat al celor trei Dacii care slujea pe altarul împăratului, fiindcă la acea oră împăratul era considerat de origine divină: i se ridicau temple, i se aduceau jertfe și i se faceau slujbe.

În ceea ce privește **organizarea militară**, se știe că în cele două războaie luaseră parte cel puțin o sută de mii de soldați. Printre generali se aflase în cel de-al doilea război și viitorul împărat Hadrian... După ce Dacia a fost învinsă, cea mai mare parte a trupelor a fost retrasă. Când, mai târziu, barbarii au început să devină amenințători și să facă incursiuni repetate în interiorul provinciei, efectivele militare se măresc din nou.

Apărarea provinciei era asigurată prin trei feluri de lucrări militare: prin valuri, prin castre și prin castele.

Soldații unei legiuni nu stăteau cu toții la reședința legiunii, acolo unde se aflau comandamentul, templul și tribunalul ei, ci erau împărțiți în diferite tabere sau castre și castele. Acestea din urmă, se făceau uneori, mai ales când era grabă, în timp de campanie, din pământ și se întăreau cu palisade; de obicei însă, castrele erau lucrate temeinic, având ziduri puternice de piatră cioplită și cu turnuri, tot de piatră, la porți.

2.2.3 Viața socială

Stăpânirea romană aduce cu ea o stratificare socială mai complexă decât cea anterioară, când nu existau decât nobili, oameni de rând și sclavi.

Acum societatea se compune din diferite categorii, având fiecare o situație aparte.

În primul rând veneau cetățenii romani, având toate drepturile.

Ii urmau cei cu drepturi limitate, și anume, locuitorii municipiilor...Însă nici aceștia nu aveau o situație omogenă...unele municipii aveau drepturi mai mari, altele mai mici.

Romanii introduseseră o întreagă gradație, foarte utilă sub raportul asimilării.

După aceștia urmau peregrinii, adică baștinașii, dacii. Ei nu erau cetățeni romani, însă vor deveni, după edictul lui Caracalla în 212, care a dat dreptul de cetățenie tuturor locuitorilor imperiului.

Intr-un final, urmau sclavii sau robii, care nu aveau libertate personală, și nici un drept; aceștia se recrutau dintre prizonieri, din victimele răpirilor și a raidurilor armate...

În afara categoriilor sociale de mai sus, se crede că au existat în Dacia și **coloni**. Ei nu trebuie confundați cu locuitorii coloniilor, deoarece reprezentau cu totul altceva, și anume, săteni legați de pământ, de moșia unde se aflau... ei ar corespunde iobagilor de mai tarziu din Ardeal.

Nu se știe de când datează instituția colonatului în Imperiul Roman. Nu exista nici o lege care să o instituie. Primul text oficial în care sunt ei amintiți este constituția din anul 332 a lui Constantin cel Mare. Se crede însă, că acești coloni datează din primele timpuri ale imperiului: ei erau țărani care, din cauza birurilor și a cheltuielilor se înglobaseră în datorii față de proprietarii moșiilor pe care stăteau. Când fiscul începe să ceară impozitele nu direct de la cultivator ci global, pentru toți, de la proprietarul moșiei respective, acesta are interes să lege de pământ pe așa-ziii cultivatori, să nu-i lase să plece în altă parte...În acest fel, cultivatorul ajunge, din om liber, legat de moșia pe care o cultivă. El trebuie să o lucreze din tată-n fiu, fără să poată s-o părăsească, și are anumite obligații de muncă și dări față de proprietarul ei.

Constituția din 332 spune lămurit: „Cel la care se va găsi un colon aparținând altuia va trebui nu numai să-l restituie domeniului unde s-a născut, dar să plătească și impozitul aceluia colon pe timpul cât a stat la el.”⁴

Colegiile: Una din instituțiile sociale cele mai bine cunoscute în Dacia Traiana sunt colegiile; prin acest termen se înțeleg asociațiile făcute de persoane având aceeași meserie sau același loc de origine etnică

⁴ *Ibid*, pag.73

sau aceeași religie, în scop de ajutor reciproc la nevoie, de asigurare a cultului și de petrecere a timpului în comun. Ele corespund corporațiilor și cluburilor contemporane.

Un colegiu trebuia să aibă un număr minim de membrii care să plătească o cotizație anuală și era condus, ca și orașele, de un consiliu care alegea dintre membrii lui pe un *magister* –președinte -, și pe un *commagister* – vicepreședinte -. Cel dintâi trebuia să depună o sumă drept garanție pentru buna administrare a fondurile colegiului.

Colegiile aveau și câte un înalt protector, numit patron sau defensor, care le lua apărarea în caz de nevoie. Posedau clădiri proprii, în care erau sălile de întrunire și de ospete și aveau steaguri și embleme speciale.

Inscripțiile ne arată că existau în Dacia următoarele colegii:

1. colegii grupate după meserii:

- colegiul centonarilor, adică al croitorilor;
- colegiul dendroforilor, adică al plutașilor;
- colegiul fabricilor, adică al fierarilor;
- colegiul corăbierilor;
- colegiul lecticarilor, adică al purtătorilor de lectice;
- colegiul negustorilor;
- colegiul aurarilor;

2. colegii grupate după origine:

- colegiul asianilor, al originarilor din Asia;
- colegiul galaților, al originarilor din Galația;
- colegiul prosmonilor, al originarilor din Promona, Dalmația;

3. colegii grupate după religii:

- colegiul Isidei, al adoratorilor zeiței egiptene Isis;
- colegiul lui Jupiter Cernenus, al închinătorilor lui Jupiter;

2.2.4 Procesul romanizării în Dacia

Dacia a rămas sub stăpânirea ceva mai puțin de 170 de ani, deci timp de aproximativ de cinci generații. Totuși efectele au fost decisive: în urma acestei ocupații s-a născut poporul român.

În alte părți în care legiunile romane au stat chiar dublu de mult, ca de pildă în Panonia și Britania, nu constatăm același lucru.

În acestea din urmă n-au mai rămas după retragerea administrației romane, decât un număr redus de locuitori vorbind limba latină, care au dispărut și ei treptat, în mijlocul populației năvălitoare.

În Dacia, dimpotrivă, a rămas o populație romanică atât de numeroasă încât să fie în stare ca să absoarbă pe năvălitorii ce se vor așeza în ținuturile din stânga Dunării.

Cum se explică această putere a romanismului dacic?

Cum s-a putut ca într-o perioadă atât de scurtă acesta să prindă rădăcini atât de viguroase?

Un răspuns viabil ar fi că romanismul a biruit în Dacia datorită calității care a convins...calitate în cultură, civilizație, viață socială.

Se știe că numai cu funcționari și coloniști aduși de aiurea nu se poate imprima un nou strat în viața regiunii respective...este nevoie de concursul băștinașilor care să se simtă înclinați spre această nouă viață. Procesul de romanizare a fost foarte rapid. El se observă în însăși numele localnicilor care în câteva generații ajung pur romane; iată un exemplu caracteristic: cu prilejul unui raid costoboc dacul *Daizus* este ucis. Copiii lui îi pun o inscripție funerară din care se poate urmări acest proces: așadar, pe tatăl celui ucis îl chema *Comozous*, nume dac. Fiul său poartă de asemenea nume dac: *Daizus*...copiii acestuia însă, nepoții lui *Comozous*, se numesc *Justus* și *Valens*, nume autentice romane.

Deci s-a petrecut în Dacia un fenomen similar altuia care va avea loc mai târziu în Principatele Române: în curs de câteva generații, elementele străine sunt asimilate de masa majoritară românească: astfel Andronic Cantacuzino, contemporan cu Mihai Viteazul, era grec. Fiul lui, Constantin Cantacuzino, ia de soție pe fiica lui Radu Serban și ajunge conducătorul boierimii muntene.

Copiii lui Constantin, așadar nepoții lui Andronic, sunt membrii cei mai importanți ai partidei naționale românești; unul dintre ei, Serban, ajunge domn al Munteniei; un altul scrie o cronică a românilor cuprinzând și pe moldovenii, și pe ardelenii, și pe macedonenii. Asimilarea Cantacuzinilor era deplină și se realizase în doar două generații.

În Dacia Traiana, asimilarea a fost tot așa de rapidă și de completă: se poate afirma că la jumătatea secolului al III-lea, deci înainte de retragerea legiunilor, Dacia era o țară pe deplin romanizată...atât în orașe cât și la sate se vorbea acum latinește, bineînțeles nu latina literară ci latina comună, așa cum o vorbea poporul, cu o gramatică aproximativă, și cum o scria el, cu terminații și o ortografie relativă.

2.3 Năvălirile migratorilor și retragerea aureliană

2.3.1 Năvălirile migratorilor

2.3.2 Retragerea

2.3.1 Năvălirile migratorilor

Câtă vreme a trăit Traian, la hotarele Daciei a fost pace. Barbarii și dacii liberi din nord nu au făcut incursiuni în Dacia Traiana pentru că știau puterea armată a Romei și modul radical în care acționa, și amintirile celor două războaie erau încă vii în mintea tuturor. Însă după moartea împăratului în anul 117, se produce o dublă năvălire, anume a iazygilor și a roxolanilor.

Hadrian, urmașul lui Traian, mobilizează o armată, îi învinge pe iazygi și face pace cu roxolanii; cu această ocazie vizitează și Sarmisegetuza, reconstruiește orașul Drobeta, și ridică un val de apărare în Banat.

Despre urmașul său, Antonius Pius, izvoarele spun că a purtat prin generalii săi mai multe războaie și că a supus pe germani și pe daci; este vorba de dacii liberi din nord care au încercat năvăliri în două ocazii și pe care legiunile i-au respins. În vremea lui, Dacia se împarte în cele trei provincii amintite mai sus.

În timpul lui Marcus Aurelius imperiul duce un război lung și greu împotriva barbarilor, războiul macromanic. Acesta secătuește de puteri ambii oponenti și se isprăvește abia pe vremea lui Commodus, succesorul lui Marcus Aurelius. El încheie pace cu barbarii care însă nu va dura.

În Dacia, guvernatorul roman, Sabinianus, mută douăsprezece mii de familii de daci mărginași, deci liberi, în interiorul provinciei...se pare că în timpul acestui împărat ar fi avut loc o revoltă a dacilor din Dacia Traiana, anume a provincialilor, conform *Istoriei Augusta*, însă această răscoală a fost înăbușită.

Urmașul lui Commodus, Septimius Severus, african de origine, a acordat o deosebită atenție Daciei: el s-a ocupat în special de orașe, pe unele făcându-le municipii, pe altele colonii... Potaissa a căpătat sub acest împărat ambele denumiri; Dierna și Drobeta au devenit colonii.

În timpul lui Caracalla, autorul vestitului decret prin care toți locuitorii imperiului deveneau cetățeni, are loc, se pare, prima năvală a goților în Dacia...de la acest moment încolo, goții vor reveni succesiv până când vor ocupa în 275 întreaga provincie.

Începând cu 230, năvălirile barbare se întetesc și vor continua pe teritoriul dac timp de o mie de ani(!!!) iar în restul imperiului până la sfârșimarea acestuia. Dacia va cunoaște deci, foarte puțini ani de liniște!

Anul 245 – năvălirile carpilor;

Anii 248, 250, 252, 254, 260, 268 – năvălirile goților;

Sextus Rufus, istoric roman scria în 268 ca „sub împaratul Gallienus, Dacia a fost pierdută”, iar retorul Eutropius afirma că „provincia pe care Traian o cucerise dincolo de Dunare, a fost pierdută!”

Istoricul Constantin C. Giurescu explică starea de fapt după cum se poate ea deduce astăzi: „ *de fapt, părăsirea Daciei are loc sub împaratul Aurelian. Din vremea lui Gallienus ni s-a păstrat o inscripție pe care –Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza-, având și titlul de metropolă, o dedică fiului împaratului, lui Publius Licinius Cornelius Valerianus. Așadar, viața orașenească exista încă în Dacia sub Gallienus, se mai puteau săpa inscripții omagiale, prin urmare situația nu era disperată. Urmașul lui Gallienus, Claudius, izbutește chiar să cștige în 268 o victorie strălucită împotriva goților, la Naissus (Nisul de astazi). Istoricii romani dau cifra, evident mult exagerata, de 320 000 de morți din partea barbarilor.*”⁵

Un fapt reiese clar: Dacia era pe punctul de a fi pierdută în fața năvălirilor repetate; prin așezarea geografică, ea reprezenta o peninsulă romană în lumea barbară care atacau în aceste locuri în primul rând; desigur, este logic ca împaratul Aurelian a încercat să evite aceasta hotarâre si să renunțe la o provincie care adusese imperiului atâtea foloase mai ales materiale și militare...Însă împrejurările îl forțau să micșoreze hotarele imperiului și să scurteze frontul pentru a putea fi mai bine aparat.

Aurelian venise cu armata la Dunare pentru a se lupta cu goții, îi învinsese însă constatase că nu va putea păstra provincia; și atunci se așeză la masa tratativelor și cedă Dacia în schimbul unei convenții prin care goții deveneau aliații Romei obligându-se a nu mai ataca imperiul, ba din contră a da ajutor în lupta împotriva altor năvălitori.

⁵*Ibid, pag152*

2.3.2 Retragera

Părăsirea Daciei nu a fost bruscă: ea pare să fi avut două faze: întâi s-au retras legiunile din partea nordică a provinciei, din Ardeal. Aceasta s-a întâmplat spre sfârșitul anului 271 sau la începutul anului 272.

Apoi, în primavara anului 275, s-au retras și din Banat și Oltenia, peste Dunare, păstrând numai câteva puncte întărite pe țărmul stâng – Dierna, Drobeta, Sucidava etc - .

Din motive politice și de logistica politică, împăratul a înființat o altă Dacie, cu numele său, pe malul drept al Dunării, între cele două Moesii. Ea cuprindea partea de est a Moesiei Superioare și partea de vest a Moesiei Inferioare. Astfel Dacia Aureliana a fost împărțită chiar din primele timpuri în două: Dacia Ripensis cu capitala la Ratiaria, și Dacia Mediterranea cu capitala la Serdica – azi Sofia - .

Una dintre controversele cele mai longevive cu privire la istoria dacilor este problema retragerii aureliene, respectiv a continuității locuirii teritoriului de către daci... în cadrul acestei lucrări există un excurs dedicat exclusiv teoriei continuității vis-a-vis de teoria migrației, excurs ce conține prezentarea teoriilor, a susținătorilor lor și a argumentelor acestora.

În continuare urmează câteva considerații pe marginea subiectului, așa cum este el înțeles și prezentat de școala românească (deci în favoarea continuității):

Întrebarea care se pune este: cum trebuie înțeleasă și interpretată părăsirea Daciei Traiane? S-au retras numai legiunile și administrația, adică statul și, evident, pătura bogată a populației, sau au plecat toți locuitorii, adică agricultorii, meseriașii, negustorii și orășenii, lăsând în urma lor o țară pustie?

Curentul istoriografic majoritar consideră că nu au trecut dincolo de Dunare decât trupele, funcționarii și bogătașii deoarece în toate timpurile și la toate popoarele, mulțimea legată prin îndeletniciri de pământul care o hrănește nu fuge. În acest sens se argumentează că nici galo-romanii nu au fugit din fața francilor, nici italienii din fața goților și apoi a longobarzilor, și nici, mai târziu, sârbii, grecii și bulgarii din fața turcilor... Este posibilă și chiar probabilă o retragere în locuri mai ferite, prin păduri, prin văi ascunse dar nu o abandonare în masă...

Constantin C. Giurescu scrie: „... dar de plecat, n-au plecat. Unde erau să se ducă de altfel plugarii, păstorii, micii mestesugari, orașenii fără avere din Dacia Traiana? Peste Dunare în Moesia? Găseau un pământ mai sărac, în schimb, aceleași primejdii, aceeași nesiguranță ca acasă și în plus pe receptorul roman. Ceea ce, în epoca ultimă a imperiului, însemna foarte mult. Nu-i de mirare deci când găsim la scriitorul antic Salvianus următorul pasaj caracteristic: „Intr-un glas se roagă țăranii romani să-i lase a trăi cu barbarii... Si-apoi să ne mirăm că nu pot fi învinși goții când sătenii sunt mai bucuroși să fie cu ei decât cu noi.”

De fapt, chiar armata care trebuia să-i apere de barbari implica asemenea sarcini și asemenea obligații pentru locuitorii provinciilor amenințate, încât acești locuitori preferau o năvălire a barbarilor, unei staționări în mijlocul lor a armatei imperiale!”⁶

Mutarea în masă a populației este considerată o imposibilitate; astfel, alături de dacii romanizați, au rămas în Dacia și urmașii veteranilor așezați acolo, precum și mulți orașeni săraci care avuseseră timp de pe la 230 înainte să se învețe cu barbarii și cu noul fel de trai.

Acest întreg segment de populație a rămas,ându-și limba ei romanică și numele de romani, fiind de fapt singurul popor romanic care a păstrat numele ânitorilor de odinioară. Francezii s-au numit astfel de la neamul germanic al francilor; spaniolii și italienii au luat numele țărilor respective, portughezii au preluat numele primei lor capitale (Portocale, Portocale din vechiul Portus cale, astazi Porto). O explicație ar fi faptul ca romanii erau înconjurați din toate părțile de popoare de alta textură – germani, slavi, asiatici – acest fapt conducând la o tendință de conservare a identității.

În altă ordine de idei, părăsirea Daciei de către imperiu nu a însemnat însă o separare completă a locuitorilor de pe țărmul stâng de aceia ai țărmului drept.

Dunărea nu a fost niciodată o barieră pentru nimeni, și cu atât mai puțin pentru băștinași. Este puțin probabil că nu s-a mai putut comunica și că s-au rupt legăturile între cele două maluri.

⁶ Ibid, pag.155

EXCURS: TEORIA CONTINUITĂȚII VS. TEORIA MIGRAȚIEI

- A. Introducere:**
- B. Context**
- C. Cronologie – argumentație**
- D. Sinteză**

A. Introducere

Ce a fost la început: oul sau gaina?... sacul sau petecul?
Cine au fost primii în Transilvania: românii sau ungurii?

Fără a încerca să trivializez un subiect încă sensibil pentru o întreagă pleiadă de generații de oameni de știință, am început acest excurs cu două întrebări retorice care însă, din păcate, fac „casă bună” cu o treia ce nu are doar o discutabilă valoare estetică... și care încă mai așteaptă dezlegare... asemenea mărului gordian alexandrian.

Cu ceva timp în urmă, un profesor de la Institutul de Romanistică din Viena îmi declara într-un oarecare context mirarea ce-l încercă vis-a-vis de un anumit fenomen pe care îl observase la mai multe congrese europene de filologie și lingvistică la care luase parte: anume cum că nici acum, la aproape 200 de ani de la nașterea controversei teoriilor continuității respectiv migrației, lingviștii români nu reușesc să se dezbrace de o oarecare subiectivitate în abordarea controversatului subiect.

Domnia sa îmi concluziona la acea oră că, la urma urmei, nu contează cine a fost primul știința nu face judecăți de valoare ci doar observă și notează, analizează și constată... și că oricum pentru epoca noastră, aproape 200 de ani mai târziu, o certitudine istorică în chestiunea în cauză ar putea avea doar o valoare pur științifică.... așa că, de ce atâta zarvă pentru (cvasi)nimic?

În cele ce urmează voi încerca să fac o prezentare panoramică a parcursului acestei controverse și a evoluției sale, pornind de la geneza care are loc către finalul secolului 18, continuând cu o reafirmare a fronturilor la începutul secolului 20 și o încercare de aplanare și revenire pe teritoriul obiectiv al științei odată cu anii 1960-1970.

B. Context

În introducerea volumului intitulat: „Teoria lui Rösler – Studii asupra staruinței românilor în Dacia Traiana”, A.D. Xenopol observa: *”in afara cercului naționalității noastre se urmează de un sir de ani o lupta indelungă de via, pe tărâmul istoric, asupra unei împrejurări din viața Românilor, anume asupra întrebării dacă Romanii au părăsit Dacia pe timpul imperatului Aurelian, și părăsind-o, cum se face deși întâlnim astăzi într’un număr atât de însemnat dincoace de Dunăre?”*⁷

Dacă se adaugă și faptul că numele Dacia apare după 270 și în teritoriile de la sud de Dunare, este de înțeles ca s-a dezvoltat o controversă... aceasta nu de puține ori a luat și forma unei chestiuni de prestigiu: unde s-a născut poporul român, și cine a fost primul pe teritoriul transilvănean....românul sau ungurul? Astfel se deschide întrebarea cu privire la nașterea și localizarea genezei limbii și poporului român.

Primele lucrări apar, semnificativ, în secolele XVIII - XIX, pe fundalul eforturilor românești de emancipare din Transilvania și Banat, populația românească pe atunci încă nefiind recunoscută ca națiune. Luările de poziție românești (în special mișcarea Școala Ardeleană) subliniau vechimea locuitorilor români din regiunile respective transilvanene și descendența din coloniștii romani în antichitate.

Se notează în acest context, spre exemplu, memorandumurile adresate Curții de la Viena, dintre care cel mai remarcabil ca complexitate și răsunet este *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*.

Începând cu 1866 Transilvania este încorporată părții maghiare a Imperiului Austro-Ungar, parte numită Transleithania. În această perioadă, se intensifică măsurile discriminatorii împotriva românilor, șvabilor, slovacilor, sârbilor, croaților (în Banat) și, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, chiar a sașilor, datorită unei puternici politici de maghiarizare implementată de autoritățile ungare, urmând modelele statale și politicile naționale uzuale în acea vreme în Europa (Franța, Germania).

⁷ A.D. Xenopol, „Teoria lui Rösler – Studii asupra staruinței romanilor în Dacia Traiana” pag.5 (Iasi, 1884).

După 1867, guvernul maghiar adoptă o poziție prin care toți locuitorii Imperiului sunt considerați o singură națiune, națiunea maghiară. Acest punct de vedere devine politică oficială a statului. Ideea de "națiune politică ungară" nu va fi însă acceptată de grupurile etnice nemaghiare (români, slovaci, sârbi, etc.). Liderii politici ai grupurilor etnice nemaghiare consideră Imperiul Austro-Ungar un stat compus din mai multe națiuni și cer recunoșterea drepturilor lor colective. De aici și conflictul nerezolvat până în 1918.

În paralel, în Moldova și Muntenia se simt deja zguduirile unirii însoțite de nașterea unei noi conștiințe comune. Acum se rostesc pentru prima dată cuvintele "națiunea româna".... și visul unei Români Mari, care să cuprindă și o Transilvanie independentă, prinde contur.

În explozia culturală, educațională și științifică, se remarcă și personalități ca A.D. Xenopol sau Dimitrie Onciul care continuă începuturile modeste ale istoriografiei române, cu opere ample.

În acest context instabil se găsește deci mediul prielnic nașterii și înfloririi acestei controversate.

În faza incipientă, primele eforturi istoricești migraționiste vin din partea unor învățați străini, sau de etnie străină. De asemenea se poate observa cu ușurință și de o parte și de alta prezența unei agende politice/național-naționaliste. Argumentul adepților teoriei migrației se bazează pe dorința de a reda o realitate istorică.

În ceea ce privește posibilele consecințe pe care aceasta ar avea-o față de situația contemporană (a anilor 1850-1870), nu există un clar manifest politic. Totuși în cursul dezvoltării diferitelor argumentații aceasta nuanță se resimte în mod repetat.

Reprezentanții teoriei continuității, în marea lor majoritate români, argumentează fățis politic, în sensul că *"este vorba de însăși dreptul nostru de a trai pe pământul pe care 'l ocupăm. Stim că nu dreptul hotărăște relațiile dintre popoare, ci puterea, și că nu de la demonstrațiuni istorice va atârna alcătuirea statelor; dar nu e mai puțin adevărat că dreptul tot rămâne un element de care se tină sama, și de aceea însuși acei ce-l calca în picioare tot se*

îndreaptă cătră dânsul, pentru a pune măcar pe închipuirea lui temelia pretențiilor lor.

Puterea este un fapt, și ca atare repune adese-ori dreptul, care este o idee; dar ideea întru aceasta bate faoța, ca cea d'întâi își are rădăcinile sale în conștiința omenească, și deci nu poate fi smulsa și peri niciodată, pe când fapta se sprijine numai cât în privazul timpului, și este peritoare în ființa ei, ca și cadrul în care răsare.(...)

Originea acestei noue teorii nu este de cautat în dorința de a descoperi adevărul, ci cu totul în alte motive, care nu și au locul în istorie. Ungurii și Sasii din Transilvania apăsau în secolul trecut pe Români într'un chip cu totul neomenos, și chiar astăzi, dacă nu le răpesc ca altă dată mijloacele vieții fizice, vreau să le ucida viața morală, să le desființeze naționalitatea, înlocuind-o cu cea ungurească sau germană.

Romanii, vezendu-se apasați protestau și protesta neconținut contra unui asemenea sistem de ocârmuire; ei își întemeiază protestările lor pe dreptul istoric, susținend că ar fii locuitorii cei mai vechi ai Transilvaniei, că dreptul de cucerire pe care si întemeiază apăsătorii pretențiile lor, ar trebui să fie părăsit într'un veac de lumini și de civilizație." ⁸

C. Cronologie - argumentație

Ioan Thunmann, profesor de filozofie, Univ. Halle

Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig 1774

Se spune că datorita colaborării cu un student de-al sau român, originar din Macedonia, Ioan Thunmann avu ocazia să intre în contact cu graiul pe care îl vorbea studentul și i se trezi interesul pentru studiul limbii și istoriei poporului român.

Rezultatul cercetarilor sale fu cuprins într-o carte despre istoria popoarelor Europei răsăritene.

Concluzia sa este că românii din Macedonia sunt urmașii coloniilor latine stabilite în aceste teritorii în urma cuceririlor romane asupra

⁸ A.D. Xenopol, „Teoria lui Rösler – Studii asupra staruintei romanilor in Dacia Traiana” pag.6-7 (Iasi, 1884).

popoarelor trace și sunt „frați” ai celor de dincoace de Dunăre. Aceștia din urmă și-au însușit sub stăpânire română limba și obiceiurile stăpânitorilor.

Autorul notează ca nerealistă ipoteza că împăratul Aurelian ar fi strămutat peste Dunare pe toți locuitorii Daciei, și crede că populația rămasă în țară ar fi găsit adăpost în munți în timpul năvălirilor barbare.

Drept urmare, în momentul năvălirii ungurești, teritoriul era ocupat de o populație română deja formată.

Iosef Sulzer, judecător, Brașov

Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien 1781

Sulzer este de părere că românii s-au format ca popor dincolo de Dunare, și că abia în secolul XIII s-au stabilit la nord de fluviu. În sprijinul acestei afirmații, autorul aduce următoarele argumente:

1. Este puțin credibil că șuvoiul repetat al năvălirilor barbare să fi trecut peste valahi fără ca să lase urme în limba vorbită de aceștia.

2. Cum se poate ca o populație așa de numeroasă și veche să nu fie recunoscută în propriul teritoriu ca națiune și să nu reușească să-și asigure drepturile existențiale civile și politice sau să le fi avut și să le fi pierdut fără ca să se fi păstrat macar un document în acest sens?...

3. Religia populației românești este creștin ortodoxă...autorul este de părere că această religie a fost imbrățișată pe malul drept al Dunării.

4. Sulzer invocă în final asemănarea substanțială a limbii vorbite de românii din Macedonia și de cei din Dacia, asemănare ce face improbabilă o dezvoltare separată.

Johann Christian Engel, secretar al cancelariei transilvănene

Comentatio de esped. Traiani ad Danubium e origine Valachorum, Wien 1794

Geschichte der Moldau und Valachei, Halle 1804

Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer, Wien 1797-1804

Monumenta ungrica, Wien 1809

Geschichte des Königreichs Ungarn, 5 Bände, Wien 1812-1813

Ideile autorului se rezumă în următoarele:

Împăratul Aurelian retrage legiunile din Dacia datorită imposibilității de a mai apăra această provincie, și le așază în Moesia, unde crează două Dacii noi, una lângă malul Dunării – Dacia Ripensis - și una mai înăuntrul teritoriului – Dacia Mediterranea - .

Peste populația română deja strămutată dincolo de Dunăre vin mai întâi năvălirile slavilor care se stabilesc în mijlocul lor introducând în limbă elementul slavon.

Slavilor le urmează bulgarii, originari de pe Wolga, care le impun și numele lor: Woloch – Wolga. Stăpânirea bulgarilor se extinde cu timpul și pe malul stâng al Dunării, prilej cu care, unul din regii bulgari începe un proces de strămutare al unui număr mare de familii valahe „și ast-fel inveța acest popor iarași drumul cătra vechia patrie!”⁹

Trebuie amintit că la acest moment, singura deosebire între Sulzer și Engel consta în diferența de datare a reîntoarcerii populației române pe teritoriul inițial... Engel o datează în jurul anului 813.

Schafarik, Miklosisch – istorici slavi

Schafarik, *Slavische Alterthümer, dt Ausgabe*

Miklosisch, *Slavische Elemente im Rumänischen, Wien 1862*

Slaviști consacrați ai vremii, autorii de mai sus se ocupă de afirmațiile lui Engel, anume că românii nu ar fi putut dobândi elementul slavon decât la sudul Dunării deoarece Transilvania nu a fost niciodată ocupată de slavi.

Schafarik susține că bazându-se pe dovezi toponimice și pe cronici bizantine că și Transilvania fusese ocupată de slavi în secolul V ca și regiunile de la sud de Dunăre. Cele două ramuri valahe de pe

⁹ după A.D. Xenopol, „Teoria lui Rösler – Studii asupra staruintei romanilor in Dacia Traiana” pag.6-7 (Iasi, 1884).

malurile dunărene au, după părerea domniei sale, o origine asemănătoare dar nu comună. Cât despre populația din Carpați, aceasta a supraviețuit migratorilor refugiindu-se în munți între secolele VII – X.

Miklosisch crede că romanii din Dacia au fost în totalitate strămutați în Moesia de către împăratul Aurelian și se întreabă când și cum și de ce s-au întors aceștia pentru a se reazeza în teritoriul de odinioară.

Robert Rösler, istoric austriac

Rumänische Studien, Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens, Leipzig 1871

La momentul apariției cărții lui Rösler trecuseră deja cca 100 de ani de la apariției primelor lucrări pe marginea celor două teorii. Lucrările lui Sulzer și ale lui Engel fuseseră date uitării și întreaga polemică facuse loc altor subiecte care ocupau mintea și pana învățaților vremii.

Robert Rösler aduce un nou suflu și deschide actul doi al controverselor teoriilor...

În introducerea lucrării sale *Rumänische Studien*, autorul reia tezele lui Sulzer și Engel fără a pomeni însă numele acestora.

Istoricul ceh Julius Jung scria mai târziu despre aceasta: „*dass Roesler das Buch seines Vorgängers nicht kannte, als er gleichwohl über den Gegenstand schrieb, möchte ich ihm keineswegs zum Lobe anrechnen wie das einige seiner Freunde thun, um post festum noch gleichsam eine Art Priorität für ihn zu retten.*”¹⁰

Poate cel mai subiectiv și înclinat să facă judecăți de valoare asupra subiectului studiat dintre toți adepții teoriei migrației este Robert Rösler. Teza domniei sale, cuprinsă în volumul *Rumänische Studien*, se întinde pe mai multe sute de pagini cuprinzând argumente istorice, lingvistice, etimologice... și are un răsnet imediat în lumea academică a momentului.

În scurt timp tezele sale sunt predate în școlile din Transilvania și Ungaria și cărțile de istorie îi dedica capitole întregi.

¹⁰ *Römer und Romanen in den Donauländern, pag.237, Innsbruck 1877*

Chiar și adversarii lui observa o cultura vastă și o dibăcie a cuvântului la Rösler ca și un talent deosebit argumentativ.

Este interesant de observat cum îi descrie domnia sa pe români în introducerea studiului:

„... alt-fel însă este lucrul cu Romîinii, ai căror ochi deprinși cu întunericul apucăturilor naționale, nu pot suporta nici ce mai mica rază de lumincă, ce ar cadea din afara asupra lor, și unde stricarea cea mai întinsă a moravurilor răspandeste tot felul de neîncrederi.”¹¹

În ceea ce privește materialul în sine, autorul deplasează și mai mult momentul intrării românilor în Dacia Traiana susținând că aceștia traversară Dunărea pentru prima dată în timpul luptelor dintre valahi împreună cu bulgari și împărații bizantini către sfârșitul veacului XII. *„Adese-ori silțti de a căuta o scăpare pe malul stâng al Dunării, Valachii nu întârziară a se încredința despre foloasele ce le infătoșau pentru viața lor de păstori, câmpiile întinse ale Munteniei, și mai multe famili, mai multe obști sătești aleseră mai degrabă așezarea pe malul nordic al fluviului de cât espunerea la jaful și resboiul ce domneau în vechia lor țară.”¹²*

Așa cum am amintit, reacțiile (pro si contra) nu s-au lasat mult așteptate:

W. Tomaschek, profesor, universitatea Graz

Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872, pag.141-157
„Brumalia et Rosalia” Sitzungsberichte der Wiener Akademie 1868, pag.402
Zeitschrift für östereichische Gymnasien 1877, pag.345,445

Într-o primă fază, Tomaschek atrage atenția asupra pericolului de-a lua ca un dat identitatea comuna a românilor din Dacia și a celor din Macedonia, și că asemănările celor două dialecte se pot explica și altfel.

Este interesant însă, ca cinci ani mai tarziu, într-un articol scris pentru aceeași publicație, *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, autorul are o părere diametral opusă, susținând că identitatea demonstrată a limbii daco-romanilor cu a aceloră din Macedonia îl

¹¹ după Xenopol, A. D. - *Teoria lui Rösler - Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană - de la Universitatea București, 200*

¹² Ibid

impiedică să afirme că aceste două popoare s-ar fi putut dezvolta separat; se deosebește de Rösler prin aceea că găsește originea națiunii române nu în Moesia ci în regiunea centrală a Balcanilor, prin romanizarea poporului bessilor (albanezii).

G. Biedermann, profesor Universitatea Graz

Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich, Graz, 1877

Autorul propune o nouă teorie cu privire la originea românilor, care este înrudită cu cea a lui Rösler : obârșie comună a tuturor românilor, atât a celor din Dacia cât și a celor din Macedonia dincolo de Dunăre...diferența constă în originea strămoșilor: după Biedermann, românii se trag nu din traci romanizați ci dintr-o populație celto-ligurică ce ar fi fost foarte numeroasă în acele părți.

Iulius Jung, profesor Universitatea Praga

„Die Anfänge der Romaenen“ Zeitschrift für Österreichische Gymnasien, 1876

Römer und Romanen in den Donauländern, Innsbruck 1877

Die romanischen Landschaften der roemischen Reichs, Innsbruck 1881, pag. 314 - 381

Teza profesorului din Praga își propune să dovedească că romanii au tratat Dacia într-un mod deosebit față de celelalte provincii pentru că au intenționat să facă din această provincie o barieră împotriva năvălirilor barbare. Pe de altă parte, minele bogate în sare și aur au atras un număr nesfârșit de cetățeni romani așa încât, elementul roman s-a înmulțit într-un mod deosebit.

Jung este de acord cu părăsirea Daciei de către romani odată cu legiunile comandate de Aurelian, însă el adaugă că masa populației dace a rămas pe loc păstrând ca amintire a epocii romane o limbă romanizată și o civilizație pe măsură.

La momentul publicării sale, această teză a fost criticată violent de marea majoritate a istoricilor, adepți ai lui Rösler.

Iosif Ladislau Pic, profesor, Universitatea Praga

Die Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880

Aspectul pe care îl pune în discuție autorul este acela că dacă romanii ar fi trebuit să părăsească Dacia din cauza valurilor migratoare, atunci Moesia nu ar fi reprezentat în nici un caz o scăpare deoarece și această provincie a fost la fel de pustiită de către barbari.

Paul Hunfalvy (Paul Hundsdorfer), membru al Academiei Maghiare

Ethnographie Ungarn's, Budapest 1877

Die Rumänen und ihre Ansprüche, Wien 1883

Din amplul material oferit de cele două lucrări se pot sintetiza următoarele:

La momentul ocupării Ungariei (cu teritoriile aferente la acea data) de către maghiari, pe acest teritoriu nu se găseau decât slavoni care au fost asimilați. La fel și în cazul sârbilor, slovacilor, germanilor și al slavilor...toate aceste popoare s-au așezat în spațiul european de răsărit ulterior.

În ceea ce privește al doilea titlu al academicianului maghiar, Xenopol afirmă că această carte ar fi apărut ca reacție a Congresului Romanilor din Transilvania de la Sibiu din 1881, în care s-ar fi cerut în mod oficial, și având ca baza dreptul istoric, autonomia Transilvaniei.

Este de asemenea interesant de observat faptul că autorul se pronunță categoric și împotriva unui viitor stat român, părăsind zona obiectivului și introducând ca și adversarii săi în discuție un pronunțat program politic.

Odată cu 1 decembrie 1918 și schimbările pe care această dată le reprezintă, se schimbă și nuanțele argumentației.

Transilvania este acum parte integrantă a statului român.... națiunea română ca atare este o certitudine și, în afara de anumite voci care alcătuiesc o excepție, controversa se întoarce pe tărâmul discursului științific.

Și dacă în secolul anterior adepții teoriei migrației dominau, iată că se fac din ce în ce mai clar auzite voci care vin să susțină argumentele teoriei continuității (Diculescu, Iorga, Giurascu)...interesant este că alături de autori străini röslerieni (Weigand, Paris, Alfödi, Tamas, Knieszsa) se găsesc acum și oameni de știință din regat (Phillipide, Densusianu).

Însă, ca privire generală, întreaga controversă pierde din putere și, chiar, din interes, în lumea academică.

D. Sinteza

În cele ce urmează, am încercat o sintetizare a materialului foarte bogat și amănunțit care documentează **pe fiecare** dintre cele două teorii. M-am străduit să aleg argumentele cele mai des colportate și am dorit să evit a intra prea adânc în amănunte.

Teoria continuității își propune să se fondeze pe un ansamblu de dovezi științifice care să confirme și să susțină faptul că, în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al III-lea și secolul al XIII-lea, pe teritoriul romanizat al fostei Dacii, existența populației daco-romane latinofone, apoi a românilor, a fost neîntreruptă. Astfel nu s-ar verifica nici ipoteza exterminării populației autohtone de către romanii cuceritori, nici vidul demografic în Dacia postaugustiniană.

Dovezile continuității se doresc importante cantitativ, diverse, și concludente științific, și sunt furnizate de istorie, arheologie, etnografie și filologie.

a. Dovezi istorice:

1. Istoriografi antici ca **Criton**, medicul lui Traian în secolul al II-lea d. Cr., în *Getica* și **Dio Cassius**, c.155-236, în *Istoria romana*, menționează cu referire la cel de-al II-lea război de cucerire, din 105-106, „**pactizări**” ale dacilor cu romanii.
2. Pe Columna lui Traian există 7 scene sculptate în piatră care reprezintă simbolic acte de supunere și nu de nimicire a dacilor;
3. Sunt consemnate istoric 15 corpuri de armată alcătuite din daci, care au funcționat în diferite zone ale Imperiului: Pannonia, Macedonia, Africa, Siria, Britannia...
4. Citatul din *Breviarium ad urbe condita* de **Eutropius** – istoric din secolul al IV-lea -, devenit referință și argument celebru în disputa cu privire la dispariția dacilor, este comentat de asemenea pentru combaterea teoriei migrației; se argumentează că acest pasaj nu permite interpretări parțiale, și că de asemenea nu reprezintă o sursă primară ci una secundară:

„Traianus, uicta Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibalibus uiris fuerat exhausta.”

(Traian, după înfrângerea Daciei, a strămutat acolo, din întreaga lume romană o nesfârșită mulțime de oameni, pentru a cultiva ogoarele, și a popula orașele. Căci Dacia, datorită războiului îndelungat, fusese sleită de bărbații lui Decebal.)¹³

Afirmația cheie „ căci Dacia, datorită războiului îndelungat, fusese sleită de bărbații lui Decebal” este analizată ca neavând o autonomie sintactică și semantică, ci concentrând numai cauza, nu și concluzia enunțului anterior, în care se afirmă colonizarea pașnică a Daciei. În plus, textul, deși formulat lapidar, ar evoca numai sacrificiul de luptă al ostașilor daci, și nu sacrificarea intenționată, de către romani, a întregii populații autohtone.

5. În alte regiuni ale Imperiului – Galia, Peninsula Iberică -, romanizarea a fost chiar mai limitată în timp, ceea ce nu a împiedicat formarea unor idiomuri neolatine.

6. Inscripțiile latine descoperite în Dacia – aproximativ 4000, datând cu precădere din secolele I la III -, oferă informații directe despre viața socială, administrativă și material-spirituală a populației. Totodată ele sunt surse de cunoaștere și chiar reconstituire a toponimiei și a antroponimiei specifice: apar antroponime dace (*Dizo, Mucatra, Scorilo, Tarsa*), latine (*Aelius, Geminus, Marcelina, Valerius, Ingennus*), și mixte, indici ai interferențelor etnice (*Aurelius Daza*).

7. Tăcerea izvoarelor istorice mai târzii ar fi numai aparentă:

- astfel momentul deplinei individualități etnice a românilor ar fi fixat atât în cronică bizantină a lui Kerdrenos în secolul al XI-lea cât și în documente provenind de la împăratul Vasile al II-lea Macedoneanul; în secolul XI-lea, populația românească este amintită de Kekaumenos într-o istorie bizantină, și de Ana Comena, în *Alexiada*;

- în secolul al XIII-lea, cronică maghiară *Gesta Hungarorum* atestă nu numai existența valahilor, ci și descendența lor romană: „*Terram Pannoniae habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores*

¹³ apud I. Fischer, Wien, 1985, pag.25-26

Romanorum.” („pământul Panoniei era locuit de slavi, bulgari, și blahi – vlahi -, adică păstorii romanilor”).

- la începutul secolului al XIV-lea, în textul unui autor francez, scris la cererea lui Carol Robert și a lui Carol de Valois, apar date istorico-geografice și demografice despre regiunile central și est-europene; vlahii, care formau un „popor mare și răspândit”, sunt amintiți ca „păștori ai romanilor”.

8. Difuzarea creștinismului de sursă latină la nordul și la sudul Dunării, inclusiv în Dacia, începe în secolul al IV-lea (eventual chiar mai devreme) și se intensifică în secolul al V-lea.

Se știe că misionarii creștini propovăduiau credința în limba latină, semn al existenței unei populații puternic romanizate, latinofone și stabile; un astfel de misionar, episcopul Niceta din Remesiana (oraș din Dacia Mediterranea), a predicat în latină aproximativ 50 de ani în diverse zone ale Dunării de Jos.

Practica, la fel de veche, a daniilor către biserică este susținută prin probe materiale: donariumul - ofranda – din secolul al IV-lea, descoperit la Biertan, județul Sibiu, conține o inscripție creștină decupată pe o plăcuță de bronz:

Ego Zenvius votum posui („Eu, Zenovius, am depus ofranda”).

b. Dovezi arheologice:

Se argumentează că din perspectiva arheologică, persistența civilizației materiale nu poate fi concepută în afara continuității populației. Dovezile arheologice, permanent completate, provin atât din zonele romanizate ale Daciei, cât și din regiunile dace exterioare Imperiului (Crișana, Maramureș, Moldova de Nord, Bucovina); se adaugă și Scythia Minor (Dobrogea), aflată până în secolul VII sub tutela neîntreruptă a administrației romano-bizantine.

Din timpul stăpânirii romane și din secolele următoare, se păstrează:
-urme de așezări omenești, cu locuințe de tip bordei, la Obreja, Cristești, Ierņuț, Reci etc.;
-castre și fortificații numeroase în sudul Munteniei, în Oltenia și în Banat;
-cetăți de pământ întărite în Transilvania, în zona fostelor voievodate întărite ale lui Gelu și Glad;

-ceramica bine păstrată de factura dacică (lucrată manual), romana (lucrată la roată), sau olărie mixtă, cu elemente combinate, daco-romane;

-depozite de obiecte de uz casnic, unelte, arme, obiecte de cult creștin, podoabe de argint (din secolele al II-lea – al III-lea);

-tezaure monetare romane, fluctuante ca bogăție și frecvență acoperind cu probe numismatice secolele al II-lea și al III-lea;

-morminte și cimitire de rit tradițional dacic (prin incinerare), de asemenea din secolele al II-lea și al III-lea la Alba Iulia, Ighiu, Zlatna, Ocna Sibiului etc;

-morminte și cimitire de rit roman (prin înhumare), din secolele al II-lea și al III-lea, la Soporul de Câmpie, sau cimitire daco-romane din secolele al IV-lea – al VIII-lea, la Alba Iulia, Brăței, Moigrad, Reci etc; marile cimitire cu sute de morminte, ca cele de la Soporul de Câmpie sau Brăței, indica zone demografice importante.

c. Dovezi lingvistice:

După părerea susținătorilor continuității, dovezile lingvistice sunt furnizate de diferite aspecte ale evoluției și structurii limbii române:

1. În dacoromană (însă nu și în dialectele românești sud-dunărene) au supraviețuit cuvinte de origine latină, care desemnează realități specifice Daciei; termeni precum aur (lat. aurum) sau păcura (lat. picula-pix, picis) au rezistat numai în stânga Dunării, unde aurăritul și exploatarea păcurii erau îndeletniciri specifice. Persistența cuvintelor ar indica astfel vechimea și persistența locuitorilor. Românii sud-dunăreni acoperă aceleași noțiuni, nelegate însă direct de o realitate importantă – cu împrumuturi mai târzii, din limbile vecine.

2. Conservarea, până astăzi, a unor vechi termeni latini numai în vestul teritoriului românesc actual confirmă permanența populației de limbă latină în acele zone puternic romanizate.

-usturoi din lat. alium

-june din lat. juvenis

-nea din lat. nivem

-păcurar din lat. pecorarius

-etc.

d. Dovezi etimologice:

Componenta etimologică a diverselor vocabulare specializate – agricol, păstoresc, creștin - , este considerată ca având valoare probatorie. Aceste vocabulare specializate sunt semne ale unei civilizații de tip rural și ale unei populații romanizate sedentare. Sursa acestor termeni, indiferent de actuala lor apartenență la fondul lexical românesc – arhaic, regional sau curent – este latina.

1. Terminologia agricolă:

- agru(ogor) din lat. agrum
- câmp din lat. campus
- paie din lat. palea
- grâu din lat. granum
- etc.

2. Terminologia păstorească și de creștere a vitelor:

- capră din lat. capra
- cal din lat. caballus
- miel din lat. agnellus
- mulge din lat. mulgere
- oaie din lat. ovem
- păstor din lat. pastorem
- porcus din lat. porcus
- staul din lat. stabulum
- etc.

3. Terminologia creștină:

- Dumnezeu din lat. Domine Deus
- mormant din lat. monumentum,
- pacat din lat. peccatum
- sfant din lat. sanctus
- etc.

e. Dovezi prin raționament:

Adeptii continuității își încheie pleiada de argumente cu o serie de dovezi „ale logicii”, conform cărora:

1. Cuceritorii romani n-au exterminat populația autohtonă în nici o parte a Imperiului, iar o acțiune distructivă în Dacia ar fi fost, ca

atare, neobișnuită. Dimpotrivă, Dacia – sursa importantă și necesară de bogății pentru Imperiul Roman – a fost intens colonizată, cu coloniști deplasați aici din toata lumea romană.

2. În același sens, nu ar fi de înțeles un exod în masă sau abandonarea completă a unui teritoriu în condiții favorabile de existență, ca efect al unei cauze insuficiente și fragile: retragerea administrativă și militară romană, ordonată de Aurelian.

3. De asemenea ar fi inexplicabilă și revenirea, după secole, a aceleași etnii pe teritoriul nord-dunărean părăsit odinioară; din perspectivă istorică, deplasările masive de populație pe direcția sud-nord sunt complet nespecifice, marile migrații antice și medievale confirmând numai două trasee: nord-sud și est-vest.

Teoria migrației are la bază ipoteze ce au în vedere:

- scurtimea prezenței administrației romane în regiunile Daciei nord-danubiene;
- faptul că stăpânirea romană a durat cu secole în plus în provinciile balcanice sud-danubiene;
- vocabularul comun româno-albanez, care în concepția susținătorilor teoriei s-ar fi datorat exclusiv unei conviețuiri timpurii între protoromâni și albanezi;
- faptul că de-a lungul secolelor în diverse regiuni balcanice au existat populații românești și aromâne cunoscute;

a. Istoriografia

În ceea ce privește istoriografia, din izvoarele timpului sau cele ulterioare, se desprind argumente care, cel puțin din anumite puncte de vedere, vorbesc împotriva continuității dace/ daco-romane.

1. Eutropius, istoric, secolul al IV-lea

-relatează într-un raport al său ca împăratul Traian, după ce a supus Dacia, a strămutat acolo din toata lumea romană, o mulțime de oameni, deoarece, datorită războiului îndelungat, în Dacia nu mai erau bărbați; cu privire la strămutarea ulterioară a populației, sub împăratul Aurelian, Eutropius spune că Aurelian îi conduse pe romanii din orașe și de pe câmpuri și-i strămuta în Moesia;

-tot despre strămutarea daco-romanilor în Moesia relatează pe lângă Eutropius și următorii autori: Aurelius Victor, Flavius Vospicus, Festus (toți în sec alIV-lea), Orosius (sec. al V-lea), și Iordanis (sec. al VI-lea).

-în lucrarea sa *Romana*, Iordanis relatează: „...*Daces autem post haec iam sub imperio suo Traianus, Deceballo eorum rege devicto, in terras ultra Danubium, quae habent mille milia spatia, in provinciam redegit. Sed Gallienus eos dum regnaret amisit Aurelianusque imperator evocatis exinde legionibus in Mysia conlocavit*”

(„în ceea ce-i privește pe daci, ale căror teritorii se întind dincolo de Dunăre, ei au fost cucerți de Traian care, după ce l-a învins pe regele lor, Decebal, a transformat Dacia într-o provincie romană. Gallienus însă, a pierdut Dacia și împăratul Aurelia și-a retras armata și a mutat-o în Moesia.”)¹⁴

2. Cronica lui Nestor, cronicar rus, apare la cca. 1100

Adversarii continuității daco-romane consideră că teza lor conform căreia între retragerea romană dela 275 și secolul al XIII-lea pe teritoriul dac nu a trăit o populație care să poată fi considerată predecesoarea poporului român, se bazează pe izvoare istorice (atât scrise cât și de altă natură); astfel se consideră că populația românească ar fi migrat din sudul Dunării înapoi către Carpați; înaintașii acestei populații sunt documentați în izvoare ca trăind în teritorii sud-dunărene înaintea secolului al XIII-lea când se presupune ca a avut loc migrația către nord.

3. Gesta Hungarorum

Este o cronică anonimă a notarului regelui maghiar Bela care relatează istoria Ungariei și-i menționează repetat pe valahi ca locuitori a două regiuni: Panonia, alături de păstorii romani, slavi și bulgari, și Transilvania sub Glad.

Adeptii teoriei migrației nu consideră acest text ca având valoare istorică datorită modului dezordonat și nu de puține ori fantezist cu care și-a tratat autorul sursele și izvoarele și a libertăților pe care și le-a asumat în interpretarea lor; printre izvoarele folosite se găsesc numeroase cântece și zicători populare transmise pe cale orală.

¹⁴ trad. aut. după Vladimir Iliescu, *Evocatis exinde legionibus in Studii Clasice*, București, 1972, pag.150

4. Termenii „valah” și „păstor roman”

Termenul „valah” poate desemna pe români dar și alte populații cât și păstori, apare abia la mijlocul secolului al X-lea (în jurul anului 1000) și are origine slavă.

Și mai interesant este de cercetat dacă populația denumită cu termenul „pastores Romanorum” și strămoșii poporului român au aceeași etnogeneză.

Având la baza mărturia cronicii lui Nestor care vorbește despre vlahii care au năvălit în Transilvania și au supus pe slavi, ar fi mai probabilă ipoteza că acești valahi sunt de fapt înaintașii romanilor de azi.

b. Arheologia

1. Continuitatea poate fi dovedită arheologic doar până la sfârșitul secolului al IV-lea și apoi începând cu secolul al X-lea.

În același timp această problemă nu poate fi tratată pașal pe întreg teritoriul provinciei romane; o analiză atentă va trata diferit centrele orășenești (plus castrele romane și proprietățile nobilimii) față de suprafețele agrare.

În ce privește prima categorie – orașe, castre, proprietăți nobiliare – dovezile arheologice se opresc după retragerea aureliană.

Cercetările în domeniul rural au dus la o concluzie interesantă: se pare că odată cu retragerea legiunilor romane au plecat și părți însemnate ale populației rurale daco-romane, un procent mult mai însemnat decât populația orășenească, formându-se un vid demografic în regiunile rurale...astfel populația dacică ar fi ajuns minoritară în Dacia; această afirmație se trage doar din analiza obiectelor descoperite... coincidențe istorice sunt posibile mai ales dacă se ia în considerație stratul subțire demografic rural din secolele II-III.

Stadiul actual al cercetărilor nu poate certifica decât continuitatea populației autohtone timp de un secol după retragerea romană din Dacia.

2. Religia: deși s-au găsit obiecte gnostice și criptocriste, certitudinea existenței în Dacia a unor comunități creștine apostolice poate fi pusă la îndoială. Abia odată cu secolul al IV-lea (după

Edictul de la Milano, 313) apar dovezi concludente ale practicării creștinismului la scară largă.

Procesul creștinării în sine pune încă probleme serioase...ipoteza conform căreia Dacia a fost creștinată de misionari veniți din provincii aflate la sud de Dunăre nu poate fi verificată satisfăcător cu mărturiile existente.

Existența donariumului de la Biertan ca și monezile aparținând epocii respective trimit mai degrabă la contacte culturale și economice cu Aquileia.

În concluzie, se poate afirma că deși este posibil ca anumite elemente romanice să fie datate până în secolul al VI-lea, (Morești), nu pot fi găsite dovezi satisfăcătoare care să justifice teza continuității daco-romane după secolul 4.

c. Limba

Legătura dintre limba și etnie a fost urmărită de-a lungul timpului insistent în lingvistică mai ales sub raportul substratului etnic care are un rol și o influență determinantă în clarificarea multor aspecte în istoria limbii respective și, de ce nu, și a poporului care o vorbește. Din aceste considerente, din multitudinea aspectelor care pot fi discutate în cadrul opoziției dintre cele două teorii, am ales aspectul substratului etnic.

Substratul

În cursul procesului receptării unei limbi străine aparținând unei culturi și unui popor dominant, limba autohtonă nu dispare complet; anumite elemente există în continuare ca în baza noii limbi și pot fi identificate.

În lingvistică, aceste elemente ale limbii originare se numesc „substrat”, în timp ce elementele limbii suprapuse alcatuiesc un „suprastrat”. Totalitatea acestor două tipuri de elemente formează o nouă limbă, „superstratul” (adstratul).

În cazul în studiu aici, substratul este dat de limba traco-daca însă, în viziunea adversarilor continuității acest fapt nu justifică continuitatea.

Dacii au fost doar una din multele grupări etnice care purtau numele de traci și, cu anumite diferențieri, vorbeau o limbă comună.

Tracii au ocupat un teritoriu care se întindea de la nordul Carpaților până mult în sudul Dunării, în provinciile Moesia Superior și Moesia Inferior.

În sud-estul Europei a fost romanizat tot teritoriul aflat la nord de granița lingvistică latino-greacă (așa numita linie Jirecek), este adevărat în grade diferite de intensitate și reușită.

Și teoretic, oriunde au fost prezenți factorii de substrat trac și superstrat latin s-ar fi putut naște o limbă romană...deci chiar și în cazul unei evacuări totale a Daciei și a strămutării întregii populații într-un alt teritoriu.

Concluzionând, se poate afirma că elementele de substrat traco-dace prezente în limba română nu sunt decât o dovadă a continuității lingvistice și etnice, într-o legătură organică și naturală cu niște strămoși preromani care însă nu trebuie neapărat să fi fost dacii de la nord de Dunăre.

CAPITOLUL 3: RELIGIA

3.1 Religia dacilor

3.1.1 Principii ale religiei geto-dace

3.1.2 Zamolxis

3.1.3 Deceneu

" ...Într-adevar, chiar astăzi, după învățătura Mântuitorului, religia goșilor încă impresionează prin frumusețea ei. De altfel, (...) putem spune că sunt o suma de puncte asemănătoare, unele chiar identice, între cele două religii." ¹⁵

3.1.1 Principii ale religiei geto-dace

Una din caracteristicile predominante a culturilor antice este reprezentată de religie...ea domină atât viața morală cât și pe cea socială, culturală dar mai ales politică. Religia se contopeste cu statul, fiecare act politic, social sau civil trebuind a fi facut sub ocrotirea acesteia...asa că in mod natural se naste întrebarea: în cine sau în ce credeau dacii și cum se închinau? cum arata viața lor religioasă? erau monoteisti sau politeisti? ce sărbători aveau și care erau obiceiurile după care-si conduceau trăirea de zi cu zi? Intreaga viață morală a poporului geto-dac era dominată de formele religiei, obicei întâlnit de altfel la majoritatea popoarelor antice. Religia se desprinde astfel ca element esențial al culturii și a impresionat, se pare, profund prin frumusețe și superioritate a principiilor pe contemporanii care s-au aplecat să o studieze și să o înțeleagă.

Despre religia geto-dacă a scris printre alții Herodot în secolul al V-lea înainte de Hristos fiind impresionat de anumite caracteristici singulare și puțin obisnuite printre religiile timpului, caracteristici pregnante în religia geto-dacă:

„XCIII. Înainte de a ajunge la Istru (Darius) îi supune mai târziu pe geți, care se cred nemuritori... Geții luaseră hotărârea nesăbuită de a nu se supune, dar au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji și mai drepți dintre traci.” ¹⁶

Se pare ca dacii erau monoteisti...bineînțeles că acest fapt pare foarte necaracteristic într-o lume religioasă în care fiecare cultură își avea panteonul propriu de zeități, însă nu se amintește vreo zeităte

¹⁵ Constantin Giurascu, *Istoria Romanilor, vol.I pag. 95*

¹⁶ Herodot. *Istoriei cartea a patra, trad. Felicia vant-Stef, 2000*

feminină iar izvoarele romane care amintesc că dacii s-ar fi închinat și zeului războiului, Marte, sunt cotate astăzi de mare majoritate a istoricilor ca necredibile. Chiar Herodot afirmă că dacii nici nu credeau să mai existe un alt zeu în afară de al lor.

Sanctuarele se găseau sus în munți; cultul consta în slujbe și ceremonii pe care le oficiau preoții; acestia erau totodată și medici și sfătuitori mai ales pentru conducători.

Preoții duceau o viață austeră: nu se căsătoreau, erau vegetarieni și își dedicau tot timpul slujirii comunității...erau numiți „cuvioși”, „călători prin nori”, „întemeietori”. După unele surse însă aceste obiceiuri, sau cel puțin unele dintre ele, erau răspândite și în populația laică:

*„Pe când domnea asupra geților Burebista, împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Caesar, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos. A dăinuit la geți obiceiul pitagoreic, adus de Zalmoxes, de a nu se atinge de carnea animalelor.”*¹⁷

În vârful piramidei ierarhice se găsea marele preot; acesta cunoștea semnele cerului, își avea locuința într-o pesteră pe muntele Cogheon – care se pare ca ar fi muntele Gugu de astăzi – și colabora strâns cu regele fiindu-i cel mai de nădejde sfetnic: așa, de exemplu, se spune despre Deceneu, contemporanul lui Burebista, că l-a ajutat pe acesta în opera de înălțare a poporului și a statului dac.

În ce privește cultul, trebuie a se remarca un obicei caracteristic la daci, pe care Herodot îl amintește de asemenea:

*„...tot în al cincilea an aruncă sorții și întotdeauna pe acela dintre ei pe care cade sorțul îl trimit cu solie la Zalmoxis, încredințându-l de fiecare dată după toate nevoile lor.”*¹⁸

Deci: din cinci în cinci ani ei trimiteau la Zamolxis un sol care să-i spuna durerile și nevoile lor: se tragea la sorți unul dintre daci, i se înșiruiă apoi acestuia toate doleanțele comunitare și într-un final era „azvârlit în sus spre a cădea în trei lanci fixate cu vârful în sus. Dacă solul murea străpuns, ei credeau atunci că Zamolxis le e favorabil și că primit cererile lor; dacă nu murea însă, atunci ei dădeau vina pe sol, spunând că e un om rău și trimiteau un altul în locul lui.”¹⁹

¹⁷ Geografia , 7,3,5

¹⁸ Herodot. Istorii cartea a patra, trad. Felicia vant-Stef, 2000

¹⁹ Constantin Giurăscu, Istoria Românilor, vol.I pag. 95

Acest obicei nu era singular în uzul religios al vremii... el face parte și din ritualurile religioase ale scandinavilor sau ale celților, diferența fundamentală constă însă în faptul că la aceste popoare erau aleși pentru a fi jertfiți criminali, proscrisi sau prizonieri de război pe când la daci alegerea se făcea între oameni liberi și fără pată....iar dacă solul nu murea străpuns de lănci, era socotit ca o mare rușine pentru el și ai lui.

A muri nu era pentru daci cea mai mare nenorocire...doctrina lor principală straveche într-o existență viitoare în cer îi făcea să înfrunte cu bărbăție încercările și vicisitudinile și să lupte cu un deosebit eroism în război.

Herodot, aflându-se la Trausi, povestește despre un obicei pe care l-a observat, anume, „ *că atunci când se năstea un copil, toate rubedeniile lui înconjurându-l, plăngeau asupra relelor pe care avea să le sufere, din momentul ce văzuse lumina zilei, și numărau gămând toate mizeriile omenști care-l așteptau. La moartea însă a unuia din concetățenii lor, ei se dădeau dimpotrivă veseliei, îl acopereau cu pământ în mijlocul glumelor și-l fericeau de a se fi sfârșit, fiind mântuit de relele acestei vieți.*”²⁰

Este foarte interesant de observat că un astfel de obicei se mai regăsea încă între românii din Macedonia în anul 1863, așa cum amintește Dimitrie Bolintineanu: „... *căci la botezul unui prunc, femeile bătrîne plîng, având în vedere nefericirile ce îl asteapta în viață, după ce se face om.*”²¹

Înainte de a pleca la război, dacii se împărtășeau cu apă din Dunăre, în chip de vin sfânt și jurau să nu se întoarcă în țară până ce nu vor fi omorât pe dușmani; în acest sens, scriitorul Pomponius Mela spunea despre geți că aceștia sunt cei mai pregătiți pentru moarte.

3.1.2 Zamolxis

Iulian Apostatul îi atribuie lui Traian următoarele cuvinte: „*Am subjugat chiar și pe acești geți, cei mai războinici dintre toate neamurile care au existat vreodată, nu numai din cauza puterii corpului lor, dar și din aceea a învățăturilor lui Zamolxis, care este între ei așa de slăvit. Acesta le-a întipărit în inima că ei nu mor, ci*

²⁰ după Constantin Giurascu, *Istoria Romanilor, vol.I pag. 95*

²¹ D.Bolintineanu, *Calatorii la Romanii din Macedonia, Bucuresti, 1863, pag. 88*

*numai cât își schimbă locuința și, de aceea, merg la moarte mai veseli decât la orice altă călătorie!"*²²

Așa cum am amintit, se știe astăzi că dacii credeau în nemurire...Herodot spune că ei erau convinși că după această viață pământească, cândva, aveau să intre într-o alta în cer, alături de zeul lor suprem, Zamolxis: „XCIV. Iată în ce chip se socot ei nemuritori: credința lor este că ei nu mor, ci că cel care pierde se duce la Zalmoxes, divinitatea lor, pe care unii îl cred același cu Gebeleizis.”²³

Despre cine a fost acest Zamolxis, există mai multe izvoare dar credibilitatea lor este împărțită printre istorici.

Principalul izvor este o scriere a lui Herodot, care la rândul lui citează o tradiție culeasă în Pontul-Euxin:

„XCV: După câte am aflat de la elenii care locuiesc în Hellespont și în Pont, acest Zalmoxes, fiind om ar fi trăit în robie la Samos al lui Pythagoras, fiul lui Mnesarhos. Apoi câștigându-și libertatea, ar fi dobândit avuție multă și dobândind avere s-a întors bogat printre ai lui. Cu tracii duceau o viață de sărăcie cruntă și erau lipsiți de învățătură, Zalmoxis acesta, care cunoscuse felul de viață ionian și moravuri mai alese decât cele din Tracia, ca unul care trăise printre eleni și mai ales alături de omul cel mai înțelept al Elladei, lângă Pythagoras, a pus să i se clădească o sală de primire unde îi găzduia și-i ospăta pe cetățeni de frunte; în timpul ospetelor îi învăța că nici el nici oaspeții lui și nici urmașii acestora în veac nu vor muri, ci se vor muta într-un loc unde trăind de-a pururi vor avea partea de toate bunătățile. În tot timpul cât își ospăta oaspeții și le cuvânta astfel, pusese să i se facă o locuință sub pământ.

*Când locuința îi fu gata se prefăcu nevăzut din mijlocul tracilor coborând în adâncul încăperilor subterane unde stătu ascuns vreme de trei ani. Tracii fură cuprinși de părere de rău după el și-l jeliră ca pe un mort. În al patrulea an se ivi iarăși în fața tracilor și așa îi făcu Zalmoxes să creadă în toate supele lui. Iată ce povestesc elenii că ar fi făcut el.”*²⁴

Rezumând, conform acestei legende Zamolxis ar fi fost un sclav din Samos și rob al marelui Pitagora, care fiind eliberat și adunându-și mari bogății, se întoarse în țara sa, unde începu să aplice învățăturile și stilul de viață învățat printre eleni și mai ales în casa stăpânului său. Printre aceste învățături se afla și cea a unei vieți viitoare, ceea ce prinse repede la popor, deși ea aducea cu ea și

²² *Iulianis imperatoris quae supersunt, ed. Taubner. I, pag.420*

²³ *Herodot, Istorii cartea a patra, trad. Felicia vant-Stef, Bucuresti, 2000*

²⁴ *Dan Olteanu, Religia Dacilor- colecția Mythos, pag. 10, Bucuresti, 2002*

anumite condiții...acestea par a se fi referit mai ales la cumpătare în hrană și băutură, la abținerea față de alcool și la monogamie. Părerile istoricilor sunt împărțite cu privire la modul în care a avut loc trecerea lui Zamolxe din clasa pamântenilor în cea a zeilor....În acest sens A.D Xenopol notează: „ în această tradițiune, transmisă lui Herodot de către grecii cetăților Pontului, trebuie să deosebim două părți: una de obârșie getă, aceea care se refera la doctrina lui Zamolxis si la forma în care aceasta învățătură era împărtășită; cealaltă datorită iscodirei grecești, care nu putea admite că o învățătură așa de înaltă ca aceea a nemuririi să fi eșit de aiure decât de la un discipol al tericianului metempsicozei.”²⁵

Explicațiile asupra originii învățăturilor lui Zalmoxes se rezumă la 3 tipuri de răspunsuri:

- 1.Reformatorul get primește învățătura de la Pitagora, știre datorată informatorilor din Pont ai lui Herodot și care se generalizează la istoricii greci.
2. Pitagora este elevul lui Zalmoxes, potrivit istoricului Hermippus Callimachus.
- 3.Părerea după care Zalmoxes este învățătorul religios al celților, conform Sf. Hyppolytus (sec.III): „Zalmoxes a fost cel dintâi care a răspândit doctrina pitagoreică printre druzii celți.”²⁶

De fapt, textul lui Herodot nu cuprinde nici măcar numele a doi zei, căci Zalmoxes (Zamolxes) a fost inițial reformator și apoi a devenit daimon, ci doar al lui Gebeleizis. Numele lui este inedit, adică apare numai în Istoria-le autorului din Halicarnas. După aceea autorii greci și romani nu-l mai amintesc, deși cei mai mulți dintre ei nu fac decât să-l citeze pe marele istoric. Herodot ne spune: „credința lor este că ei nu mor, ci că cel care piere se duce la Zalmoxes – divinitatea lor – pe care unii îl cred același cu Gebeleizis”.

Dan Olteanu prezintă în acest sens două ipoteze:

- 1.Reforma lui Zalmoxes nu a fost deplină sau nu a fost acceptată de toți geții, deoarece unii îl mai adorau încă pe vechiul zeu Gebeleizis.
- 2.Zalmoxes este tocmai preotul și reformatorul lui Gebeleizis.

²⁵ A.D.Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiana, vol.1, pag.92, Iasi, 1888*

²⁶ Dan Olteanu, *Religia Dacilor, colecția Mythos, pag. 11, București, 2002*

„Nici o reformă religioasă nu s-a făcut prin substituția totală a divinităților, ci mai degrabă prin înlocuiri graduale ale atribuțiilor și ale numelor. Nici un reformator religios nu a putut să distrugă o religie, ci doar să o modifice, s-o transforme pe cea din care își trăgea originile. Zalmoxes nu a demolat vechile divinități getice, ci le-a dat un nou aspect, o nouă înfățișare. Din această cauză era foarte firesc ca numele lui Gebeleizis să dispară, fiind înlocuit cu numele reformatorului său. Aproape în toate religiile lucrurile au stat la fel. Lingviștii au arătat că nu există nici o contradicție între forma Gebeleizis și numele lui Zalmoxes. Ele sunt complementare și nu opuse. Cum numele zeului nu apare decât în textul lui Herodot, iar în unele dintre manuscrise este chiar trunchiat, „...beleizis”, unii cercetători au oferit multiple variante explicative, fie Zebelezis, fie Nebelezis. Noi credem că nu este vorba de nici o greșală și că denumirile sub care apare reformatorul get în cărți indică tocmai funcțiile și atribuțiile sale ce vizau acțiunea pământescă, dar și cerească.”²⁷

Platon, marele filosof ce a trăit între 427-347 î. Cr. îl pune pe maestrul său Socrate, în dialogul Charmides să răspundă la una din replicile personajului anonim :

„tot așa stau lucrurile Carmide și cu acest descântec. Eu l-am învățat acolo în oaste, de la un medic trac, unul din ucenicii lui Zalmoxes, despre care se zice că îi face pe oameni nemuritori. Spunea tracul acesta că medicii greci aveau dreptate să cuvânteze așa cum v-am arătat odinioară. Dar Zalmoxes, regele nostru care este zeu, ne spune că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără a ține seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neținându-se seama de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijire trupului dimpreună cu sufletul și iată de ce medicii greci nu se pricep la cele mai multe boli; anume pentru că ei nu cunosc întregul pe care îl au de îngrijit. Dacă acest întreg este bolnav, partea nu poate fi sănătoasă. Căci zicea el, toate lucrurile bune și rele, pentru corp și pentru om în întregul său, vin de la suflet și de acolo curg, ca dintr-un izvor, ca de la cap la ochi.”²⁸

În *Charmides* scris la circa două secole și jumătate distanță după ivirea pe scena istorică a lui Zalmoxes, apare prima mențiune asupra unui preot zalmoxian. El avea probabil și atribuții de natură politică bine determinate, pe care însă, textul lui Platon nu le dezvăluie.

²⁷ Ibid. pag. 23

²⁸ după Ibid. pag. 26

La două secole și jumătate după reforma lui Zalmoxes, preoții care-i împărtășeau doctrina au ajuns până în Tracia sau Grecia, unde s-au întâlnit cu Socrate. Platon ne arată tocmai ceea ce Herodot nu reușise să surprindă: existența unui cler numeros și bine instruit. Aceasta infirmă total unele speculații făcute de savanții moderni care susțin că doctrina lui Zalmoxes nu a fost împărtășită maselor, că a fost un cult cu un număr redus de adepți și a dispărut în momentul în care Deceneus și-a început propriile reforme. Izvoarele scrise antice atestă perpetuarea cultului lui Zalmoxes în epoca lui Decebal (împăratul Iulian Apostolatul). Filozoful spune fără nici o urmă de îndoială că Zalmoxes era „*regele nostru care este un zeu*”. Apare așa dar un nou atribut pe lângă acela de preot, doar schițat aici de Platon, dar pe care o să-l dezvolte explicit Strabon. Din toate fragmentele antice aduse în discuție se poate intui că inițial Zalmoxes a fost preotul divinității celei mai adorate de localnici; apoi a devenit rege, cumulând cele două atribuții, iar după moarte i s-a oferit titulatura de daimon. Strabon confirmă aceste intuiții. Zalmoxes trebuie să fi trăit la începutul secolului 6 î.Ch., căci altfel ar fi menționat în contextul luptelor dintre geți și perși. Anterioritatea sa este dovedită și de lista reformatorilor religioși pe care o oferă Diodor din Sicilia, listă în care Zalmoxes apare nu alături de Pitagora ci alături de Moise și Zaratrustra.

*„Zalmoxes a primit legile poate atunci când s-a retras în locuința subterană, alături de esența divină a focului. Ideea unei legi divine apare încă în fragmentele lui Heraclit și capătă o mare amploare la Platon, precum și la neopitagoreici. Hierocles scria că „Legea este neschimbătoarea putere a lui Dumnezeu, aplicată la organizarea lumii, la crearea ființelor divine și la veșnica și imuabila lor rânduială.”*²⁹

Într-o epocă mult mai târzie, Iordanes ne informează, referindu-se la Deceneus, că transcriind aceste legi, ele s-ar fi păstrat până în zilele acestuia sub numele de *belegines*. Deși mărturiile lui Iordanes sunt denaturate prin subiectivismul său exagerat, totuși ele atestă că în vremea puternicului regat, dacii se conduceau după legi religioase.

La daci și la geți sursele istorice atestă că regele este același cu marele preot. Excepție fac doar Strabon și Iordanes care se referă la momentul din secolul 1 î.Ch., când cei doi conducători se aliază.

²⁹ *Ibid. pag. 49*

Nu ar fi exclus ca însuși geograful Strabon care și-a terminat principala lucrare, *Geografia*, în jurul anului 18 d.Ch. să fi fost influențat de modelul descris de Caesar pentru lumea celtică. La geți însuși Zalmoxes era rege și preot în același timp. Ulterior, în Dobrogea, un rege îi va purta numele: Zalmodegikos, ceea ce dovedește încă o dată că în persoana regelui din secolul III î.Ch. erau îngemănate cele două atribute.

„Noi credem că Zalmoxes a primit numele de daimon numai după moarte, deoarece în secolul IV î.Ch., nici un alt rege nu a mai fost divinizat pe timpul domniei pământene. Excepție fac faraonii, ce erau zeii chiar și în timpul vieții. Este exclus ca Zalmoxes să fie iarăși o excepție așa cum doresc să-l vadă unii autori moderni.”³⁰

Tot acest autor motivează zeificarea lui Zamolxis și în sensibilitatea dacilor față de subiectul nemuririi, subiect mostenit de la traci și cultul acestora pentru zeul Sabazius a cărui doctrină specifică era nemurirea. Astfel, doar câteva generații mai târziu, osmoza dintre cultul cel vechi, trac, al unui zeu care oferea credinciosilor meritorii o viață vesnică, și filozofia lui Zamolxis care predicase o teologie asemănătoare, s-a realizat întru totul, iar dacii s-au închinat zeului lor, singurului lor zeu, Zamolxis care era acum reprezentat de cerul frumos și luminos, și tot ce putea tulbura frumusețea și armonia – furtuna, norii, grindina – trebuia combătut. Așa se explică și obiceiul dac conform căruia, războinicii daci trăgeau cu săgeți în nori ca aceștia să dispară și să se restaureze armonia...să poata vedea iarăși fața stăpânului lor. Sanctuarele de închinare se găseau sus în munți, cât mai aproape de cer.

3.1.3 Deceneu

Majoritatea cercetătorilor au considerat că figura cea mai importantă a religiei dacilor este Zalmoxes. În prezent se conturează grație studiilor îndrăznețe ale istoricului V. Lica o altă direcție de cercetare care i-a în considerație mutațiile produse în unele dintre aspectele societății dacice dintre secolele I î.Hr. – I d.Hr. .

V. Lica este considerat un deschizător de drumuri în domeniul studiului religiei dacice prin aceea că a propus și a demonstrat că sub domnia lui Deceneus s-a produs o reformă religioasă.

Reforma lui Deceneus nu intră în contradicție cu cea promovată de Zalmoxes, ci o completează și o amplifică. Templele existau cu

³⁰ *Ibid. pag. 173 – 174*

siguranță și înainte de momentul Deceneus, numai că arheologic existența lor este destul de greu de probat.

Ritul funerar rămâne pe mai departe incinerarea, numai că după secolul I d.Hr. cenușa decedatului nu mai era păstrată.

Preoții existau înainte de Zalmoxes, existau după el și vor continua să existe și după reforma lui Deceneus.

Se pare că cele mai importante mutații s-au produs în legătură cu ritualul trimiterii solului la Zalmoxes și cu apariția comunităților monastice. Înainte de reformele lui Deceneus avem dovezi atât scrise cât și arheologice că zeului i se trimetea un mesager.

După reformă nu se mai găsește nici o știre că aceste sacrificii din rândul dacilor ar fi continuat, iar existența lor nu mai este pusă în evidență nici pe cale arheologică.

Apoi după secolul I î.Hr. sunt atestate de Strabon comunitățile de călugări, lucru confirmat de Flavius Iosephus. Pe teren locul unde au continuat aceste comunități de asceți este astăzi evidențiat cu pregnanță de săpăturile arheologice. În plus, templele lor sunt redată chiar și pe Columnă.

Presupusul templu al lui Zalmoxes este descris de Herodot că ar fi avut două nivele; unul la nivelul solului, unde erau primiți neofiii și o încăpere subterană în care se retrăgea numai preotul (Zalmoxes). Textul este destul de explicit: *„a clădit o casă pentru adunările bărbaților, în care îi pune să benchetuiască pe fruntașii țării ... În vreme ce săvârșea cele amintite și spunea lucruri de felul acesta, el a poruncit să i se clădească o locuință subterană.”*³¹

O asemenea construcție a fost detectată pe calea săpăturilor arheologice numai pe acropola cetății de la Ocnița (Buridava), unde sub templul patrulater, clădit ulterior, se aflau trei gropi de mărime mare în care se putea retrage oficiantul ritului.

După secolul I î.Hr. nici un astfel de templu îngropat sau semi-îngropat nu vom afla în zona sudică a țării, ceea ce înseamnă că dacii din Transilvania, care au locuit și înainte numai în locuințe de suprafață își vor impune stilul lor de viață. În munții Orăștiei nu s-a descoperit până acum nici un bordei, după cum nu s-a găsit nici un templu cu subsol.

Și cum în această perioadă apar și comunitățile monastice se poate înțelege mai bine ce a însemnat pentru neamul dacic reforma instituită de marele preot rege Deceneus, așa încât putem extrapola spusele lui Strabon: *„I-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere*

³¹ Herodot *Istoriei*, 4,95 trad. Felicia Vant/Stef, Bucuresti, 2000

de la vin și ascultare față de porunci încât în câțiva ani a făurit o vastă stăpânire.”³²

„Explicația pentru care în secolele I î.Hr.-I d.Hr. lipsesc mormintele de incinerare în urnă sau în groapă nu este prea dificil de oferit. Preoții daci la îndemnul lui Deceneus au impus credința că sufletele morților nu se mai întorc la vechile trupuri arse. Așadar, acele resturi de oseminte arse nu mai trebuiau să fie păstrate. Singurii care puteau media între lumea viului și lumea eternă erau preoții.”³³

Esența reformei instituită de merele preot – rege Deceneu constă în deplasarea punctului de greutate de pe cultele locale pe cele comunitare. Eliminând preoțimea locală și instituind așa cum spune Iordanes, „*anumiți preoți la anumite sanctuare*”, Deceneu va suprima implicit și cultul local al strămoșilor.

După reforma lui Deceneus casta nobiliară este „disciplinată” religios, impunându-i-se măsuri restrictive.

Semizeii locali vor fi înlocuiți cu daimon-ul de la Sarmisegetuza.

Funcția de mediere între lumea oamenilor și cea a zeilor nu o va mai avea decât preoțimea supusă marelui rege – preot.

Prin intermediul acestor preoți Deceneus „*a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi*”, așa cum ne spune Iordanes.

Interdicția cultului relicvelor impusă de la Sarmisegetuza a fost tot o măsură care ținea întărirea puterii centrale, la fel cum a fost și modelul de templu care se va construi peste tot în Dacia, după secolul I d.Hr. la fel ca și moneda unică sau ca stârpirea viilor ori absența sacrificiului mesagerului.

Revenind la reforma instituită de regele – preot Deceneus în sfera riturilor funerare nu putem decât să concluzionăm că ea a conferit dacilor, alături de celelalte aspecte ale reformei religioase, o egalitate mai mere de șansă pentru a accede în lumea nemuriri. Dacă înainte de secolul I î.Hr. diferențele dintre practicile funerare ale aristocraților și ale oamenilor de rând erau notabile, începând cu mijlocul secolului ele se șterg și devin greu sesizabile. Deosebiri în viața de zi cu zi între tarabostes și capillați sunt frapante, însă în lumea veșnică ei sunt deopotrivă eroi.

Vitejia dacilor a fost stimulată prin această măsură la un nivel superior. Dacii devin puternici și uniți tocmai acum. Egalitatea în fața morții i-a determinat să lupte cu aceeași vitejie împotriva ei.

³² Strabon, *Geografia*, 7,3,11, București 2005

³³ Dan Olteanu, *Religia Dacilor, colecția Mythos*, pag. 90-92, București, 2002

O altă măsură reformatoare menită să întărească autoritatea lui Deceneus, dar și a lui Burebista este redată chiar de geograful Strabon. Acesta spune că: „*dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau geții este faptul că ei s-au lăsat înduplecați să trăiască fără vin*”.³⁴ Interzicerea beției a contribuit la disciplinarea religioasă și militară.

În concluzie se poate afirma că o astfel de religie trebuie să fi avut o înrâurire coplesitoare asupra credincioșilor geto-daci. Ideea unei vieți viitoare era atât de înrădăcinată în sufletul lor încât ei priveau deseori moartea ca pe o eliberare de suferință, subjugare și robie.

Nu se temeau de moarte, ci chiar uneori o doreau mai ales pe câmpul de război, în lupta pentru pământul lor și pentru libertate. Așa se pot explica cronicile contemporanilor care îi descriu ca neinfricați și chiar disprețuind moartea. Această credință a dat naștere în pieptul dacilor unui pregnant sentiment de mândrie și curaj, pentru că cine nu se teme de moarte nu are nevoie să sufere injosirile vieții.

Din această cauză, atunci când își văzură patria cucerită, viața lor nimicită, viitorul lor sfărâmat, nu ezitară să dea singuri foc capitalei în care se refugiaseră, și la lumina focului mistuitor se strânseră lângă vasul cu otravă.

³⁴ Strabon, *Geografia*, 7,3,11, București 2005

3.2 Creștinarea daco-romanilor

3.2.1 Religia biruitorilor

3.2.2 Creștinarea în Dacia romană – misionarii -

3.2.3 Creștinarea în Dacia liberă – misionarii -

3.2.4 Caracterul latin al creștinismului daco-roman

3.2.1 Religia biruitorilor

Coloniștii aduși de Traian în Dacia erau păgâni în cea mai mare parte. Acest păgânism nu era însă unul filozofic, rafinat, ca al învățaților din Imperiu, ci unul primitiv care consta în închinarea la zeii care ocroteau viața închinătorilor.

Istoricul Nicolae Iorga afirmă că păgânismul acestor noi locuitori ai teritoriilor dunărene era alcătuit din două elemente, unul formal și unul real adânc înrădăcinat în suflet, pe care-l stăpânea cu desăvârșire.

Elementul formal era cerut de stăpânire, și datoria fiecărui cetățean era ca să aducă jertfe în tabără, în piață, în forum, într-un loc public, zeilor militari, zeilor favorabili, patronilor Romei, și mai ales Cezarului, zeu în forma umană.

Acest tribut era cerut de orânduire indiferent de crezul particular al cetățenilor Imperiului.

Elementul real al credințelor diferite ce îmbrăcau sufletele cetățenilor romani de obârșii diferite număra diferite forme de cult și închinare, însă predominau miturile sălbatice, sumbre, orgiastice, provenite din Asia sau din Orientul Apropiat... Așa se explică faptul că s-au desoperit pietre de mormânt între hotarele Moesiei și chiar ale Daciei care vorbesc despre zeul persan Mithra, zeița egipteană Isis, și o alta sumă de zeități mai mici provenite din Asia Mică și Siria.

Așa cum am amintit, dacii, populație băștinasă supusă de Traian, avea o religie, se pare, monoteistă, credeau într-o viață viitoare, propovăduiau cumpatarea, și, important, nu se temeau de moarte.

3.2.2 Răspândirea creștinismului în Dacia romană

- misionarii -

În ce privește răspândirea creștinismului în nordul Dunării, în secolele I-III, nu există mărturii literar-istorice sau arheologice

sigure. Această constatare nu exclude însă posibilitatea existenței creștinilor, chiar în primele trei secole creștine. În lipsa dovezilor istorico-arheologice, se recurge la câteva argumente de ordin logico-istoric.

Este foarte posibil ca în legiunile aduse de Traian în Dacia să se fi aflat și ostasi care să fi imbrățișat creștinismul.

Se știe că această nouă religie revoluționară a prins foarte repede mai ales la masele exploatate ale Imperiului datorită preceptelor care dădeau speranță și învățau despre egalitate între oameni, despre înfrățire având ca tată un Dumnezeu, singurul Dumnezeu existent, despre dragoste ca principiu călăuzitor în viață, despre iertare și despre altruism.

De asemenea, ținând seama de relațiile comerciale ale cetăților grecești din Dacia Pontică (Tomis, Histria, Callatis, Dionysopolis, Durostorum, Axiopolis etc.), dar și ale dacilor cu centrele economico-politice din Asia Mică, Siria, Palestina, Egipt, insulele grecești, Macedonia, Tracia, Grecia, în care creștinismul era răspândit, în urma lucrării misionare a apostolilor și a ucenicilor lor, se poate presupune că învățătura creștină a fost cunoscută sporadic și în Dacia, încă de la sfârșitul secolului I.

Printre primele surse sau izvoare care se pot cita în acest context se găsește însăși Biblia, în Noul Testament găsindu-se următoarele referiri cu privire la lucrări intensive de misionarism și creștinare a Peninsulei Balcanice de către Pavel:

-în epistola către Romani, scrisă în anul 58, Pavel arăta că „a împlinit propovăduirea Evangheliei lui Hristos” până la Iliria (Romani 15:19).

-în anii 65-66, Pavel a petrecut o iarnă întreagă în Nicopolis (în Epir, în nordul Greciei), unde-l chema și pe ucenicul său Tit, episcopul Cretei (Tit 3:12).

-în toamna anului 66, îl informa pe un alt ucenic al său, Timotei, episcopul Efesului, că Tit propovăduia Cuvântul lui Dumnezeu în Dalmația (2 Timotei 4:10). După tradiție, biserica din Sirmium a fost întemeiată de Epenet și Andronic, amintiți de Pavel în Epistola către Romani (16:5).

... se poate concluziona astfel că, conform Bibliei, regiunile sud dunărene au fost creștinate prin Pavel și echipa lui.

Apoi, potrivit unei tradiții consemnate de Ipolit (c.170-c.236), *apostolul Andrei* „a vestit (Cuvântul Evangheliei) sciților și tracilor”.

Episcopul Eusebiu de Cezareea Palestinei (265-339/40), cel mai de seamă istoric din veacurile primare, în *Istoria bisericească* scria că Andrei a propovăduit și în Dacia Pontică, viitoarea provincie romană Scythia Minor (Dobrogea de azi). „*Când apostolii și ucenicii Mântuitorului nostru – scria el – s-au împrăștiat peste tot pământul locuit, Toma, după spusele tradiției, a luat (spre evanghelizare) țara parților, Andrei Sciția, Ioan Asia, unde și-a petrecut viața până a murit în Efes, Petru a predicat iudeilor împrăștiați în Pont, Galația, Bitinia, Capadocia și Asia...*

*Ce să mai spunem de Pavel, care, după ce a predicat Evanghelia lui Hristos la Ierusalim până în părțile Iliriei, a suferit martiriul la Roma sub Nero? Acestea sunt spuse întocmai de Origen, în cartea a treia a Comentariilor sale la Facere”.*³⁵

Cei mai mulți istorici identifică Sciția de care vorbește Eusebiu din Cezareea cu teritoriile dintre Dunăre și Mare (Dacia Pontică), viitoarea provincie romană Scythia Minor. La această concluzie duce faptul că poetul Ovidiu (43 î. Hr. – 17/18 d.Hr.), se plânge în *Tristele și Ponticele* sale că a fost exilat la Tomis printre „sciți”.

Geograful grec Strabo (c. 58 î.Hr. – c. 21 d.Hr.), în lucrarea sa *Geografia*, înțelegea prin Sciția tot Dobrogea. De fapt, cum s-a arătat și mai sus, sub Dioclețian, Dobrogea a devenit provincia Scythia Minor. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că în acest timp țărmul Mării Negre (Pontus Euxin) era împânzit de o serie de vechi colonii grecești, care poate au solicitat lucrarea misionară a unuia dintre primii propovăduitori ai noii învățăături creștine. De asemenea, din Epistola lui Pavel către Coloseni (3:11) ar reieși că și sciții au putut auzi învățătura creștină..

Tradiția că apostolul Andrei a predicat la Sciți a fost reluată mai târziu și de alți scriitori bisericești. De pildă, călugărul Epifanie (sec. VIII) în *Viața Sfântului Apostol Andrei*, afirmă că între popoarele evanghelizate de el se număr și Sciții.

De asemenea, în *Sinaxarul Bisericii Constantinopolitane* se precizează că Sfântul Andrei „a predicat în Pont, Tracia și Scythia”. După un alt izvor, păstrat în același Sinaxar, Andrei ar fi hirotonit ca episcop la Odyssos sau Odessos (Varna de azi) pe ucenicul său Ampliat, pe care Biserica Ortodoxă îl prăznuiește în fiecare an la 31 octombrie. Probabil că este Ampliat cel amintit de apostolul Pavel în epistola către Romani 16:8.

³⁵ Eusebiu de Cezareea Palestinei, *Istoria Bisericească*, trad. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, vol. 13, București, 1987

În schimb, Epifanie monahul scria că apostolul Andrei a propovăduit în provinciile din nordul Asiei Mici, în Tracia și Moesia, hirotonind ca episcop la Odyssos pe *Apion*.

Mult mai târziu, istoricul bizantin Nichifor Calist (sec. XIV) scria Andrei a trecut din provinciile Asiei Mici (Capadocia, Galatia și Bitinia) în „pustiurile scitice”, care puteau fi situate în Scythia Minor (Dacia Pontică). După ce a predicat în cetățile de aici, din Scythia Minor, locuite de greci, romani și geto-daci, s-a îndreptat spre sud, ajungând în orașul Patras, în Grecia, unde a murit ca martir, fiind răstignit pe o cruce în formă de X.

Chiar dacă s-ar înțelege prin Sciția din textul lui Eusebiu nordul Mării Negre (așa numita Sciția Mare), misionarul Andrei tot ar fi trecut prin Dobrogea, căci, plecând spre sud, calea i-ar fi fost mult mai lesnicioasă pe aici, pe țărmul apusean al Mării Negre, decât să-i facă înconjurul tocmai prin Caucaz.

Tradiția că Andrei a predicat și în provinciile din nordul Asiei Mici și în Tracia, a fost consemnată, pentru prima dată de Mitropolitul Dosoftei în *Viețile Sfinților* pe luna noiembrie, ziua prăznuirii sale.

În sprijinul evanghelizării Daciei Pontice de către apostolul Andrei vin și unele colinde și creații folclorice dobrogene și din stânga Prutului, care amintesc de trecerea sa prin aceste teritorii, ca și unele toponimice (peștera sfântului Andrei – există și azi în hotarul comunei Ion Corvin, în sudul Dobrogei -, pârâiașul Sfântul Andrei etc.).

Se știe că Traian a dus o campanie de urmărire a creștinilor în Asia Mica, nu datorită credinței lor (elementul real) ci datorită rebeliunii față de codul religios al Imperiului (elementul formal). Acolo, Plinius cel Tânăr, om învățat, a fost silit să lovească pe creștini alungându-i spre Dunăre.

Se știe de asemenea că religia lui Hristos a fost primită cu mare bucurie în Galia, și că și de acolo creștinii au trebuit să fugă...înspre Dunăre.

Din Dalmația venirea multimi de lucrători pentru minele de aur, argint și sare ale Daciei...și se știe că Dalmația avea la acea dată deja o tradiție creștină.

De asemenea, existau și se formau cu repeziciune comunități creștine, tovarășii, chiar cluburi revoluționare religioase de-a lungul tuturor drumurilor comerciale importante ca și în porturile

Mediteranei. Fiecare comerciant, negustor, marinar, meșteșugar convertit la creștinism devenea automat un adevărat misionar, având bucuria și datoria de a vorbi despre noua sa credință prin locurile prin care îl purtau drumurile.

Este numai logic a se presupune că nici dacii nu puteau rămâne în afara acestui nou curent. Iorga afirmă că " *această lege nouă se potrivea în multe privinți cu legea lor veche pe care stăpânii cei noi o respinseseră la sate și căutaseră s-o nimicească. Aceeași sete de jertfă, același dispreț, pentru viață, scurt loc de ispășire din care ai datoria să pleci cât mai curând, aceeași râvnă pentru locașul ceresc al veșniciei sigure, aceeași credință într-un singur Dumnezeu de lumină, aceeași taină și aceeași frăție.*" ³⁶

Putem deci concluziona că este un fapt sigur că au existat creștini în Dacia înainte de părăsirea ei în 270. În acel moment creștinismul avea o vechime de aproape două secole și jumătate și pătrunsese în toate centrele importante ale Imperiului roman, printre altele și în peninsula Balcanica. În sprijinul acestei afirmații vine logica istorică, afirmații ale scriitorilor bisericești, o inscripție, și alte câteva piese arheologice din secolele II-III.

După cucerirea Daciei de către romani, învățătura creștină s-ar fi putut răspândi în nordul Dunării pe mai multe căi:

1. Prin *coloniști* : După cucerirea și transformarea Daciei în provincie romană, a avut loc o colonizare organizată a ei, prin aducerea de elemente romanizate, care vorbeau limba latină. Proveneau îndeosebi din provinciile din sudul Dunării, romanizate mai de mult: Dalmația, cele Moesii, Pannonia, Tracia, dar și din ținuturi mai îndepărtate: Grecia, Asia Mică, Siria, Egipt, Galia, etc., se pare puțini și din Italia. Fără îndoială că între acești coloniști au fost și creștini, mai ales că unii dintre ei erau aduși din Asia Mică și Siria, unde creștinismul fusese vestit chiar de către unii din apostoli, îndeosebi de Petru, Pavel și Ioan , apoi în Iliria, care fusese de asemenea creștinată încă din secolul I.

N-ar fi exclus ca unii coloniști creștini să fi venit în Dacia anume pentru a scăpa de persecuțiile la care erau supuși în regiunile din care plecaseră. Trebuie reținut și faptul că acești coloniști erau recrutați mai mult dintre orășeni, ori se știe că învățătura creștină

³⁶ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a romanilor, vol.I, pag.5, București, 1928*

s-a răspândit mai întâi în orașe și mult mai târziu în mediul rural (cuvântul *paganus*, care în românește a dat păgân, indica pe locuitorul de la țară, necreștinat, dintr-un pagus – sat).

2. Prin *ostași din armata romană*. În Dacia au fost aduse și numeroase unități militare pentru apărarea noii provincii: Legiunea XIII Gemina, la Apulum, și legiunea V Macedonica, la Potaissa, precum și numeroase trupe auxiliare. Printre acești soldați desigur au fost și unii creștini. Unele din trupele staționate în Dacia erau aduse din teritorii în care învățătura creștină era cunoscută încă din secolul I cum ar fi de pilda, *Legiunea V Macedonica*, adusă spre sfârșitul secolului I, din Palestina, la Troesmis (Iglița – Turcoaia) în Dobrogea, iar de acolo la Potaissa (167 – 168). *Ala nova Illirycorum*, staționată în castrul de la Brâncovenești (jud. Mureș), era adusă din Iliria, provincie încreștinată încă din secolul I de Pavel și ucenicii săi.

Existența unor creștini în unitățile militare din Scythia Minor este confirmată și de faptul că în timpul persecuțiilor lui Dioclețian și Liciniu, la începutul secolului IV, au pățimit pentru noua credință și mulți ostași romani. Desigur, toți acești militari, cu râvna caracteristică primilor creștini, au căutat să creștineze și pe alți soldați, dar și pe unii locuitori din orașele sau satele în apropierea cărora erau așezați.

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că soldații romani, după satisfacerea stagiului militar de aproape 25 de ani, au fost lăsați la vatră, sub numele de veterani (din care avem românescul bătrân), s-au stabilit în Dacia, unde li s-a acordat un lot de pământ și s-au căsătorit, contribuind astfel la romanizarea provinciei.

3. Prin *sclavi*. Nu este exclus ca între sclavii coloniștilor înstăriți sau ai funcționarilor de stat să fi fost unii creștini, care au împărtășit apoi noua învățătură și unora dintre locuitorii Daciei – autohtoni, coloniști sau veterani.

4. Prin *negustori*. Se arată mai sus că orașele grecești de la Marea Neagră, dar și dacii, aveau strânse legături cu Asia Mică, cu insulele grecești, Macedonia, Tracia, Iliria, unde învățătura creștină a fost propovăduită de apostoli sau de ucenicii lor. Între negustorii care vindeau sau cumpărau mărfuri în părțile Daciei, au fost și unii creștini, care au făcut cunoscută învățătura creștină și localnicilor, deci s-a continuat lucrarea de încreștinare pornită de la sfârșitul secolului I.

5. Prin *captivi aduși de goți în Dacia*. Pe la mijlocul secolului III, au ajuns până la Dunăre goții, popor de origine germanică. Stabiliți pe teritoriul țării noastre, dar în afara granițelor provinciilor romane, iar după 271-275 și în fosta Dacia Traiană, mai mult sub forma unor tabere militare în mijlocul populației autohtone, goții au făcut de aici mai multe incursiuni în sudul Dunării și chiar în Asia Mică, aducând numeroși captivi din aceste regiuni. Între ei erau mulți creștini, precum și preoți, care, după ce au fost așezați în nordul Dunării, au propovăduit și daco-romanilor de aici evanghelia (de pildă, bunicii marelui lor misionar Ulfilă erau greci, originari din Capadocia). Aceste lucruri sunt relatate în *Istoria Bisericească* a lui Filostorgius (368-425), iar poetul Commodian amintește de prizonierii aduși de carpi în Dacia, în diferitele lor incursiuni pe la mijlocul secolului III; între aceștia vor fi fost și creștini.

Pe lângă aceste mărturii de ordin logico-istoric, se pot prezenta și câteva mărturii ale unor scriitori creștini din primele secole asupra răspândirii creștinismului în Dacia, fără a fi însă considerate dovezi sigure.

-*Sfântul Iustin Martirul și Filosoful* (165), în lucrarea sa *Dialog cu iudeul Trifon*, scria că „nu există nici un neam... din cei ce trăiesc în căruțe și în corturi și crescând vite, la care să nu se facă rugăciuni în numele lui Hristos cel răstignit”.

-Apologetul *Tertulian* din Cartagina (c. 160 – 240) scria în lucrarea sa intitulată *Împotriva iudeilor* (*Liber adversus Judaeos*) că Hristos „stăpânește” și „în ținuturile sarmaților, dacilor, germanilor și sciților”.

-*Origen* din Alexandria (c. 185 – 254) scria că foarte mulți dintre britani, daci, sarmați, și sciți n-au cunoscut Evanghelia, ceea ce înseamnă ca unii dintre aceștia totuși îl auziseră.

Din cele spuse până aici, reiese că învățătura creștină a putut fi cunoscută în Dacia încă din secolele II-III, iar în Dobrogea de azi, din a doua jumătate a secolului I. Ea s-a răspândit prin zelul misionar al primilor creștini.

Lipsa de mărturii epigrafice și arheologice se datorește faptului că noua învățătură creștină era considerată – în statul roman – ca „religio illicita”, adică nepermisă, deci creștinii nu-și ridicau asemenea monumente, pentru a nu-și atrage prigoane autorităților de stat.

Se adaugă apoi și faptul, îndeobște cunoscut, că primii creștini se recrutau mai ales dintre oamenii săraci, care n-aveau posibilitatea să-și ridice asemenea monumente.

Inexistența unor astfel de mărturii s-ar putea datora fie distrugerii lor de unele populații migratoare, fie nedescoperirii lor până în prezent.

Învățătura creștină era mărturisită de adepți izolați, care n-au fost convertiți la noua învățătură prin misionari oficiali, din inițiativa sau din dispoziția unei autorități superioare, ci prin predică de la om la om, mai ales prin preoți sau creștini veniți din sudul Dunării, pe căile amintite. Cu alte cuvinte, strămoșii noștri n-au primit creștinismul oficial, așa cum îl vor primi mai târziu popoarele slave înconjurătoare de limbă și de civilizație romanică.

„Romanismul și creștinismul nostru sunt născute și crescute în chip firesc, încet și tainic, în Dacia lui Traian”, cum afirma Vasile Pârvan.³⁷

Pe baza celor scrise până aici, putem trage concluzia că învățătura creștină a fost cunoscută în Dacia din primele trei secole ale erei noastre, fiind adusă de coloniști, militari, negustori și sclavi. Toți au fost un factor puternic de romanizare și creștinare. În teritoriul dintre Dunăre și Mare nouă credința a fost propovăduită de apostolul Andrei. Ea era mărturisită de credincioși singuratici, în ascuns, de teama legilor romane care o declarau „religie nepermisă”. Generalizarea creștinismului s-a făcut apoi, pe cale lentă, în secolele următoare.

3.2.3 Creștinarea în Dacia liberă – misionarii -

Creștinismul devine religie de stat în Imperiul Roman abia în anul 313 în urma edictului din Milan dat de Constantin cel Mare împreună cu Licinius. Aceasta înseamnă ca atâta vreme cât Dacia Traiana a făcut parte din Imperiul roman, creștinismul a fost interzis și s-a răspândit doar ilegal.

Despre o creștinare masivă a daco-romanilor putem vorbi numai după 271-275, la părăsirea Daciei de către Aurelian. Odată cu legiunile și administrația imperiului s-a retras peste Dunăre și religia statului, adică religia „oficială” prin excelență.

Deci creștinii puteau de-acum înainte să-și mărturisească nestingheriți învățătura, fără teamă de legile romane care considerau creștinismul ca religie nepermisă. Numai așa se explică faptul că în jurul anilor 300, în timpul persecuției lui Dioclețian,

³⁷ Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, p. 201, București, 1911

continuată sub Licinius, se întâlnesc o seamă de martiri în părțile Dunării de Jos, mai ales în Scythia Minor..

Odată plecate legiunile romane din Dacia, creștinii își pot exercita liberi credința, și numărul lor crește nestăvilit...iar după 313 legăturile cu centrele creștine de pe malul drept al Dunării devin din ce în ce mai intense.

Atât în Moesia cât și în Dacia Pontică existau numeroase centre creștine, unele dintre ele fiind chiar centre episcopale (Histria, Axiopolis, Troesmis). Din aceste centre veneau în Dacia misionari răspândind noua religie și convertind atât populația de la oraș cât mai ales, pe cea rurală.

Istoria ne-a păstrat numele câtorva dintre acești misionari; ei au răspândit creștinismul printre barbarii germanici din Dacia, dar este foarte posibil ca ei să fi predicat și dacilor învecinați. Creștinismul gotic însă arată însemnate influențe grecești în timp ce cel dac este latin... în orice caz este dovedit că de exemplu Ulfia a predicat și în latinește și este probabil ca și ceilalți misionari să fi cunoscut latina ca *lingua franca* a vremii.

Astfel istoria îi amintește pe:

-Audias din Mesopotamia, a predicat în Goția, adică pe țărmul stâng al Dunării.

-Sava Goticul, care a murit o moarte de martir fiind înecat împreună cu alți creștini în râul Buzau la 12 aprilie 372 din ordinul lui Atanaric.

-Niceta din Remesiana, a murit de asemenea ca martir după ce predicase în Muntenia.

-Ulfia, a creștinat pe goți, a predicat arianismul și a și tradus Biblia.

Cele mai bogate informații s-au păstrat despre Niceta, episcopul orasului Remesiana din Dacia Mediterranea. A trăit la cumpăna secolelor IV și V. În anul 367 este amintit ca fiind episcop al Remesienei iar la 414 era încă în viață.

Predica și scrie numai în latină timp de peste 50 de ani și este socotit de unii istorici ca apostol național al daco-romanilor...prin naștere era și el de asemenea daco-roman. A fost un misionar pasionat, a predicat pe ambele maluri ale Dunării la goți și la besi, și a murit o moarte de martir.

Un alt aspect deseori amintit în seria de dovezi ale existenței unei populații creștine pe teritoriul dac după secolul al III-lea, este inscripția de la Biertan, la sud de Dumbrăveni.

Realizat din bronz, obiectul conține textul latin **EGO ZENOVIVS VOTVM POSVI** (Ego Zenovius votum posui), (în rom.: Eu, Zenovius am oferit (am depus) acest dar), sub care se află monograma lui Iisus Hristos.

A fost descoperit în 1775 în pădurea Chimdru, la circa 5 km lângă Biertan, și a fost parte a colecțiilor baronului Samuel von Brukenthal. A fost descoperit a doua oară, într-un depozit al Muzeului Brukenthal din Sibiu de istoricul sas Kurt Horedt (care a tratat subiectul și în cărți publicate după emigrarea sa în Germania). În prezent, obiectul votiv face parte din colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Acest donariu reprezintă una dintre dovezile existenței unei populații creștine vorbitoare de limba latină în Dacia de după retragerea hotărâtă în anul 271 de împăratul Lucius Domitius Aurelianus (270-275). Trebuie însă menționat că adepții teoriilor migraționiste preferă să considere obiectul ca fiind pradă de război. Printre cei care și-au exprimat inițial scepticismul, a fost și Constantin Daicoviciu. Unii cercetători presupun că obiectul ar fi provenit din zona orașului Aquilea, din nordul Italiei.

3.2.4 Caracterul latin al creștinismului daco-roman

Caracterul latin al creștinismului daco-roman se poate proba chiar și printr-o cercetare destul de sumară a unor termeni de bază ai vocabularului religios:

a. Biserică: derivat din cuvântul latin *basilica* care apare în terminologia creștină doar la începutul secolului al IV-lea în sensul de clădire, locas religios, și mai târziu, comunitate. Prezența acestui termen în limba română este, după părerea lingviștilor, o dovadă concretă că cei mai mulți daco-romani s-au creștinat după anul 350. Este interesant de observat că alte popoare atât romanice cât și germane sau slave, au adoptat alți termeni pentru aceeași noțiune: la popoarele romanice s-a impus termenul latin *ecclesia*, iar la cele germane, slave termenul grecesc *kirion*, de unde *Kirche*, *church* etc...

b. Dumnezeu: derivat din *Domine Deus*, invocație păgână, adoptată apoi și de biserica creștină;

c. Crăciun: două variante etimologice:

-derivat din cuvântul latinesc *calationem* (de la *calatio, -onis*) care însemna *apel, convocare* și se referea la convocarea de către preotul păgân, a poporului, în prima zi a lunii pentru a fi anunțate sărbătorile lunii respective.

-derivat din *creationem* (de la *creatio, -onis*), ce are același înțeles cu termenul românesc *creație*.

d. Rusaliile: poartă numele vechii sărbătorii păgâne *Rosalia*, când se sărbătorea pomenirea morților; această sărbătoare avea loc primăvara, odată cu înflorirea trandafirilor.

e. Floriile: de asemenea denumirea unei sărbători păgâne: *Florilia*, sărbătoarea florilor.

f. Sărbătoare: derivat din cuvântul latin (*dies*) *servatoria* – prescurtare din *conservatoria* - , denumea ziua zeilor care apărau fizic și spiritual pe om.

De origine latină păgână sunt cuvintele privitoare la morți și cultul lor: mormânt – *monumentum*, priveghi – *pervigilium*, etc.

S-au păstrat de asemenea și cuvinte de origine latină însă cu un înțeles exclusiv creștin: a boteza – *baptizare*, creștin – *christianus*, cruce – *crux/ crucis*, lege – *lex/legis*, martur – *martur*, părinte – *parens/parentis*, etc.

Sub raport bisericesc, s-au realizat și legături de ordin administrativ: Iustinian creează arhiepiscopia justinianeii Prima, care avea în componență Dardania, Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Moesia Prima, Praevalitana, Macedonia, și o parte din Panonia care însă cuprindea și o fâșie din Banat.

În Dobrogea, Scythia Minor, la acea vreme, exista un episcopat cu reședința la Tomis.

În rezumat deci: încă din timpul dominației romane au existat creștini în Dacia, însă convertirea în masă a populației din stânga Dunării s-a realizat între 350 și 450, cu ajutorul misionarilor dintre care cel mai activ a fost Niceta din Remesiana. Astfel se poate afirma că în această parte a Europei, cei mai vechi creștini au fost daco-romanii... popoarele vecine, bulgarii, sârbii, ungurii, slovacii, polonezii, rușii, au fost creștinate ulterior.

Chiar dacă nu se dorește un expozeu asupra condițiilor istorice și metafizice pe care le-a întrunit creștinismul în fosta provincie romană, se poate arăta totuși că anumite trăsături definitorii care au

contribuit la nașterea și răspândirea acestei religii s-au găsit cu prisosință aici.

În tradiția creștină se consideră că primul care a convertit Sciția a fost un apostol de origine evreiască, dar al cărui nume este grecesc. De altfel, în primele secole ale creștinismului din Sciția adoratorii lui Iisus sunt în marea lor majoritate de origine greacă.

*„O statistică de acum 30 de ani efectuată pentru Dobrogea atestă că din 80 de inscripții sau alte atestări ale numelor creștine, 31 sunt grecești, 30 latine, 5 biblice, 2 aparțineau dacilor, 1 illirilor iar restul erau goți și etnici veniți din Asia Mică”.*³⁸

Deși oarecum abandonată înaintea poftelor tuturor migratorilor din est și nord-est, locuitorii Daciei au înțeles vestea creștină și au aderat la ea. În absența unui stat, vreme de mai bine un mileniu, românii au văzut în creștinism singura haină spirituală dar și socială, cu care să se acopere pentru a evita barbariile celor din jur.

În cazul acestor înaintași, au fost întrunite toate cele trei condiții esențiale ale creștinării: limba, administrația și civilizația.

Prezența conjugată a tuturor acestor condiții favorabile i-a ajutat pe daco-romani să se convertească la creștinism înaintea multor altor neamuri și, de asemenea, a făcut ca noi, românii, să fim creștini înaintea tuturor popoarelor cu care ne învecinăm astăzi, maghiari, sârbi, bulgari, ucraineni.

*„Creștinismul vecinilor a fost impus de autoritate politică. Astfel, la ruși, creștinarea este pusă pe seama țarului Valdimir, la bulgari ea se petrece datorită lui Boris și Simion, la unguri datorită lui Ștefan cel Sfânt. La francezi responsabil principal este Clovis, iar la germani Carol cel Mare. Data la care se creștinează toate aceste popoare variază între secolul V și secolul XI d.Ch...”*³⁹

Creștinismul românesc nefiind dogmatic, va fi scutit de frământările schismatice ce au dominat întreg răsăritul european, mai ales după secolul IV d.Ch. Ideile arianismului, gnosticismului, montanismului și altele asemănătoare nu au nici un fundament în creștinismul românesc. Se pare că doar varianta slavă, a maniheismului, a influențat ceva mai târziu.

Românii, înclinați spre rit și nu spre principii abstracte, au optat pentru un creștinism lipsit de controversă și lupte doctrinare.

Absența oricărei devieri teologice majore în interiorul creștinismului

³⁸ Ion Barnea *Din istoria Dobrogei, vol. II, pag. 462, București, 1971*

³⁹ Dan Olteanu, *Religia Dacilor, colecția Mythos, pag. 385 - 391, București, 2002*

românesc se corelează cu atitudinea tolerantă față de celelalte religii cu care au intrat în legătură de-a lungul secolelor. ...

Persecuțiile împotriva creștinismului nu au reușit să strice armonia religioasă ce domnea în provincie și de aceea creștinismul românesc a preluat o atitudine de toleranță față de străini.

Până la venirea slavilor în Peninsula Balcanică și înainte de transformarea Imperiului Roman de Răsărit în Imperiul Bizantin, prin preluarea tuturor funcțiilor politice și administrative de către greci, creștinismul românesc era orientat către spiritualitatea creștină latină.

3.3 Procesul de slavonizare

3.3.1 Apariția și creșterea imperiului bulgar

3.3.2 Creștinarea bulgarilor

3.3.3 Alfabetul chirilic

3.3.4 Slavonizarea

3.3.5 Mărturii ale istoricilor români cu privire la slavonizare

3.3.1 Apariția și creșterea imperiului bulgar

Bulgarii fac parte din marea familie a popoarelor de limbă turcă, anume din partea lor occidentală. Cam pe la jumătatea celui de-al II-lea secol al erei noastre, ei își fac apariția din regiunile centrale ale Asiei, stabilindu-se în nord-estul Marii Negre, între Don și Volga, în sud estul Rusiei actuale.

La începutul secolului al V-lea erau împărțiți în două ramuri: bulgarii utriguri și bulgarii cutriguri, numiți astfel după conducătorii lor.

Cea de-a doua ramură se așează în același secol, al V-lea, la nord de Marea Neagră, ocupând Crimeea și orașul Bosporus. La cumpăna dintre secolele V și VI bulgarii au deja în spatele lor o suită de raiduri armate împotriva Imperiului Bizantin, de unde, de fiecare dată, se întorc cu pradă bogată. Drept urmare, Constantinopolul, se aliază cu avarii și cu cealaltă ramură bulgarească, bulgarii cutriguri, și îi învinge. Astfel utrigurii suferă dominația avară până la jumătatea secolului al VI-lea, când hanul Kubrat, îi conduce într-o victorie armată care le oferă independență statală.

După moartea lui Kubrat, cei cinci fii ai acestuia își împart teritoriul însă nu pot face față năvălirii Chazarilor, popor de origine turcă și de religie mozaică.

Unul dintre acești fii, - Asparuh - , trece Donul, Niprul și Nistrul împreună cu supușii săi, ajunge în Moldova, însă nu se oprește aici ci trece și Dunărea și se stabilește în Dobrogea.

Istoricii bulgari susțin că trecerea Dunării s-ar fi făcut cu asentimentul Bizanțului, care însă ar fi cerut noilor veniți să recunoască autoritatea împăratului de la Constantinopol și să apere ținuturile de la graniță împotriva altor barbari. Bulgarii acceptă aceste condiții deoarece în timpul domniei lui Constantius al II-lea nu are loc nici un război cu bulgarii.

În 679 bizantinii încearcă să-i oprească însă sunt învinși, așa că bulgarii se stabilesc definitiv în sudul Dobrogei în regiunea Sumla – Varna. Conducătorul Isperih își construiește reședința la Aboba sub forma unui lagăr întărit cu suprafața de circa 23 Km pătrați. Cu privire la organizarea statului se știe că șeful era numit chan sau chagan, ca și la avari, de altfel. Consilierul cel mai de încredere al chan-ului se numea kafkan...demnitarii se numeau tarkani, knezi (administratori), boliari (nobili mari), și baiganini (nobili mici).

Isperih începe să-si întindă stăpânirea spre est, de-a lungul Dunării, în Balcani și la Marea Neagră, supunând cele șapte triburi slave prezente în teritoriu. Aceștia nu s-au opus ci s-au înțelese cu nou-veniții și au convenit să lupte împreună în viitor.

Slavii erau însă mult mai numeroși decât bulgarii care cu timpul au dispărut în mijlocul noului popor în formare, dând însă numele statului întemeiat la sud de Dunăre.

După moartea lui Isperih în anul 702 au loc diferite schimbări dinastice, se stabilesc granițele statului, și se dau mai multe lupte cu bizantinii.

Puterea statului bulgar crește semnificativ sub domnia lui Krum (802-814), care își întinde stăpânirea atât la nord de Dunăre cât și la sud de Balcani. Profitând de înfrângerea avarilor de către Carol cel Mare, Krum anexează și Banatul, însă este foarte posibil ca stăpânirea lui să se fi întins și în Muntenia și Ardeal unde, de asemenea trăiau neamuri slave. Există mărturiile a doi scriitori bizantini care vorbind despre prizonierii pe care îi luase Krum, spun că ei au fost duși în „**Bulgaria de dincolo de Dunare**” deci pe malul stâng, și amintesc de asemenea de „Bulgaria de dincoace de Dunare” ceea ce implică și o altă dincolo de Dunăre.

După Krum urmează Omurtagm (814-831) care încheie pace cu Bizanțul, acesta recunoscându-i supremația peste orașele Sofia și Filipopoli. Se luptă însă cu francii care atrăseseră de partea lor pe

timocieni, abodriti și kutciani, triburi supuse bulgarilor din Banat și de la granița de nord a statului.

În timpul acestui han au loc și primele persecuții împotriva creștinilor din Bulgaria.

3.3.2 Creștinarea bulgarilor

Dintre urmașii lui Ormutag trebuie amintit Pressian, care ocupă o bună parte din Macedonia slavă, și fiul acestuia, Boris, care creștinează pe bulgari în 864.

Acest proces inițiat de căpetenia bulgară s-a realizat sub tutela Bizanțului; chiar împăratul de la Constantinopol a fost nașul lui Boris, însă nobilimea bulgarească nu a dorit să primească noua religie și s-a revoltat...în masacrul care a urmat, cincizeci și două de familii aristocrate bulgărești au fost executate și multe altele închise sau surghiunite. Poporul însă s-a creștinat în masă.

Istoricul Xenopol este însă de părere că slavii din peninsula balcanică în care erau cuprinși și bulgarii, începuseră să primească creștinismul chiar înaintea domniei lui Boris, deci înainte de 852. Conform domniei sale, aproape toată populația se creștinase, în afara nobilimii care era încă păgână. Boris era însă prea inteligent pentru a nu-și da seama că este imposibil să stăpânești un popor care are o altă religie decât conducătorii săi, și care oricum este atras de vecinii greci, cu care împărțasea aceeași credință. Așa că, Boris se hotărî să primească creștinismul.

A urmat organizarea bisericii bulgare, cerându-i-se patriarhului de la Constantinopol, Fotie I, să-și dea acordul cu privire la instituirea unei arhiepiscopii, aceasta însemnând autonomie bisericească, și să dea lămuriri cu privire la dogme și alte chestiuni teologice.

Intr-o primă instanță, patriarhul nu a răspuns acestor doleanțe bulgare, la care Boris s-a îndreptat către Roma cu aceleași cereri. Papa îi propune numirea unui episcop. Patriarhia de la Constantinopol revine, și din frica de a pierde Bulgaria ca zonă de influență, tratează cu Boris.

În conciliul de la Constantinopol 869-870, se hotărăște ca biserica bulgară să rămână sub jurisdicția patriarhiei bizantine, care sși numește un prim arhiepiscop, pe Iosif I.

Boris încheie astfel procesul de creștinare și organizare a bisericii în Bulgaria, după care se retrage într-o mănăstire în anul 889.

Urmaș rămâne fiul său care însă, intenționează să reînvie credința străbună păgână dar este oprit de tatăl său revenit din mănăstire

fiind aruncat în închisoare. La tron urmează fratele mai mic, Simeon. Boris se reîntoarce în mănăstire unde moare în 907... pentru meritele sale, biserica ortodoxa bulgară l-a sântificat.

Acest creștinism adoptat inițial era de rit grecesc. Concomitent începe și lucrarea teologilor Metodiu și Chiril în Moravia, aceștia fiind de fel din Tesalonic, și, după toate probabilitățile, de neam slav. Ei traduc cărțile bisericești în limba vorbită în jurul lor, adică în bulgara veche și chiar primesc de la papa învoierea de-a predica creștinismul în limba slavă, împotriva voinței călugărilor germani care apărau teza teologică trilingvistă conform căreia Dumnezeu poate fi predicat doar în trei limbi: ebraica, latina și greaca.

După moartea celor doi, ritul slav începe a fi persecutat în Moravia și ucenicii lui Chiril și Metodiu se retrag în Bulgaria unde Mihail, conducătorul statului, îi primește cu bunăvoință. Șase dintre acești ucenici ajung episcopi în Bulgaria și astfel începe să se dezvolte aici creștinismul slavon care fusese respins în Moravia.

Așa că se poate cumva concluziona că, deși creștinismul de rit slavon adoptat în Bulgaria nu a fost opera directă a celor doi teologi Metodiu și Chiril, influența lor a fost atât de pregnantă încât tradiția nu greșește chiar grav când atribuie creștinarea poporului bulgar celor doi.

Fiul lui Mihail este Simeon. El trăiește între 893 și 927 și este considerat ca cel mai puternic conducător al bulgarilor; își ia titlul de împărat și rânduieste un mitropolit cu reședința la Preslav, în Bulgaria de est, la Marea Neagră. Se luptă cu Bizanțul și este victorios într-atât că își întinde domnia până aproape de zidurile Constantinopolului, fapt care îl obligă să ceară coroana imperială din mâna papei. Ridică mitropolia Bulgariei la rangul de patriarhat. Viața acestui patriarhat însă va fi de scurtă durată. Doar doi patriarhi se schimbă pe scaunul său... În 1019 se inaugurează seria patriarhilor greci.

3.3.3 Alfabetul glagolitic și alfabetul chirilic

Se amintea mai sus de Metodiu și de Chiril, de lucrarea lor de formare a unui creștinism de rit slavon, și de ucenicii lor care au găsit teren prielnic în Bulgaria. Printre ei se găsea unul numit Clement de Ohrida care, împreună cu tovarășii săi a introdus cele două alfabete, glagolitic și chirilic, în care s-au scris textele religioase în țările slave.

Alfabetul glagolitic a primit această denumire din pricina cuvântului slav *glagola* care înseamnă „el spunea”, cuvânt ce revine foarte des în textul slav al evangheliilor.

Latinii care auzeau foarte des acest cuvânt au numit pe cei care citeau din Biblie glagoliți, iar pe alfabetul întrebuițat la scriere, glagolitic.

Acest alfabet este mai vechi și folosește literele mici grecești alături de caractere împrumutate din alfabetul ebraic pentru sunetele slave fără corespondent în greacă.

Aria de răspândire se reduce la Croația unde a fost numit și *glagolitic colțuros* datorită formelor speciale, colțuroase.

Alfabetul chirilic este impropriu numit astfel, pentru că nu îi aparține lui Chiril.

Este mai nou decât cel glagolitic, și se pare că a fost alcătuit pe vremea lui Simeon. Provine din litera uncială greacă, stilizată, careia i s-au adăugat și semne împrumutate din alfabetul glagolitic, pentru sunetele care nu aveau corespondent în limba greacă.

Alfabetul chirilic a fost adoptat de bulgari, de sârbi, de ruși, și de români, care au scris cu el până foarte tarziu, în 1863. Deși slavi prin origine și formare, polonezii și cehii nu l-au întrebuițat datorită dificultății întrebuițării sale...se spune că o pagina scrisă în chirilică necesită o perioadă dubla de timp pentru citire față de una scrisă cu caractere latine.

3.3.4 Slavonizarea

Deși românii au intrat în cercul de influență bulgaro-slav pe la sfârșitul secolului al IV-lea, se poate spune că primii cinci sute de ani li s-a permis să-și trăiască religia așa cum o moșteniseră de la înaintași, creștinism de rit latin. În acest timp s-a întipărit în limbă vocabularul religios de bază, cu termeni proveniți din limba latină. Există un document contemporan teologilor Chiril și Metodiu care vorbește despre ucenicii acestora și călătoriile acestora misionare și amintește pe unul dintre ei, Moznopan, care ar fi propovăduit „în munții românilor” (in alpibus valachicis).⁴⁰

După creștinarea bulgarilor și introducerea ritului slavon în viața lor religioasă, s-a început o propagandă sistematică pentru adoptarea acestui rit în toate teritoriile imperiului slav. Izvoarele îi prezintă pe

⁴⁰ B.P. Hasdeu, *Limba slavică la Români până la anul 1400*, pag.168, Iasi, 1869

conducătorii bulgari ca netoleranți în problemele de libertate religioasă, un exemplu fiind pedepsirea drastică de către Boris a nobilimii care nu dorea să se creștineze. Ei au forțat adoptarea creștinismului slavon, considerându-i eretici pe credincioșii care se închinau după ritul și în limba latină.

Înlocuirea ritului latin cu cel slavon s-a făcut deci ca urmare a unor presiuni exterioare; este puțin credibil că în acest context, românii să fi avut un alt motiv de a schimba o formă de religie pe care o înțelegeau cu una care le era necunoscută și improprie.

Următorul pas după adoptarea ritului slavon a fost organizarea administrativă a bisericii; în acest sens se poate spune că românii au căzut sub autoritatea nemijlocită a patriarhatului bulgar, fără a avea episcopii proprii până după căderea primului imperiu bulgar și constituirea țărilor române, când apar primii episcopi români în nordul Dunării.

3.3.5 Mărturii ale istoricilor români cu privire la slavonizare

În cele ce urmează sunt prezentate o seamă de mărturii ale istoricilor români clasici și contemporani și a modului în care găsesc aceștia cu cale să analizeze influențele pe care le-a avut prezența slavonei în viața oficială și religioasă a românilor timp de aproape opt sute de ani.

Dumitru Onciul: *„De imperiul lui Boris atârna aproape toată Dacia Traiană (Țara Românească, Ardealul și părțile răsăritene ale Ungariei), cu voievodate și cnezate dependente de imperiul bulgar.*

Stăpânirea asupra acestor părți (în formă de suzeranitate) până la cucerirea ungurească și parte până la desființarea imperiului (1018), adevărită prin mai multe mărturii și indicii istorice, este netăgăduită, afară doar de cine nu vrea să înțeleagă istoria noastră...

„În asemenea legături cu Bulgarii, Românii din Dacia, ca și cei din dreapta Dunării din cuprinsul imperiului bulgar, au împărțit cu ei soarta în stat și biserică. Prin Bulgari și odată cu dânșii, noi am fost despărțiți de biserică romană; dela dânșii am primit limba slavonă în biserică și stat, care domină apoi viața noastră

intelectuală până în secolul XVII. Așa ne-a fost fatalul destin al istoriei".⁴¹

A.D Xenopol: „Înrâurirea bisericii bulgărești asupra minții și desvoltării poporului român, care ținu aproape opt veacuri, fu din cele mai dăunătoare. Devenind, prin o urmare fatală, și limba Statului și aproape singura scrisă și citită, limba bulgară împiedeca cultivarea graiului național pentru acest răstimp atât de îndelungat.

Atare predominare a bulgarismului la Români nu se poate asemăna cu aceea a limbii latine în biserică și Statele apusene; căci aici, deși o limbă străină slujea la început pentru transmiterea gândirilor, această limbă străină conținea cheia unei comori întregi de idei înalte, de forme măiestre, de învățături prețioase, cari pătrunseră încurând tocmai prin acest canal, mințile mulțimii, și desțelenindu-le, le făcură destoinice pentru civilizare și pentru spornica rodire de mai târziu a graiului național. Limba latină fu o școală pentru limbile poporane.

La noi slavismul, tâmpit, orb și lipsit de orice idee, apăsa ca un munte asupra cugetului poporului român, fără să-i aducă niciun folos, îngroșind tot mereu întunerecul care-i cuprinsese mințile, în loc de a-1 împrăștia.

Limba slavonă înnăbuși gândirea românească".

„De aceea pe când în apusul Europei, întrebuințarea limbii latine aduse și efecte pozitive și rodnice asupra cugetării omenești, la Români predominarea slavismului a distrus numai, fără a crea nimic, înrâurirea lui pozitivă, urmele lăsate de el în conștiința românească sunt aproape nule. Cuvintele slavone introduse prin biserică, sunt acele ce s'au prins mai slab de graiul poporului român, deslipit mai ușor în timpurile mai nouă. Ele nu pătrunseră în organismul viu al limbii, nu se întrupară în ea, nici nu făcură cu ea o parte întregitoare. Suprapuse adeseori cuvintelor romanice, ele au fost aruncate departe de graiul poporului, îndată ce struna română atinsă de degetul regenerării, sbârnăi puternicul său sunet. Cu totul alta este înrâurirea directă slavonă, stabilită prin contactul dela popor la popor. Aici cuvintele împrumutate dela Slavi rămaseră contopite în limbă, astfel că astăzi ele sunt cu neputință de alungat

⁴¹ Dumitru Onciul, Originile principatelor romane, pag.140, Bucuresti, 1899

din ea, fără a o sărăci, fără a rupe din arborele ei multe frunze grase, multe flori mirositoare.

Aici vedem dimpotrivă o înrâurire firească, primită de bună voie și plăcere, de limba și simțul poporului. Dincolo una măestrită și silită, suferită de graiul și de mintea Românilor timp de veacuri întregi, dar pe care, la un timp dat, o scutură și o respinse".⁴²

„La niciun popor din Europa nu a fost mersul ideilor atât de împiedecat ca la acel al Românilor. Dela dispărerea Daciei în noianul năvălirilor barbare, când se stinse facla culturii care începuse a străluci în provincia romană până la timpurile ce ne ating mai de aproape, poporul român s'a svârcolit mai cu deosebire în mișcări fizice, iar cele intelectuale frământară mai puțin decât toate a lui ființă".

„Poporul român moștenise dela Romani, elementul de căpetenie din care se zămislise, limba sa neolatină și religia creștină, două pârghii de cultură, care îmbinate ar fi putut grăbi, îndată ce vremurile se mai liniștiră, reîndrumarea civilizației. Timpurile furtunoase ale năvălirilor adusesese însă, în afară de sălbătăcirea deprinderilor, provocată prin o stare bântuită și neașezată, și întemeierea unei înrâuriri străine statornice și trainice, care trebuia să dăuneze mult mai puternic spiritul român decât sdrobirea vieții sale civilizate de altă dată.

Dacă starea chaotică produsă prin prăbușirea barbarilor asupra Daciei avusese de efect nimicirea vieții culturale trăite de Daco-Romani în țara lor, introducerea limbii slavone în biserica și statul român împiedecă pentru secolii îndelungați reînnoarea firului cultural, rupt prin violența năvălirii.

„Predominarea acestei limbi străine în forma principală de cultură a timpului, religia, începu îndată după căderea țărilor nord-dunărene sub stăpînirea Bulgarilor, și anume după ce acest popor însuși primi ritul slavon, introdus de Metodiu și Ciril mai întâiu în Moravia, și apoi în biserica lui, cum am văzut-o aiurea, în timpul imperiului întâi al Bulgarilor, care dispare de pe scena lumii în anul 1081.

Creștinismul roman fu suplantat cu violență prin acel bulgăresc, și de atunci înainte exprimarea gândirii românești în chipul trainic al scrierii deveni slavonă.

Limba latină în loc de a se menține în sfera închinării religioase, fu alungată cu totul din întrebuițarea reflexivă a poporului român, și el

⁴² A.D.Xenopol, *Istoria Romanilor din Dacia Traiana vol.II, pag.122, Iasi, 1888*

în loc de a-și păstra comunitatea sa intelectuală cu popoarele latine ale Europei apusene din care făcea parte prin origina lui, intră în legătură prin forma cultului său, și în curând prin aceea a întregii sale vieți culturale, cu popoarele slavone. El se apropie încă și mai mult de aceste, când la 1054 despărțindu-se biserica ortodoxă de cea catolică, Românii ca unii ce profesau creștinismul bulgar, luară și ei parte cu ortodoxii contra creștinilor apuseni".

„De atunci și până la Matei Basarab și Vasile Lupu, forma superioară, adică scrisă a gândirii românești se rosti în limba slavonă.

Ca un munte zăcu această limbă străină pe întreaga comoară intelectuală a poporului român timp de aproape opt veacuri, înnăbușind orice manifestare mai înaltă a cugetării, care chiar dacă s'ar fi putut ivi, nu putea să se desfășure".

„Aceasta predomină exclusiv în slujba bisericească și în cancelariile domnești; de aceea toate cărțile ce se întrebuițau în biserică în veacurile al XIII-lea, XIV-lea, XV-lea și cea mai mare parte din al XVI-lea sunt scrise în limba slavonă; toate documentele ce ne-au rămas din aceste vremuri sunt redactate în aceeași limbă".⁴³

Nicolae Iorga: *„Aceasta e cultura pe care o puteau da învățații din Moldova și Țara-Românească: călugări după asemănarea celor din Serbia, ei țineau cu îndărătnicie la singura carte legiuită și plăcută lui Dumnezeu, cartea slavonă. Literatura românească nu putea porni dela dâșii, cari cântau pe bulgărește până și isprăvile lui Ștefan-cel-Mare.*

Într-adevăr, limba hrisoavelor românești, din secol. XVI, în general nu se deosebește întru nimic de documentele bulgare din același timp. Chiar ortografia hrisoavelor slave din Țara Rom. în sec. XIV, este exact aceeași cu a Bulgariei. Formulele de cancelarie sunt aceleași; titulaturi, context și datarea sunt în amândouă țările aceleași, dela crucea cu care încep primele rânduri până la cerneala roșie, cu care sunt scrise caligrafic sub monograma artistic însemnată, totul este identic".

„Este însă de ținut în seamă, că în ce privește religia, partea ei de temelie, în chestiuni de dogmă, era de origină mai veche decât influența Slavilor. Astfel, cuvintele cari corespund ideilor celor mai temeinice ale credinței sunt latine, cum, spre pildă Dumnezeu, cruce, botez, drac, înger, tâmplă, altar, creștin, păgân, biserică, etc".⁴⁴

⁴³ Ibid. pag.184

⁴⁴ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a romanilor pana la 1688*, pag.15, Bucuresti 1929

Ioan Bogdan: „Continuitatea creștinismului român o dovedește terminologia creștină de origine romană; aceasta n'ar exista astăzi în limba română, dacă Românii ar fi încetat vreodată să fie creștini. Așadar nu creștinismul, ci biserica oficială creștină au luat-o Românii dela Bulgari. De altă parte însă ne-au rămas, prin înrâurirea limbii slave din biserica oficială, cuvinte ca: popă, molitvă, spovădanie, feștenie, blagoveștenie, strană, cădelniță, tot termeni ce n'au nimic a face cu noțiunile abstracte ale creștinismului, ci se rapoartă numai la ritual și sunt luați din ritualul vechiu bulgăresc al bisericii noastre”.⁴⁵

Eugen Lovinescu: „Dacă tragice împrejurări istorice nu ne-ar fi statornicit pentru multă vreme în atmosfera morală a vieții răsăritene, — suflet roman în viguros trup iliro-trac, — noi am fi putut intra dela început, ca și celelalte popoare latine, în orbita civilizației apusene. Condițiile istorice ne-au orientalizat însă; prin Slavii dela sudul Dunării, am primit formele spirituale ale civilizației bizantine; începând încă din veacul XV, am suferit apoi, mai ales în păturile conducătoare, o moleșitoare influență turcească, dela îmbrăcămintea efeminată a șalvarilor, a anteriilor și a ișlicelor, până la concepția fatalistă a unei vieți pasive, ale cărei urme se mai văd încă în psihea populară; am cunoscut, în sfârșit, degradarea morală, vițiile, corupția regimului fanariot; și pentru a-și forma o conștiință cetățenească și un sentiment patriotic, clasele superioare au suferit până în pragul veacului trecut, acțiunea disolvantă a celor trei împărății vecine”.

Cel mai activ ferment al orientalizării a fost însă ortodoxismul, într'o vreme, în care deosebiriile dintre popoare se făceau mai mult prin religie decât prin rasă, el ne-a aruncat în primejdia contopirii în marea masă a Slavilor de sud și apoi de est. În dosul crucii, spunea Cervantes, se ascunde diavolul; în dosul crucii bizantine, se ascundea Rusul. Legându-ne, sufletește, de o religie obscurantistă, înțepenită în tipicuri și formalism, ortodoxismul ne a impus o limbă liturgică și un alfabet străin (gând latin exprimat în slove cu cerdacuri!), fără a ne ajuta la crearea unei culturi și arte naționale”.

Ocupându-ne, deocamdată, numai cu probleme sociale, nu ne oprim aici decât în treacăt la problema ortodoxismului. Amintim doar că nu s'a pus în același sens numai la noi, ci și aiurea. Nu fără

⁴⁵ Ion Bogdan, *Romanii si Bulgarii*, pag.20-21, Bucuresti,1895

interes se pot citi și azi rândurile de acum un veac ale filosofului Ciaadaev asupra situației poporului rus în cadrul religiei sale. Constatând că „Rușii nu aparțin niciuneia dintre marile familii ale neamului omenesc; nu sunt nici din occident, nici din orient. Așezați dincolo de timp, cultura universală n'a pătruns până la dânșii”, — Ciaadaev stăruie asupra cauzei acestei tragedii istorice, asemănătoare celei a noastre: „în timp ce din sânul luptei dintre barbaria popoarelor nordului și înalta gândire a religiei se ridica clădirea civilizației moderne, ce făceam noi? Supunându-ne unei soarte funeste, noi ne îndreptam spre nemernicul Bizanț, obiectul unui profund dispreț al acestor popoare, ca să căutăm acolo codul moral ce trebuia să ne reglementeze educația”.

Prin smulgerea din sânul catolicismului, în care se desăvârșea ciclul civilizației moderne, a rezultat și înstrăinarea de cea de a doua mișcare a culturii europene reprezentată prin Renaștere: „Aplecându-se asupra civilizației păgâne, lumea creștină găsisese formele frumosului ce-i lipseau încă. Închiși în schisma noastră, nimic din ce se petrecea în Europa n'ajungea până la noi. N'aveam niciun rost în treburile lumii... în timp ce lumea se reclădea din temelie, nimic nu se înălța la noi; rămâneam pitiți în bordeele noastre de lemn și de stuf. Destinele neamului omenesc nu se împlineau pentru noi”.

„Încheind apoi cu constatarea: „Creștini, rodul creștinismului nu s'a copt totuși pentru noi” — el intra în linia afirmației lui Eminescu că: „Toate popoarele care posedă o înaltă civilizație astăzi, dacă nu sunt, au fost mult timp măcar, catolice”.

Nu uităm, de sigur, însemnătatea mănăstirilor ca focare culturale în epoca voievodală, această relativă cultură religioasă a fost însă străină prin limbă, cosmopolită prin tendință; nimic românesc n'a ieșit din umbra și din liniștea primelor noastre locașuri sfinte. O cultură nu se valorifică însă decât prin caracterul ei național. Pe când în occident, cu toată lupta împotriva liberei cugetări, catolicismul reprezenta un important factor de cultură și reușea, în toate domeniile artei, să se pună în spiritul timpului, ajutând pictura, sculptura, arhitectura să evolueze spre cele mai înalte forme de expresie artistică; în orient, ortodoxismul își mărginea activitatea culturală la copierea textelor religioase slavone, la schematismul picturii bizantine, reducea sculptura doar la ornamentele stilizate ale chenarelor ușilor și ferestrelor, înghesuia muzica în tipic și nazalizare greco-turcească și nu lăsa să se dezvolte decât arhitectura bisericească prin unirea stilului bizantin cu oarecare inovații apusene”.

„Într'o epocă în care religia constituia singurul mediu de dezvoltare a civilizației, acțiunea culturală a ortodoxismului nu poate fi deci privită ca îndeustulătoare”.

„De ar fi izbutit încercările, de altfel stăruitoare, ale catolicismului soarta poporului nostru ar fi fost alta: revărsându-se asupra lui, cultura latină l-ar fi introdus, cu veacuri înainte, în procesul vieții apusene și l-ar fi smuls, dacă nu politicește, cel puțin sufletește, dintr'un mediu de disolvare morală, pe care tradiționaliștii obișnuiesc să ni-l prezinte ca pe mediul natural de formație a culturii și sufletului românesc”.

„5. Insuficiența calitativă a culturii mănăstirești, mai ales sub raportul național, e cu atât mai fățișă cu cât putem constata la baza oricărui progres cultural prezența principiului generator al unei influențe apusene”.

*„Din veacul al X-lea, adică odată cu alcătuirea temeinică a bisericii bulgărești, ortodoxismul ne-a ținut în slavism; dela Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir și până la Tudor Vladimirescu, adică mai mult de un veac și jumătate, forma superioară a culturii românești a fost greacă. Devenind focare de propagandă religioasă, mănăstirile noastre îmbrățișau întreg ortodoxismul, fără considerațiuni naționale. În condiții atât de neprielnice, imboldul unei activități culturale românești nu ne putea veni decât din afară”.
Catolicismul, după cum am spus, ne-ar fi introdus, de timpuriu, în sfera de influență a culturii latine și, deci, în ritmul unei vieți aproape universale.⁴⁶*

Sextil Puscariu: *„Într'o vreme când orice mișcare culturală se reflecta prin biserică, ortodoxismul nostru a fost evenimentul cel mai grav în urmări pentru dezvoltarea noastră culturală, căci el ne-a legat pentru veacuri întregi cu cultura Orientului, formând un zid despărțitor față de catolicismul vecinilor noștri din vest și din nord, care ne-ar fi putut transmite cultura apuseană”.⁴⁷*

„...Înainte de ce neamul românesc să poată deveni un popor, vecinii noștri slavi au ajuns la organizații puternice de stat și la o înflorire culturală atât de remarcabilă, încât ne-au silit să ne dezvoltăm în umbra lor, au dat direcția pentru veacuri întregi nu numai vieții noastre de stat, ci mai ales dezvoltării noastre culturale. La Slavii de sud înșiși, cultura aceasta era de origine bizantină, astfel încât, mai târziu, când începe influența grecească în țările române, numai haina externă se schimbă, dar fondul rămâne același. Legați dar de

⁴⁶ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației moderne, vol. I, pag. 1-21, București, 1924,*

⁴⁷ Sextil Puscariu, *Istoria literaturii române, vol. I, pag. 31, Sibiu, 1921*

orient cu cătușe puternice, întreaga epocă veche a literaturii noastre se caracterizează prin influența aceasta orientală, a cărei trăsătură principală era dependența manifestărilor culturale de biserică, în special de ortodoxism".

„De câte ori în epoca aceasta putem constata o mișcare, sau măcar un început de mișcare cu urmări importante pentru dezvoltarea literaturii noastre în direcție națională, fie că avem a face cu întâiele traduceri sau cu cele dintâi tipărituri românești, fie că vedem înflorind istoriografia noastră națională, totdeauna descoperim la temelie ei o influență apuseană".

„Și tot unei influențe din apus se datorește renașterea cu care se începe, și pentru literatura noastră, epoca nouă.

„E ceva mai mult decât o sută de ani de când a început să se sape brazde adânci între aceste două răstimpuri, de când Dunărea a crescut parcă, formând un hotar firesc între noi și orient și ni s'au deschis tot mai largi porțile spre vestul luminat, prin care pătrundeau obiceiuri europene, literatură apuseană și gustul pentru îndeletniciri artistice. Iar când prin aceleași porți intrară, ca niște apostoli, în aureola luminii intensive, acei câțiva bărbați venind dela Roma, care, pe lângă știință, aveau și focul entuziasmului și cuvântul cald care încinge, atunci au mijit și pentru noi zorile vremilor noi".

Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu Clain și tovarășii lor/ au săvârșit minunea resurecțiunii poporului român și au imprimat direcția în care avea să se desvolte spiritul public în tot cursul deceniilor următoare. Ei spuneau, în definitiv, același lucru pe care-1 mai spusese odată, cu un veac în urmă, cronicarii. Dar îl prezentau altfel, îl propovăduiau cu puterea sufletului lor convins că spun un lucru important, și-l descopereau unor ascultători capabili să simtă fiorii mândriei naționale la singura rostire a cuvântului Traian. Oricât de exagerată a fost direcția aceasta „latinistă", faptul în sine că prin ea a luat ființă sentimentul nostru național și naționalizarea tuturor aspirațiilor, a culturii și a literaturii noastre, dovedește că prin ea s'a atins o coardă existentă, și cea mai puternică, a sufletului nostru, firea noastră romanică.

Tot ce e romanic în sângele nostru, tot ce ne leagă de frații noștri din vestul Europei, fusese înnăbușit în noi în curs de veacuri, legăturile care ne-ar fi fost firești fuseseră tăiate și capetele lor înnodate cu orientul străin nouă prin sânge și aspirațiuni. Și acum, deodată, rupându-se cătușele, care, din cauza vechimii lor, nu mai

păreau artificiale, a svâcnit iar avântul nostru înnăscut, de care devenirăm mândri."⁴⁸

În încheierea acestui capitol și a sumei mărturiilor diferiților istorici, scriitori și critici literari, se impune o concluzie obiectivă: deși aparținând unor epoci diferite, și reprezentând pe alocuri curente de asemenea diferite, numitorul comun care se reliefează aceste citate este că procesul de slavonizare și ceea ce a adus acesta pe teritoriile locuite de români au fost un eveniment și o stare de fapt nefaste pentru dezvoltarea spirituală, culturală și socială a acestei populații și au reprezentat o înfrânare și o decalare de aproape 800 de ani în comparație cu celelalte popoare romanice

⁴⁸ *Ibid. pag.1,2*

4. ÎNCHEIERE

4.1 Elegie pentru Dacia

Se spune că știința în general este o cutie a Pandorei: niciodată nu știi ce găsești sub capac.... așa că ai două alternative:
-să renunți și să pui cutia într-un dulap, să încui dulapul și să arunci cheia, ajungând într-un final să trăiești într-o atmosferă de oarecare certitudine dar de o sigură și fatală ignoranță...

...sau să riști, să te apropii cu sfială, și, de ce să nu recunoaștem, cu teamă, și să ridici capacul;

Să te decizi pentru a doua variantă înseamnă a te îmbarca într-o călătorie către...nu știi unde, a accepta ca prieten și sfătuitor numai curiozitatea și perseverența, și a fi deschis pentru neobișnuite, stranii, dar, de ce nu, minunate înnoiri.

Am încercat ca, în călătoria mea, să mă las condusă de drum...spun călătoria *mea*, deși sunt convinsă că mulți au umblat pe această cărare și pământul este deja batătorit de urmele lor, însă pentru mine, este *drumul meu* pentru că...este experimentat, bătătorit, însemnat de gândurile, căutările, decepțiile și speranțele mele.

Am dorit ca să rezum în această lucrare concluziile căutărilor după geneză...geneza mea, geneza poporului în care m-am născut, pe care nu mi l-am ales, dar cu care am fost dăruită... Parafranzând o autoare americană a secolului al XIX-lea, Ellen White, aș putea să adaug că indiferent unde și în ce leagăn te naști, de nimic nu ai a te teme mai mult în viață, decât de a uita modul în care ai fost condus până în prezent...

Cine au fost străbunii noștri?

Cum le-a fost mersul lor pe acest pământ și care le-a fost soarta?
Ce moștenire ne-au lăsat și, putem să învățăm din greșelile sau din biruințele lor?

Iată că au trecut peste 2000 de ani de când pe țărmurile carpatine viața și moartea își dispută supremația angrenând în dansul lor popoare și istorii....

Multă apă a trecut pe Dunare de atunci, de la geneză, și nici măcar piatra muntelui nu-și mai aduce aminte de dac și de roman, de război și pace, de om sau de neom...

Astazi se discută, se analizează, se cercetează, se dezbate și se combate despre cum erau ei, despre cum gândeau, despre cum se închinau, cum iubeau, cum trăiau și cum mureau...

Știm că iubeau natura și erau oameni drepecți.... că își găseau alinarea în doine dar că erau mândrii și năpraznici în primejdie.... știm că nu se temeau de moarte și că aveau credința într-o altă viață mai bună...

S-au născut dintr-o tulburare și au copilărit într-un vârtej... destinul a răs de ei și le-a pus leaganul în trei colțuri, izbit mereu de neamuri protrivinice și de străină lege...pe frații lor nu i-au știut și pe cei ce i-au știut, aceia nu le-au fost frați.

Am încercat în prezentarea mea să fiu obiectivă, să analizez de-o potrivă surse diferite, antagonice, fără ca să trec informația prin filtrul propriu de evaluare...

Imi este permis ca acum, după ce toți îndreptățiii au luat cuvântul, la final, să împărtășesc și eu, nu doar cum am citit, ci și cum am simțit...

Este cu atât mai interesant cu cât multe dintre marile întrebări legate de geneza poporului român și particularitățile sale se aseamană cu așa-zisele *multiple choice questions* ...întrebări, la care posibilele răspunsuri sunt atât de apropiate între ele, încât măiestria nu constă numai în a reuși să-l alegi pe cel corect dintre ele, ci în a reuși să le înțelegi pe toate.

Am avut neșansa, sau, poate din contră, șansa, să trăiesc primii patru ani de școală în comunism...și pentru că mi-a plăcut istoria, îmi mai aduc aminte și acum cum am făcut eu cunoștință cu Decebal, Burebista și Traian, Mihai Viteazul sau Tudor Vladimirescu...și abia târziu, în facultate, mi-am dat seama de modul subiectiv și pe alocuri părtinitor în care mi-a fost predată această materie în școală.

Unul dintre profesorii mei din primul an de facultate facultate nu obosea să repete, iar și iar, că știința nu emite judecăți de valoare....ea doar descrie obiectul de studiu, îl analizează, îi poate aprecia utilitatea sau inutilitatea și consecințele pe care le-a atras după sine....și atât!

Bagajul cultural, religios, politic, patriotic, este un balast de care trebuie să te debarasezi pentru a putea să înțelegi cu adevărat ceea ce studiezi.

Am încercat să mă debarasez de această moștenire ca să pot fi deschisă pentru cunoașterea și înțelegerea subiectului ...cât de bine mi-am ajuns acest deziderat rămâne de apreciat; de aceea mi-am păstrat doar pentru final părerile personale în legătură cu 3 aspecte discutate în capitolele anterioare, și doresc să le prezint pe scurt în continuare.

1. Cred că dacii au fost într-adevăr un popor remarcabil și îmi bazez afirmația pe câteva aspecte: mi se pare cel puțin interesant că în aceea epocă și în acele timpuri ei au avut o credință monoteistă; acest fapt mi-i prezintă ca pe o comunitate unită și uniformă, cu o înțelegere a metafizicului și a filozofiei superioară altor culturi contemporane; și ce puternică era această credință care a înfăptuit reforme care să le transforme stilul de viață până și în alimentație!...apoi îndârjirea și curajul lor în fața morții, acolo unde toată îmbrăcămintea culturală, socială, și, pentru unii, chiar și religioasă, cade ca niște solzi și individul rămâne singur în fața inevitabilului imediat... îndârjirea dacilor în război s-a pus aproape exclusiv pe seama dragostei de pământ, de glie...nu știu eu cât de patrioți erau dacii...însă pot să-mi dau seama că erau foarte religioși...iar credința lor nu a fost una primitivă, ci mai degrabă una primară.

Mai cred că dacii erau oameni drepti.... de fapt așa spune Herodot...înțeleg prin aceasta sintagma că nu erau lași, nici moi, aveau picioarele bine înfipte în pământ, cu o identitate bine conturată, erau mândri de ei și de poporul lor...trăiau cu demnitate și, după cum spune istoria, tot cu ea pe față mureau... Știm că Decebal nu a putut suporta supunerea față de Roma și, deși putem polemiza despre responsabilitatea unei astfel de mândrii, este de lăudat spiritul libertății care le clocotea în vene. Dacii aveau o mentalitate de învingători, aceasta era singura lor alternativă, așa trăiau, așa mureau.

Se pare că timpul, istoria, geografia...și oamenii, au furat poporului român aceste calități... prea îngenunchiați, prea cu ochii în țărână a stat timp de secole până că s-a obișnuit și a crezut că acesta este destinul lui...nu s-a luptat sau dacă a făcut-o, a fost sporadic, a așteptat să se nască câte un Stefan cel Mare, un Mihai Viteazul, și apoi și-a plecat iar capul.....

Se analizează istoria, geografia, politica, vicisitudinea timpului.... eu cred că principalii vinovați sunt românii...urmașii dacilor...cei ce au căzut în păcatul uitării...și și-au pierdut cumva, undeva, pe traseu, identitatea: românii sunt urmașii a două neamuri de învingători..dar

iată că astăzi, 2000 de ani mai târziu, ei au cea mai nenorocită mentalitate... aceea a unor învinși.

2. Cred într-o continuitate a românilor în spațiul carpatin după retragerea aureliană!

Am prezentat și analizat în excurs dovezile pro și contra continuității... și cred că peste toate argumentele se desprinde concluzia că indiferent pentru care din teorii s-ar decide cineva, va fi necesară și o doză de *credință* pentru a umple golurile....În ceea ce mă privește, am decis ca aș avea nevoie de mai multă credință pentru a crede în teoria migrației....pentru că, pentru mine, aceasta ar însemna să neg pe lângă toate celelalte argumente și pe cel al rațiunii.

Concluziile mele personale se pot reda foarte pe scurt în următoarele: Impăratul Aurelian a retras în 270-275 din Dacia numai armata și administrația romană. Majoritatea daco-romanilor și-au continuat viața în ținuturile carpato-danubiene, deși au fost forțați poate să se retragă în zonele muntoase pentru a scăpa de furia migratorilor. Transhumanța ca stil de viață, le-a oferit o mobilitate vitală într-un teritoriu atât de des măturat de "musafiri nepoftiți". Această concluzie se întemeiază, alături de dovezile prezentate în excurs, și pe logica istorică.

3. Procesul și consecințele slavonizării: formarea ca neam și dezvoltarea spirituală și culturală de 2000 de ani încoace au fost determinate de evenimente istorice care au afectat major și hotărâtor poporul român:

Unul dintre aceste evenimentele istorice care au influențat în mod radical, dând o nouă structură gândirii și trăirii spirituale, a fost o cucerire străină (una dintre multele!), și anume cucerirea bulgară. Stăpânirea bulgară a fost cea care a obligat schimbarea religiei. Bulgarii s-au creștinat în anul 864. După creștinare, ei au oscilat un număr de ani între Roma și Bizanț. În cele din urmă, în anul 870 au decis să se asocieze cu Bizanțul și să accepte ritul ortodox. Cîțiva ani mai târziu, au introdus în biserici, în locul limbii grecești, limba slavonă. Fiindcă românii se aflau sub influența imperiului bulgar, automat s-a introdus și în bisericile lor ritul bizantin și limba slavonă.

Astfel românii li s-au tăiat toate rădăcinile și timp de aproape 800 de ani au bâjbâit, pierzând orice apartenență la restul familiei romanice de care aparțineau de drept și alături de care s-ar fi putut dezvolta natural.

Românii au tras astfel lozul cel mic de două ori: în primul rând, din punct de vedere religios au intrat într-un perpetuum al ignoranței datorat obligativității de a se închina într-o limbă pe care nu o

cunoșteau... însă mai trist este că nici majoritatea preoților nu o stăpâna limba slavonă... Cantemir amintește obiceiul tăierii limbii ca pedeapsă pentru folosirea limbii române ca limbă de cult... iar Nicolae Iorga scrie în notele sale despre starea decazută a clerului, ceea ce nu trebuie să mire având în vedere că nici cunoștințele teologice, nici dorința după cele duhovnicești nu erau condiții esențiale pentru hirotinirea într-o slujbă pe care era imposibil să o poți îndeplini conștiincios.

Așa a fost introdus de unii istorici termenul de *boscorodire*. În Dicționarul Explicativ al Limbii Române din 1975, citim: "a boscorodi" vine de la cuvântul ucrainian "boskorodity" și înseamnă a vorbi singur, spunând cuvinte neînțelese, adică a bodogași.

Explicația ar suna cam așa: preoții care nu cunoșteau limba slavonă s-au mulțumit a scoate sunete asemănătoare, pe care cei care îi ascultau nu le înțelegeau. Așa s-a produs un fenomen unic în lume și nemai întâlnit în istorie, anume acela al boscorodirii.

Cultul creștin a ajuns o înșirare de sunete cu prefixe și sufixe slavone. Preoții au ajuns să nu știe să citească. Uneori nu cunoșteau decât *Tatal nostru* (Ocinasele) și mai rar *Crezul*, în limba slavonă, restul serviciilor fiind boscorodite.

În al doilea rând, într-o societate în care Biserica pe lângă rolul primordial de păstorie al enoriașilor, era și singurul mediu al cunoașterii, al dezvoltării culturii și artelor, al comunicării, al socializării și al schimbului de idei, putem să ne imaginăm repercursiunile pe care le-a avut această schimbare.

Un singur exemplu dintre multele existente în acest sens ar fi dezvoltarea limbii române: și pentru a vedea poate mai bine ce mare a devenit această decalare, ne putem gândi simplu doar la datele la care apar în istorie primele texte scrise în nou formatele limbii romanice: de exemplu, *Jurământul de la Strasbourg*, text redactat în limba franceză, a fost scris în anul 845.

Celelalte limbi romanice urmează francezei în deaproape...în jurul anului 1000 avem astfel primele texte scrise în limbile romanice respective în toată România...în afara de teritoriul carpatin...aici asteptarea mai avea să dureze peste 500 de ani!

Primul text scris în limba română, și acesta într-un alfabet chirilic, păstrat până astăzi, este *Scrisoarea lui Neacșu* de la Câmpulung din anul 1521! O diferență de câteva sute de ani care a adus cu sine o rămânere în urmă nu numai la nivel de limbă dar și în domeniile unde aceasta este instrumentul primordial...adică știință, cultură, dezvoltare socială, artă...

Abia odată cu Școala Ardeleană încep să se întrezărească primele raze de lumină române.... Sextil Puscariu spunea despre reprezentanții Școlii:

„Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu Clain și tovarășii lor au săvârșit minunea resurecțiunii poporului român și au imprimat direcția în care avea să se desvolte spiritul public în tot cursul deceniilor următoare. Ei spuneau, în definitiv, același lucru pe care-i mai spusese odată, cu un veac în urmă, cronicarii. Dar îl prezentau altfel, îl propovăduiau cu puterea sufletului lor convins că spun un lucru important, și-l descopereau unor ascultători capabili să simtă fiorii mândriei naționale la singura rostire a cuvântului Traian. Oricât de exagerată a fost direcția aceasta „latinistă”, faptul în sine că prin ea a luat ființă sentimentul nostru național și naționalizarea tuturor aspirațiilor, a culturii și a literaturii noastre, dovedește că prin ea s'a atins o coardă existentă, și cea mai puternică, a sufletului nostru, firea noastră romanică. Tot ceea ce este romanic în sângele nostru, tot ce ne leagă de frații noștri din vestul Europei, fusese înnăbușit în noi în curs de veacuri, legăturile care ne-ar fi fost firești fuseseră tăiate și capetele lor înnodate cu orientul străin nouă prin sânge și ncauza vechimii lor, nu mai păreau artificiale, a svâcnit iar avântul nostru înnăscut, de care deveniram mândri”.⁴⁹

Poate pentru unii dintre români, legați afectiv puternic de tradiție, de niște adevăruri care acum se clatină, de un patriotism sincer, sau de o religie pe care o prețuiesc, nu este ușor să proceseze aceste considerente, căci ele reprezintă o punere sub semnul întrebării a unor lucruri intime, imprimate în spirit timp de o mie de ani, și care - bune sau rele - fac parte astăzi din structura sufletului românesc.

Consider însă că este un act de curaj și caracter a putea să-ți analizezi propriile istorii, să te întrebi cum au devenit parte din ființă, cum ai cuviințat să le adăpostești în suflet, gând și minte, și să ai curajul să te schimbi!

Astăzi, după sute și mii de ani de cuceriri și cuceritori, se observă că s-a imprimat în sufletul românesc o altă gândire...o altă mentalitate...și nu stiu ce a mai ramas din acei viteji...și pe unde or fi...dacă mai sunt!

Mi-aș dori atât de mult ca generația aceasta, generația mea, să fi ajuns deja la un moment de răscruce în care să-și ia inima-n dinți, să analizeze, să-și reaprecieze valorile, istoria, apartenența, libertatea... și să se decidă.

⁴⁹ Ibid. pag.156

Die Entstehung des rumänischen Volkes: geschichtliche, religiöse und sozio-kulturelle Besonderheiten

Zusammenfassung

Die Zivilisation und die Kultur der Daker

- Die Daker im Licht der schriftlichen Quellen
- Das Aussehen, die Kleidung, das Leben
- Die Wirtschaft, die Verwaltung und Militär

Die Geschichte Dakiens

- Die römische Eroberung
- Dacia Traiana - die römische Provinz

Exkurs

- Die Kontinuitätstheorie
- Die Migrationstheorie

Die Religion

- Die Religion der Daker
- Die Christianisierung
- Die Slawisierung

Die Zivilisation und die Kultur der Daker

- Die Daker im Licht der schriftlichen Quellen
- Das Aussehen, die Kleidung, das Leben
- Die Wirtschaft, die Verwaltung und Militär

Die Daker im Licht der schriftlichen Quellen

Die Wurzeln der Kultur der Altgetodaker, liegen am Anfang des 2. Jahrtausends v. Chr., als offensichtlich Ausläufer der indogermanischen Wanderung die Karpaten erreichten.

Aus dieser Zeit besitzt man nur Informationen aus archäologischen Quellen.

Die Daker haben eine feste staatliche Ordnung gekannt, die nur auf Grund günstiger Vorbedingungen für den Tauschhandel mit den Nachbarn wachsen konnte.

Für eine solche Entwicklung waren drei Faktoren gegeben:

- eine Produktion im Überschuss von Nahrungsmitteln;
- Bodenschätze;
- günstige Verkehrsmöglichkeiten zu Lande und zu Wasser.

All das befähigte das Volk der Daker zum ausgedehnten Handel mit den Nachbarzivilisationen: Dies waren im Osten die Skythen von der Nordküste des Schwarzen Meeres, die aus der iranischen Hochebene stammten und als Erzfeinde des Perserreichs galten und die Griechen, die seit dem 7. Jahrhundert v. Chr. die Städte Tyras (Cetatea Albă), Histria, Tomis (Constanța) Kallatis (Mangalia) und Dionysopolis (Balcik) an der Schwarzmeerküste gründeten.

Im Süden lag der Kernbereich der «eentlichen» Thraker, im Südwesten, dem späteren Bosnien, Dalmatien und Albanien waren die indogermanischen Illyrer ansässig, deren Nachkommen heute noch in den Regionen leben.

Im Norden und Nordosten drangen gegen Ende des 1. Jahrtausends v. Chr. die germanisch-keltischen Bastarnen und Stämme der Sarmaten, eines iranischen Nomadenvolks, insbesondere die Roxolanen ein. Im Westen lebten die Kelten und seit dem 1. Jh. zwischen Donau und Theiß auch der sarmatische Stamm der Jazygen.

Das Leben

Die Handelsbeziehungen mit den griechischen Schwarzmeernachbarn waren für die Entwicklung der Daker von grosser Bedeutung.

Die Griechen, kauften von den Geto-Dakern Weizen, Fische, Honig, Wachs, Pelze, Häute oder gar Sklaven und verkauften ihnen der feinen griechischen Lebensart: Schmuck, feinste Keramik, Stoffe, Olivenöl und griechischen Wein. So schlossen sich die geto-dakischen Fürstentümer seit dem 4. Jahrhundert v.Chr. zu Staatengebilden unter der Führung von Königen zusammen, ohne zunächst zentralistisch regiert zu sein.

Im vierten Buch von Herodots Geschichtswerk, das zu einem großen Teil die Beschreibung Skythiens und die Expedition des Darius gegen die Skythen (514 v. Chr.) darstellt, werden die Geten in vier Kapitel beschrieben. So erfährt man von dem Sieg des Darius über die Geten, «die sich unsterblich wähten», man liest, dass die Geten «die tapfersten und gerechtesten unter den Thrakern» sind, und man schildert ihre Sitten und Gebräuche, ihren Glauben an die Unsterblichkeit und ihren Gott Zamolxis. Dieser Bericht Herodots gilt als, in der ganzen antiken Geschichtsschreibung die erste, und auch die reichhaltigste Quelle zu den Geten.

Die getischen Vorfahren der Rumänen treten in die schriftlich überlieferte Geschichte im Jahre 335 v. Chr., als Alexander der Große einen Straffeldzug gegen die Geten aus der Donauebene unternahm, die Donau überquerte und die Armee der Geten besiegte. Ziel des Feldzugs von Alexander war sicherlich die Eroberung der getischen Stämme und damit die Verstärkung der Donau-Grenze.

Die dako-getischen Könige des 3. und 2. Jahrhunderts, Zalmodegikos, Rhemaxos und Ruhobe, dehnten ihre Macht bis auf die griechischen Schwarzmeersiedlungen aus aber keine dieser Könige war so bedeutend wie Burebista. Unter Burebista, der - wie eine zeitgenössische griechische Inschrift aus Dionysopolis (Balcik) bezeugt - «sich zum ersten und größten der Könige Thrakiens aufgeschwungen hatte und Herrscher aller Gebiete diesseits und jenseits der Donau geworden war», entsteht so im 1. Jahrhundert v.Chr. ein gewaltiges Reich.

Die Wirtschaft, die Verwaltung und Militär
Dieses Reich der Dako-Geten, Hauptstadt Argedava , hatte, nach Strabons, ein Heer von 200.000 Soldaten und kontrollierte den gesamten Kommerz zwischen den Völkern in den Region.

Die angeblich blonden Dako-Geten hatten eine hohe zivilisatorische Entwicklung durchlaufen. Sie widmeten sich hauptsächlich dem

Ackerbau und der Viehzucht und und bewohnten die an Wasserläufen gelegenen Dörfern oder befestigten Städten; Ptolemaios, der Geograph, zählt 40 Niederlassungen dieser Arten.

Die Dacker züchteten Pferderassen, die im Altertum hochgeschätzt waren, betrieben Bienenzucht und Fischfang, verstanden sich auf Salzabbau und Bergbau und kannten bereits das Erdöl.

Sie betrieben Kupfer- und Eisenminen, und prägten sogar Münzen aus Gold und Silber nach griechischem und makedonischem Vorbild. Etwa seit 80 v. Chr., nachdem Griechenland römisch geworden war, findet man bis zur Eroberung Dakiens durch Trajan fast ausschließlich römische Münzen; das zeigt, dass der römischen militärischen Eroberung bereits eine lange Periode der wirtschaftlichen Erschließung vorangegangen ist.

Die Daker hatten eine aristokratische Gesellschaftsordnung, an deren Spitze ein Rat und einen Hohepriest den König unterstützten. Unter der Sozialklasse der Adligen (tarabostes), lebte das normale Volk.

Die Römer nannten es später, wegen ihres langes Kopfhaares, comati oder auch capillati. Es ist sicher, dass man auch Sklaven hielt.

Die Geschichte Dakiens

- Die römische Eroberung
- Dacia Traiana - die römische Provinz

Die römische Eroberung

Unter dem Kaiser Domitian versuchte man, die Reichsgrenze zwischen Rhein und Donau zu befestigen. Im Jahr 83 n. Chr. drangen seine Truppen in Germanien ein. Die Invasion löste auch an der Donau Unruhen aus, die dreißig Jahre andauern sollten. Die Daker unter ihrem jungen König Decebalus, stießen über die Donau vor und überwältigten die dortigen römischen Kräfte. Domitian brachte rasch Verstärkung nach... er unterschätzte aber die Gefahr und überließ es dem *praefectus praetorio* Cornelius Fuscus, den Gegenangriff zu führen, was zu einer Niederlage führte. Domitian kehrte an die Donau zurück um neue Truppen zu rekrutieren und neue plänen zu schmieden...

Das gebirgige Land der Daker war kein günstiges Gebiet für römische Invasionen.

Als Ausgangspunkt der Operation Domitians gegen die Daker und Residenzstadt der Provinz Obermösien, wurde Viminacium gewählt. Dort hatte man 4 Legionen abkommandiert.

Am Anfang bekämpfte Decebalus das einrückende Heer mit einer Guerillataktik. Er vermied eine offene, klassische Schlacht, und begnügte sich mit Überfällen auf den Nachschub. Nur bei Tapae hörte Decebalus auf und zeigte sich und sein Heer, um den Römern den Weg ins Herzland Dakiens zu sperren.

Dementsprechend gewannen die Römer die folgende Schlacht auf offenem Gelände. Angeschlagen, aber noch nicht endgültig besiegt, zogen sich die Daker zurück. Aber auch die Römer kehrten an die Donau zurück, und gaben sich mit diesem unklaren Ergebnis zufrieden.

Die nächsten Jahre waren relativ ruhig und nach einem Friedensschluss wurde Decebalus römischer Klientelkönig.

Der erste Dakerkrieg 101/102

Drei Jahre nach seiner Krönung, führte der relativ junge und ambitionierte Kaiser Trajan eine gewaltige Armee nach Dakien, um es nunmehr endgültig zu einer Kapitulation zu zwingen.

Etwa 60.000 Mann in etwa 11 Legionen standen dafür Tag und Nacht bereit.

Decebalus verwandte erneut die selbe Taktik, bis die römische Armee Tapae erreichte. Trajan bot die Schlacht an, doch Decebalus

weigerte sich und mahnte sollten die Römer versuchen, den Pass zu stürmen, würde Decebalus sie sofort von drei Seiten zugleich angreifen.

Letztendlich entschied sich Trajan trotzdem für einen Durchbruchversuch, und nur das schlechte Wetter verhinderte die römische Offensive.

Im nächsten Frühjahr griffen die Römer an zwei Fronten gleichzeitig an, die Daker mussten sich ebenfalls aufteilen, und die römischen Truppen brachen in das zentrale Hochland ein.

Decebalus bat um Frieden, konnte aber den harten gestellten Bedingungen nicht zustimmen, und entschloss sich weiterzukämpfen.

Der Gegner gab nicht nach, denn er hielt seine Bergfestungen für uneinnehmbar, dabei unterschätzte er die Überlegenheit der römischen Belagerungstaktik.

Trajan belagerte mehrere wichtige Bergfestungen fort, und so machte sich den Weg zur dakischen Hauptstadt Sarmizegetusa frei.

Die Bergfestung fiel, und bald war er Herr von Sarmizegetusa.

Die Daker ergaben sich. Die Friedensbedingungen waren vergleichsweise milde. Decebalus durfte das Hochland behalten, aber die Römer rissen die Festungen nieder und bestanden darauf, Sarmizegetusa mit einer Garnison zu besetzen.

Der zweite Dakerkrieg 106

Der Friede dauerte nur etwas mehr als zwei Jahre weil Decebalus sich entschloss weiter zu kämpfen und hielt Longinus, den Befehlshaber der römischen Besatzungstruppen in Dakien und Freund Trajans, als Geisel fest.

Die römischen Truppen kampierten erneut an die Donau. Trajan überschritt mit seinen Truppen im folgenden Frühjahr wieder die Donau.

Diesmal führte Trajan keinen Krieg, sondern er zerschmetterte eine Rebellion und rächte einen Freund, der in der Gefangenschaft Selbstmord begangen hatte.

Er brach in das zentrale Hochland ein, an mehreren Fronten gleichzeitig, unterdrückte rücksichtslos jeden Widerstand, und stürmte Sarmizegetusa. Decebalus zog sich gerade rechtzeitig zurück und entfloh mit einer Hand Vertrauten übers Gebirge. Als er sah, dass die ihn verfolgende römische Reiterei immer näher kam, beging Selbstmord.

Dacia Traiana - die römische Provinz

Die Römer zwangen Tausende Daker, die Provinz zu verlassen und jenseits der Reichsgrenzen zu ziehen.

Viele Kriegsgefangene und nicht nur, wurden nach Rom verschleppt, wo sie am Triumphzug Trajans als lebende Trophäen gezeigt danach ermordet wurden oder im Amphitheater kämpfen mussten.

Die Festung Sarmizegetusa wurde verlassen. Östlich von Tapae bauten aber die Römer eine gleichnamige neue Stadt und siedelten eine Gruppe verabschiedeter Veteranen der Donaulegionen an. Aus allen Gegenden des Reiches strömten Neusiedler herbei.

Nur ein paar Jahre später war die neue römische Provinz schon geschaffen; und nur der Name erinnerte an dem früheren stolzen Dakerreich... Dakien wurde in das römische Staatsgebiet eingegliedert und war eine der ersten Provinzen, die im Druck der Völkerwanderung teilweise verloren ging; Kaiser Aurelian gab sie 271 auf und errichtete in Moesien *Dacia ripensis*, wozu später südlich davon die Provinz *Dacia mediterranea* kam.

Die dakische Kultur bestand zu dieser Zeit schon nicht mehr, doch mit der Zeit trat in Erscheinung eine neue Kultur, die romanische Kultur, als Endergebnis der Verschmelzung dakischer und römischer Lebensarten.

Exkurs: Die Kontinuitätstheorie vs. die Migrationstheorie

Die dako-romanische Kontinuitätstheorie besagt, dass das Volk bzw. die Sprache Rumäniens auf eine Verschmelzung der dakischen und romanischen Bevölkerung in der römischen Provinz Dacia zurückgehe.

Diese Theorie entstand um cca. 1750 als die geistig-politische siebenbürgische Elite der rumänischen Ethnie versuchte, dadurch ihre Bestrebungen nach einer Gleichberechtigung der Rumänen mit den drei ständischen ›nationes‹ (Ungarn, Szekler und Siebenbürger Sachsen) zu legitimieren.

Nachdem die Römer die Provinz im Jahre 270 verlassen hatten, sei wenigstens ein Teil der dakisch-römischen Bevölkerung im Land verblieben.

Nach dem Hunneneinfall 376 habe sie sich aus den Städten in die Gebirge und Wälder zurückgezogen, wo sie die folgenden Einfälle der Goten, Gepiden und Slawen überlebt habe.

Aus dieser dako-romanischen Bevölkerung seien die Rumänen hervorgegangen. Deren Ethnogenese vollzog sich zwischen dem 6. und 10. Jahrhundert im Gebiet des heutigen Rumäniens.

Diese Theorie stützt sowohl die Vorstellung einer ethnischen bzw. sprachlichen Kontinuität Rumäniens, als auch eine räumliche Kontinuität.

Die Theorie wurde im 18. Jahrhundert von der rumänischen „Siebenbürgischen Schule“ (Școala Ardeleană) ins Leben gerufen und wird seitdem nahezu übereinstimmend von rumänischen Wissenschaftlern vertreten und verteidigt.

Demgegenüber steht die 1871 von Robert Roesler entwickelte und von anderen Wissenschaftlern unterstützte Migrationstheorie.

Die Theorie besagt dass die Daker bei den römischen Eroberungskriegen weitgehend umgekommen seien und die ganze lateinsprechende Bevölkerung bei der Aufgabe der Provinz evakuiert worden sei. Erst im hohen Mittelalter – also nach der Ankunft der Ungarn im 9. Jahrhundert – sollen die Rumänen in das heutige Gebiet Rumäniens, insbesondere nach Transsylvanien, eingewandert sein .

Die Ethnogenese der Rumänen habe sich demnach südlich der Donau aus balkanromanischen Wanderhirten vollzogen. Grund des Eindringens in Rumänien und speziell in Siebenbürgen seit dem Mittelalter sei nur die Lebensweise der Transhumanz: jahreszeitlicher Wechsel der Weideplätze über große Entfernungen.

Die Kontinuitätstheorie

Bei der Eroberung Dakiens wurden die Daker nicht vernichtet, was der römischen Politik gegenüber besiegten Volksstämmen auch nicht entsprochen hätte.

Die Walachei und Teile der Siebenbürgen besaßen eine dakisch-romanische Mischbevölkerung, wie sich auch aus überliefertem Namenmaterial ergibt.

Man kann heutzutage mit Sicherheit behaupten dass das Lateinische bei der Entstehung des Rumänischen eine zentrale Rolle gespielt hat... und es gibt archäologische Funde aus der Römerzeit in Siebenbürgen bis zum Ende des 4. Jahrhunderts; daraus kann man erschliessen dass die Räumung der Provinz nicht vollständig gewesen sein muss.

Obwohl im heutigen Siebenbürgen sich zwar kaum römische Ortsnamen finden lassen, gibt es wohl aber Flussnamen mit lateinischen Wurzeln.

In vielen Ländern wurde die Sprache der unterprivilegierten Schichten erst relativ spät verschriftlicht. So auch in Siebenbürgen: die vorherrschenden Sprachen bei der Verschriftlichung waren das Lateinische/Griechische, auch das Kirchenslawische und zum Teil das Idiom der herrschenden bzw. privilegierten Schichten (in diesem Fall die der drei herrschenden „Nationen“, der Ungarn, Szekler und Siebenbürger Sachsen).

Dies könnte erklären, warum gerade in diesen Territorien der Nachweis rumänischer Sprache im Mittelalter z. T. schwer fällt.

Die Migrationstheorie

Es ist eine von beiden Seiten anerkannte Tatsache dass die archäologische Überlieferung römischer Fundstücke nach dem Ende des 4. Jahrhunderts abreißt.

International allgemein anerkannte Belege für eine walachische Bevölkerung im Karpatenvorland werden nicht vor das 12. Jahrhundert zurück gehen. Auch sind kaum dakische oder romanische Ortsnamen in Siebenbürgen überliefert, Flussnamen lateinischen Ursprungs können, wie teilweise in Germanien, aus anderen Gebieten transferiert oder durch andere Bevölkerungsgruppen überliefert worden sein.

Das Rumänische kennt zwar einige Wörter vorromanischer Herkunft, diese könnten möglicherweise aus dem Dakischen stammen, doch könnten sie auch später in das Rumänische übernommen worden sein.

Nicht zu übersehen sind auch bestimmte Gemeinsamkeiten des Rumänischen mit dem Albanischen, die auf eine mögliche gemeinsame Herkunft der Rumänen bzw. des Rumänischen aus weiter südwestlich gelegenen Gebieten hindeuten könnten. In dieser Konstellation würde auch die Verbreitung der Aromunen im Grenzraum zwischen Albanien, Griechenland bzw. Mazedonien passen...

Sowohl die Kontinuitäts- als auch die Migrationstheorie wurden so verwendet, dass die in ihnen betrachteten Bevölkerungsgruppen mit modernen Nationen identifiziert werden; dazu kommen diverse z. T. noch aktive nationalistische Bestrebungen sowohl innerhalb als auch außerhalb Rumäniens, die dadurch ihre Ansprüche legitimieren möchten.

Die Religion

- Die Religion der Daker
- Die Christianisierung
- Die Slawisierung

Die Religion der Daker

Es scheint, die Daker waren Monotheisten. Diese Tatsache ist gewiss nicht typisch für eine religiöse Gesellschaft in der jede Kultur ein eigenes Pantheon der Götter besaß. Die römischen Quellen welche berichten, dass die Daker den Gott des Krieges, Mars verehrten werden heutzutage von den meisten Historikern als fehlerhaft angesehen. Selbst Herodot von Halikarnassos beteuert, dass die Daker überzeugt waren, dass es keinen anderen Gott außer den ihren gab.

Die Kultstätte befanden sich am Berggipfel und der Kult bestand aus einer Zeremonie und einer heiligen Messe, welche vom Priester gehalten wurde. Die Priester waren zugleich auch Berater und Ärzte, insbesondere für die Herrscher. Sie hatten ein bescheidenes Leben, denn sie waren ledig, Vegetarier und ihre ganze Zeit widmeten sie dem Kirchendienst. Sie wurden als „Gläubige“, „Schöpfer“ und „Wolkenwandler“ betrachtet. Einigen Quellen zufolge wurden jedoch zumindest einige dieser Bräuche aber auch von Leuten ausgeübt.

Für die Daker war der Tod kein großes Unheil. Ihre uralte grundlegende Glaubenslehre lehrte über eine Existenz im Himmelreich nach dem Tod. Dieser Glaube verhalf ihnen zur Zuversicht und Männlichkeit in Schwierigkeiten sowie zum Heldentum in Kriegszeiten.

Bevor sie in den Krieg zogen, nahmen die Daker gemeinsam das Abendmahl mit Donauwasser im Sinnbild des heiligen Weines und beeidigten nicht heimzukehren ehe sie ihre Feinde vernichtet hatten. Im diesen Sinn hat der Geograph Pomponius Mela über die Geten geschrieben, dass diese am bereitesten zum Tod waren.

Die Christianisierung

Nach der Eroberung des Dakischen Reiches durch die Römer sind Veränderungen in der Religion der Daker bemerkbar geworden. Zur Ausbreitung des Christentums zum Norden der Donau hin zwischen dem ersten und dritten Jahrhundert gibt es weder historisch-literarische noch archäologische Beweisaufzeichnungen. Diese Tatsache schließt jedoch nicht die Möglichkeit eines christlichen Glaubens in den ersten drei Jahrhunderten aus. Aus Mangel an

historisch-archäologischen Beweisen bedient man sich einigen logisch-historischen Hinweisen.

Es ist durchaus möglich, dass im Herr welches der Kaiser Marcus Ulpius Traianus ins Dakische Reich brachte mitunter auch christliche Soldaten dabei waren.

Es ist bekannt, dass diese neue revolutionäre Religion sehr schnell Fuß fasste, vor allem bei der ausgebeuteten Masse des Imperiums. Aufgrund seiner facettenreichen Sichtweisen, die voll Hoffnung waren und die Gleichstellung der Menschen forderte, eine Brüderschaft und einen Vater als Gott – den einzig existierenden Gott - darstellte, wo Liebe als Prinzip den Alltag begleitete und Vergebung und Selbstlosigkeit verkündigt wurde.

Somit ist es eine unbestreitbare Tatsache, dass es im thrakischen Volk Gläubige noch vor dem Auszug im Jahr 270 v.Chr. gab. Zu diesem Zeitpunkt war das Christentum zweieinhalb Jahrhunderte alt und bereits in allen wichtigen Zentren des romanischen Imperiums eingedrungen, unter anderem auch auf der Balkanhalbinsel. Zur Unterstützung dieser Begründung kommen Behauptungen von kirchlichen Schriftstellern, eine Aufschrift und einige archäologischen Überreste aus dem zweiten bzw. dritten Jahrhundert hinzu.

Die Christenverfolgungen haben die religiöse provinzielle Harmonie nicht zerstört und deshalb hat das romanische Christentum ein tolerantes Verhalten gegenüber Fremdstämmigen angenommen. Das spätere rumänische Christentum war bis zur slawischen Belagerung der Balkanhalbinsel und der Wandlung des romanischen Imperiums in das Byzantiner Imperium, welche durch die Übernahme aller politischen und administrativen Funktionen durch die Griechen veranlasst wurde, auf die lateinische Geistlichkeit ausgerichtet.

Die Slawisierung

Obgleich die Rumänen zu Ende des vierten Jahrhunderts immer mehr Zugewinn an Einfluss auf die bulgarisch-slawische Regierung ausübte, kann man sagen dass den ersten Fünfhundert Rumänen erlaubt wurde, ihre Religion so auszuüben wie sie geerbt worden war von ihren lateinischen Vorfahren. In dieser Zeit wurde der religiöse Wortschatz von lateinischen Vokabeln geprägt.

Es besteht ein zeitgenössisches Schriftstück der Theologen Kyrill und Method in dem über ihre Jünger und dessen missionarischen Reisen berichtet wird, insbesondere über einen von ihnen Namens Moznopan der in den „rumänischen Bergen“ predigte.

Nach der Christianisierung Bulgariens und der Einbindung der slawischen Rituale in ihr religiöses Leben, begann eine systematische Propaganda zur Annahme dieses Rituals in allen Gebieten des slawischen Reiches. Quellen stellen die bulgarischen Herrscher als intolerant angesichts der Religionsfreiheit dar. Ein Beispiel dazu ist die drastische Verurteilung der Adligen durch Boris II. die nicht zum Christentum übertreten wollten. Sie zwängten ihr slawisches Christentum auf und betrachteten die Christen die sich Gott nach dem lateinischen Ritual hingaben als irrig.

Der Ersatz des lateinischen Kultes durch den slawischen ist demnach eine Folge äußeren Einflusses. In diesem Zusammenhang ist es sehr unwahrscheinlich, dass die Rumänen einen anderen Grund hatten für den Ersatz ihrer Religion in einer begriffenen Sprache durch eine für sie neue, unbekante und unangemessene Sprache.

Nach der Annahme des slawischen Kultes wurde der nächste Schritt gesetzt; die administrative Organisation der Kirche. In diesem Sinne kann man sagen, dass sich die Rumänen der Unterwerfung der unmittelbaren bulgarischen patriarchalischen Herrschaft vollzogen. Bis zum Fall des ersten bulgarischen Imperiums und dem Aufbau der romanischen Staaten verfügten sie über keine eigenen Episkope.

Bibliografie

Autori români

1. Barnea, Ion *Din istoria Dobrogei*, vol. II, Bucuresti, 1971
2. *Biblia*, traducere Dumitru Cornilescu, Bucuresti, 1921
3. Bolintineanu, D. *Călătorii la Românii din Macedonia*, Bucuresti, 1863
4. Cartojan, Nicolae *Istoria literaturii române vechi*, Bucuresti, 1940
5. Cătănescu, Maria C. *Limba română: origini si dezvoltare* Bucuresti, 1996
6. Condurachi, Emil/Daicoviciu, Const. *Archaeologia Mundi: Rumänien*, München, 1972
7. Densusianu, Ovid *Histoire de la langue roumaine*, Bucuresti, 1997
8. Giurescu, Constantin C. *Istoria Românilor*, Bucuresti, 2000
9. Hasdeu, B.P *Limba slavică la Români până la anul 1400* , Iasi, 1869
10. Iorga, Nicolae *Istoria Bisericii*, Vălenii de Munte, 1908
11. Iorga, Nicolae *Istoria Literaturii Religioase a Românilor până la 1688*, Bucuresti, 1929
13. Iorga, Nicolae *Istoria Bisericii Românești si a vieții religioase a românilor*, Bucuresti, 1928
14. Iorgu Iordan, Ioru/ Manoli, Maria *Introducere în lingvistica română*, Bucuresti, 1965
15. Lovinescu, Eugen *Istoria civilizatiei romane moderne*, Bucuresti, 1929
16. Macrea, D. *Limba si lingvistica română*, Bucuresti, 1973
17. Olteanu, Dan *Religia Dacilor*, Bucuresti, 2002

18. Onciul, Dumitru *Din istoria Romaniei*, Bucuresti, 1914
19. Onciul, Dumitru *Originile principatelor române*, Bucuresti, 1899
20. Xenopol,A.D. *Istoria Romanilor din Dacia Traiana*, Iasi, 1888
21. Pârvan, Vasile *Contributii epigrafice la istoria crestinismului daco-roman*, Bucuresti, 1911
22. Puscariu, Sextil *Istoria literaturii române*, Sibiu, 1921
23. Puscariu, Sextil *Limba Română*, Bucuresti, 1976
24. Xenopol,A.D. *Teoria lui Rössler: Studii asupra stăruin□ei Românilor în Dacia Traiana*, Iasi, 1888

Autori străini

1. Balog, Arpad *Histoire démithifiée de la Roumanie* Paris, 1979
2. *Der Grosse Ploetz*, Verlag Ploetz, Freiburg, 1991
3. Eusebiu de Cezareea Palestinei, *Istoria Bisericeasca*, trad. de Prof. Dr. Teodor Bodogae,București, 1987
4. Herodot *Istoriei*, trad. Felicia Vant/Stef, Bucuresti, 2000
5. Jodl, Frank *Francia, Langobardia und Ascolis Ladinia*, Frankfurt am Main, 2004
6. Jung, Julius *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck 1877
7. Maiden, Martin *A linguistic History of Italia*, London, 1995
8. Tagliavini, Carlo *Einführung in die romanische Philologie*, München, 1973
9. Volker Dotterweich/Maria Würfel/Helmut G Walther/Ebenhardt Schwalm/Andreas Mehl *Grundriss der Geschichte*, Stuttgart, 1992

10. Zeitschrift *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck
1877

Surse electronice

1. <http://www.roman-emperors.org/conniei.htm> 15.06.2008

2. <http://ro.wikipedia.org> 28.06.2008

3. <http://www.siebenbuerger.de/forum> 4.07.2008

4. <http://www.siebenbuerger.de/forum/allgemein/45-kontinuitaetstheorie-versus> 4.07.2008

5. www.intercer.org 7.07.2008

